

M. SILLAOTS

VIISKÜMMEND

EESTI KIRJASTUSE KOOPERATIIV

M. SILLAOTS / VIISKÜMMEND

M. SILLAOTS

VIISKÜMMEND

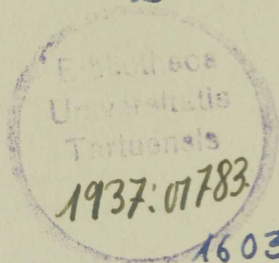
BIOGRAAFILINE VISAND

24724

EESTI KIRJASTUSE KOOPERATIIV
TARTUS 1937

2

160366

A-10595

KORREKTOR: A. SELGE / KAAS: E. JÄRVE / TRÜKI-
KODA: G. ROHT

Il est bien que les femmes écrivent,
si elles ont la sincérité de peindre ce
qu'aucun homme n'a su voir tout à fait:
le fond de l'âme féminine.

Rolland: *Jean-Christophe V*
(*La foire sur la place*).

Und ei tule. Mõtted on juba harjunud öösiti liikuma ühes suunas; masinlikult siirduvad nad tuttavale teele. Peaaegu on ununenud need ahistavad ja painavad meeleolud, mis alul põhjustasid selle nüüd nii tuttava, võiks ütelda juba kulunud mõttekäigu tekkimise; kuidagi tuhmunud on mõne kuu eest alles nii teravalt-masendav olnud teadmine: **v i i s k ü m m e n d ! . . .**

Läheneva katastroofina mõjus veel möödunud talvel see õudsenä-tunduv viiekümnes sünnipäev. Õieti heitis õnnetu, nüüd käegakatsutavasse lähedusse jõudnud tähtpäev oma musta varju juba mitu aastat üle Mari Tätre siledalt-valendava elutee. See oli nagu suure ja kõrge puu mustav vari, tume ja sünge joon üle päikesepaisteselt heleda maantee. Viiskümmend, — üks tähenda see õieti elu otsa, kõige selle lõppu, mida oled armastanud, millesse oled kiindunud!... Viiskümmend, — mis jääb pärast seda veel naisele? Kas ei tähenda see tühjaks varisenud pihkusid, lõpu algust, lootusetust, meeleheidet? Harilikult Mari ei nuta; kaks aastat tagasi, oma neljakümnekaheksanda sünnipäeva eelõhtul, nuttis ta

endal silmad punaseks närvilisest hirmust läheneva suure piiritulba ees. Tal oli siis tunne, et see viiskümmend on kuristik, mis neelab kõik; et pole mõtet enam millelgi, et rõõmu ei saa tekitada enam miski, kuna paratamatult läheneb see päev, mille taga ootab mingi tühjus, — ootab... vanadus.

Mari Tätre pole õieti kunagi haige olnud, ta pole õieti kunagi väsinudki olnud; igast raskusest aitas teda üle ta sitke ja visa iseloom. Talle meeldib elada, eluga jõudu katsuda, raskusist jagu saada. Hirm viiekümnenda sünnipäeva ees haaras teda äkki just siis, kui ta oli oma õnne tipul. Soovida ei olnud tal midagi enam, kõik läks nii hästi, kui siin maa peal üldse minna saab: tal oli hea mees, terved ja tugevad lapsed, armsad lapselapsed, ilus maja, oma aed, mugav kodusisustus, küllaldaselt kõike seda maist vara, mille külge naised nii meelsasti riputavad oma südame: hõbedat, kristalli, laua- ja voodipesu, vaipu ja eesriideid, vaase, pilte, igasugu iluasjakesi, igasugu esemekesi, mis naise silma hellitavad oma kaunidusega — ja mida võib näidata oma naissõpradele. Nagu sipelgas oli Mari hankinud, kogunud, kokku kandnud aastate kaupa, et luua oma kodust tõeline kodu; nüüd ei olnud enam midagi tahta, — kõik oli korras, kõik oli valmis. Sellest teadmisesest tekkis rõõmsa rahulduse kõrval mingi tühjusetunne. Kindlasti mõjutas see tühjusetunne rõhuvat nukrust, mis on lahutamatu iga vana-neva inimese sünnipäeva-meeleoludest.

Kord ununedes, kord uuesti valusalt esile kerkides on hirm viiekümnenda sünnipäeva ees proua Tätre meeleolu mõjutanud eriti kahel viimasel aastal: ebamäärane,

painav hirm vananemise ees, — hirm ähvardava tunnete nürinemise, tahtejõu tuimenemise, intensiivse elurõõmu tuhmumise ees. Hirm lihtsalt mingi uue, senisest alaväärtuslikuma, hirm värvitu, morni, halli ja üksluisse allamäge-veeremise ees. Mari ei kartnud mitte midagi täpselt-eriteldavat, mitte mingisuguseid selgelt-piiriteldavaid, konkreetseid vanadusenähtusi. Ta kartis vanadust üldse, kartis oma nooruse kadu, elu kadu.

Võib-olla liiga kaua oli ta end tundnudki noorena; seda suurem oli nüüd hirm äkilise murrangu ees, — nagu võiks üksik, väliselt esiletõstetud päev tähendada murrangut! Ühes hirmuga tulid sünged mõtted. Olles küllalt painanud rusuva hirmuga, hakkas lähenev suursünnipäev piinama kõike senist mahakiskuva, kogu siiamaise elu sisu ja tähtsust olematuks teha ähvardava küsimusega: milleks see kõik? mis mõtet on sel olnud?.. Milleks oli kogemusi omandatud? Milleks oli armastatud, kannatatud, taas armastatud, oma mina raas-haaval ära kingitud? Milleks lapsi kasvatatud? Milleks oma majast ja kodust unistatud? Milleks unistusi teostatud?.. Mis mõtet on kõigel senisaavutatul, kui ees seisab viiekümnes sünnipäev, — kui ees seisab eluõhtu?

Harjunud ennast vaos hoidma, kõigi oma hingehädadega üksi hakkama saama, püüdis Mari neistki mõtteist üksi jagu saada. Mehel oli endalgi muresid küll oma töös ja tegevuses, ning lapsed — Mari polnud veel iialgi lapsi tülitanud oma muredega, olles arvamusel, et ema kohus on kanda laste muresid, mitte ümberpöördukt. (Kui palju selles arvamuses peitub ennastsalgavat hoolimust, kui palju isekat kõrkust, selle üle pole Mari ku-

nagi pead murdnud.) Vähehaaval leidis ta ise vahendi, mis aitas alul pisut leevendada painavate küsimuste mõju, mis juhtis need siis uues suunas liikuma, mis tõi neisse korda ning selgust, mis aitas neile lõpuks leida lohutava vastusegi: Mari hakkas inventuuri tegema oma elule, otsides sellest „mõtet“. Aina uuesti küsides, milleks ta oli elanud, manas Mari ükshaaval esile pilte oma elust; mõttetu tundus alul kõik, mis kannatatud, kogatud, loodud. Ent pikapeale hakkas kibedus kahanema, meeleheide kaduma, sest ilmselt oli ometi mõtet ühel või teisel elamusel, ühel või teisel saavutisel, — oli mõtet vähemalt elul tervikuna, kui ehk mõtet polnud kõigil elu üksikasjul.

Harjumuseks muutus oma elukäigu korrutamine, üksikute ajajärkude silma eest möödalibistamine. Mida enam see muutus harjumuseks, seda vähem see erutas, seda vähem erutas ja kohutas ka lähenev tähtpäev: kord nii õudselt hirmuäratav viiekümnes... Ei olnudki see nüüd enam hirm eeloleva sünnipäeva ees, mis Mari laugelt peletas une, vaid pisitasa tüütama kippuv pere naiselik mure, kuidas kõike korraldada sel päeval, et hea oleks neil, keda oodata oli sünnipäevapidustusele, kõigil kutsutud ja kutsumata külalisel.

Ei tule und. Läbi aknaeesriietegi immitseb magamistuppa suveöö magusat valgust. Kell öölaual tiksub nobedasti, otsekui rutates. Tasakesi naksud avatud aken oma hingedel. Mari sukeldub poole sajandi pikkuse elu algaastaisse, oma varasesse lapsepõlve.

Nüüdne Mari Tâtre, kunagine Marianne Stachelstrauch — õieti Marianne Kunigunde Charlotte Amanda, sest proua Ida Adelheid Stachelstrauch armastas kaunikõlalisi nimesid ning jagas neid heldelt oma kaheksale tütrele ja kahele pojale —, Marianne, või igapäevases kodusel tarvituses lihtsalt Ännchen, oli tõsine ja varaküps tütarlaps. Tallinnas mitte just väga suurepalgalisel, kuigi vastutaval kohal teeniva riigiametniku lasterohkes perekonnas oli Ännchen vanim ning seetõttu varasest lapseest peale ülesannete ja kohustustega üle koormatud. Vanast käsitöölise-perekonnast põlvnev ja range balti-saksa kasvatuse saanud proua Ida Adelheid — meelsamini Adelheid kui Ida — Stachelstrauch, sündinud Gnadenteich, ei sallinud oma perekonnas „laisklemist ega logelemist“. Pikk, lahja, kitsanäoline ja hingeltki kitsarinnaline, nõudis ta lakkamatut virkust lastelt, eriti tütardelt ja esmajoonel vanimalt tütrelt, kes nooremaile kõiges pidi eeskujuks olema. Igasugune vallatus oli karistatav, lihtne jõudeistuminegi häbiväärne: ikka pidi tütarlastel mõni käsitöö näpu vahel olema, ikka pidid nad midagi „kasulikku“ toimima, isegi väikeste õeste-vennaste järele valvates või neid kiigutades. (Vana hea pärimuse põhjal kasvas enamik proua Stachelstrauchi lapsi nikerdistega kaunistatud hällis, kus neid alatasa kiigutati; alles viimaste, noorimate, puhul pääsesid mõjule moodsad vaated kiigutamise kahjulikkusest, ning vana kohmakas ja raske perekonna-häll müüdi vanakraamipoodi.)

Praegune Mari Tâtre ei mäleta end õieti kunagi lapse olnud olevat. Ta lapsepõlv lõppes ta nelja-

aastaseks saades, mil ta hakkas kiigutama oma venda Hans Engelbert Joachim Oskarit, kellest hiljem sai Eesti vabadussõjas auga langenud kapten Tariste, üks esimesi eestlasi, kes juba iseseisvusaja algupäevil oma saksa-keelse nime vahetasid eesti nime vastu. Lõplikult „suurte“ kilda arvati Mari ehk toonane Ännchen siis, kui tuli ilmale õde Berta Carola Irmintrude Leontine Eveline, kes end ise hiljem hakkas nimetama Eevaks.

Stachelstrauchide korter muistse Väike-Tartu maantee alul polnud suur, kuid oli korralikult sisustatud ning alati puhtusest lausa särav. Mitte ainult mugavate vannade mööblitega väga väärikalt mõjuvas „heas“ toas ja sinikirjaliste taldrikute ning vask- ja tina-anumatega ehitud söögitoas ei pidanud iga asi alati muutumatult oma kohal seisma, vaid ka lastele määratud toakeses ja ruumikas köögis ei tohtinud iial miski oma kohalt nihutatud, ükski tool põrandal kummuli, ühtki paberiraasu laokile, ühtki mänguasja unarusse jäetud olla. Ida Stachelstrauchi naistuttavad ja sõbratarid ei suutnud küllalt kiita ega ülistada seda säravat puhtust ja silmi-pimestavat korda, mis kestvalt valitses ta kodus. Nad ei teadnud, et puhtusele ja korrale ohverdati kõhna ja kleenukese Änncheni lapsepõlverõõmud. Lapsi kiigutada ja tube koristada, tube koristada ja lapsi kiigutada, — Mari Tätrel on tunne, nagu poleks ta muud teinud oma elu esimesil aastail, õieti oma elu esimesel kahel aastakümnel. Sest ka siis, kui ta pandi kooli — saksa-keelsesse ja -meelsesse „Töchterschulesse“ —, ka siis kulus ta aeg (vähemalt päeval) peamiselt laste karjatusmisele; õppida tuli tal õhtuti, hiljem ka öösi. Seejuures

oli ta koolis alati üks esimesi, hiljem järjekindlalt oma klassi esimene õpilane. Kümne-kaheteistkümne-aastasena kestis ta tööpäev hommiku kella kaheksast õhtu kella ühe-teistkümmeni; neljateistkümne-aastasena hakkas ta hommikuti tõusma kella kuuest, et unest pooloimetuna köögis tuld pliidi alla teha, kohvi keeta, söögitoas lauda katta, siis väikesi õdesid äratada, rõivastada ja süüa ning alles seepeale ka ise rutuga paar suutäit alla kugistada ja kooli joosta; magama heita aga sai ta nüüd enamasti alles kaugelt pärast keskööd, sest muude ülesannete kõrval tuli vända ja õde Eevat nende koolitöodes aidata, nii et oma õppimiseaeg nihkus üha hilisemaile tundidele. Nagu mingis uimas elas eeskujulik Ännchen Stachelstrauch, tumedalt ja tagasihoidlikult, kuid väga korralikult rõivastatud kahvatunäoline, suuresilmaline laps, — „ikka virk, ikka usin“, nagu kiitsid naissoost majasõbrad, ja „ikka hoolas, ikka tähelepanelik“, nagu üteldi koolis.

Väsimus oli sõna, mida Ida Stachelstrauch ei tunnustanud. Pikk, kalk, sõnakehv, askeldas ta ise hommikust õhtuni (ainult kolm korda nädalas käis passija tegemas mustemaid töid), hiilates oma perenaiseoskustega, iseenda ja laste rõivastuse laitmatusega, kaks korda aastas korraldatavate suuremate vastuvõttudega, kord iga kuue nädala tagant peetavate „väikeste“ kohviõhtutega ja leegionidesse ulatuvate keediste-, küpsiste-, kookide-, salatite-retseptidega. Põlise pagariperekonna tütrena oskas ta valmistada oivalisi kringleid, kukleid, saiu ja pirukaid, mida oma pere sageli vaid nägi, ilma suutäit suhu saamata, mida aga külalistele mõnikord kaasagi anti.

Nagu korralik ja virk naisterahvas kunagi, oskas Ida Stachelstrauch peale kõige muu niblata, kududa, tikkida, märkida, pilutada, brodeerida — ja kuidas kõik nimetatase neid peeni naiseoskusi; oskas puusse põletada — omal ajal nii kuulus *Brandmalerei!* — oskas portselanile ja klaasile maalida, oskas kübaraid teha, sõrmkindaid kududa, toakingi valmistada, vaibakesi meisterdada, oskas rohkem, kui mõni nüüdse aja perenaine on uneski näinud. Loomulikult pidid tütreid kõik need oskused samuti omandama, nende näpud pidid usinad, käed väsimatud ja näod seejuures ikka muutumatult lahked olema. Väsimust ei tohtud kurta, tüdimust ei tohtud ilmutada, tuska ei tohtud tunda. Ei tohtud üldse midagi isiklikku ega isikupärast tunda, igatahes ei tohtud näidata, et seda tunti; näod ei tohtinud peegeldada mingeid elamusid, ei kurbust, ei valu, ei kangekaelsust, ka liiga suurt rõõmu mitte. „*Haltung wahren!*“ oli Ida Adelheid Stachelstrauchi ülim nõue, mis esitati juba maast-madalast kõigile lastele, eriti aga tütarlastele. Ida Stachelstrauch ise oskas end raudselt vaos hoida ja nõudis sedasama ka lastelt, eeskätt vanimalt tütrelt.

Ainult oma meest, Vene riigi teenistuses seisvat tüüpiliselt-eestipäraste näojoontega muhedat ning headsüdamlikku August Strachelstrauchi ei saanud Ida Adelheid painutada oma liistule. Vana August — nagu teda heatujulised meeskülalised julgesid nimetada vahel ta oma saksakeelses ja saksavaimulises koduski —, vana August oli kerelt ümmarik ja iseloomult mõnus ning naeratlev, otse kisendav vastand oma naisele. Kui isa koju tuli, siis hakkas lastele päike paistma: siis tohiti

vallatada ja hullata, tohiti naerda ja kilgata. Kahjuks oli isa harva kodus; vist oli talle kodune õhk liiga jahe ja kuiv. Kus ta oma õhtud ja pühapäevad veetis, kes seda teab. Arvatavasti klubis või sõprade pool; vist käis ta vahel koguni eesti seltsides, alama kihi seas. Temast jätkus ju igale poole. Etteheiteid naine talle ei teinud, igatahes laste kuuldes mitte. Isegi vihast nagu ta ei näidanud, — tema oskas *Haltung wahren* igas olukorras. Mari ei mäleta, et ta iialgi oleks oma ema näinud nutvana, — isegi siis mitte, kui surmaga heitles perekonna kunagine silmatera, väikelapsena surnud vend Klaus Eberhard Wolfgang Petronius, kelle haigevoodi ees Mari selgesti mäletab oma isa nuuksudes põlvitanud olevat. Ei mäleta Mari oma ema nutnud olevat isegi enda ega õdede leeripäeval, milline päev — nagu Mari nüüd teab omast käest — kisub vägisi pisarad silma igale emale, olgu ta muidu ükskõik kui kaineloomuline ja vähe kalduv pisarate valamisele: liiga palju ja liiga mitmekesiseid tundeid äratab emasüdamis ellu see päev.

Änncheni lapsepõlve ilusaimad mälestused on seotud ta emapoolse vanaemaga.

Veel tänapäeval, mil toonase Änncheni vanaemad ammugi puhkavad mulla all ning Ännchenist endast on saanud mitmekordne õnnelik vanaema, — veel tänapäeval paneb teda muigama pentsik kontrast ta kahe omapärase vanaema vahel. Ta ei tea praegugi veel, kumb neist oli omapärasem, kas isa ema, keda taotseti hüüda *Aamama*'ks, või ema ema, kelle hüüd-

nimeks oli *Grossmutti*, lihtsalt *Mutti* või hellitsevalt *Grossmuttili*. Võluvalt kaunis oli pisitilluke *Grossmuttili* oma helehõbevalgete juustega, roosade põskedega ja säravate tumesiniste — tõepoolest siniste, mitte hallide —, ikka leebelt naeratlevate silmadega. Alati musta rõivastatuna ei jätnud ta ometi kunagi seda tõsist ja karmi distsiplineerituse-muljet, mida hoovas Änncheni emast. Küll tundus ka *Muttli*'s tugevat eneseohjendust, mingit seesmist tugevat distsipliini, kuid see oli päikesepaisteline, soe ja hele ohjendus, mille lätteks oli armastus, ennast salgav, ennast unustav, isend üldse mitte arvestav armastus. *Grossmuttili* oli sügavalt usklik; oma tütrelastessegi oskas ta sisendada seda suurt ja harrast usklikkust, rääkides nendega jumalikest asjust nii lihtsa ning iseenesestmõistetava rahu ja pidulikkusega, et võimatu oli hiljem täiesti vabaneda selle siira ja tõsise Jumalasse-suhtumise mõju alt: emaema usk on vist kõiki ta tütrelapsi aidanud hõlpsamini üle saada eluraskusist, olles igäühele toeks vastavalt ta iseloomulaadile. Kui mitte kõiki, siis kindlasti Marit — muistset Annilit, nagu ütles emaema, silitades vanima tütre tütre, oma lemmiklapselapse ikka laitmatult libedaks soetud pead. Maril on väike medaljonikujuline pilt oma emaemast ja teine, ovaalne, võrdlemisi suur pilt emaemast ühes emaisaga; selgemini kui tuhat pilti manab ta silme ette kalli *Muttli* kuju unustamatute mälestuste sära, vanaisa kuju aga jääks tuhmiks ka siis, kui temast oleks säilinud tuhandeid pilte. Kummalisel kombel ei mäleta oma emapoolset vanaisa ükski Ida Stachelstrauchi lastest, kuigi vanaisa elas vanaemast pisut

kauemgi, elas oma viimased eluaastad koguni tütremehe kodus, tütrelaste vahenditus läheduses.

Endine pagar, pagari poeg ja pagariselli pojapoeg Hans Gnadenteich oli välimuselt väga sarnane oma ainsa tütrega, Mari Tâtre emaga: niisama pikk, niisama kõhn, samade kokkulitsutud huultega, samade külmade silmadega. Sõnakehv oli vana Gnadenteich äärmuseni; viimseil eluaastail ei kõnelnud ta peaaegu üldse enam, istudes tundide kaupa endassesüvenenult suures tugitoolis, pilk ainiti maas, käed põlvedel. Tütrelastega ei olnud tal mingit vahekorda, ei head ega halba; tema jaoks polnud lapsi nagu üldse olemaski, sageli vist unustas ta nende olemasolu tõesti. Mida ta mõtles oma endasse-suletuses, kas ta üldse midagi mõtles, — kes teaks seda ütelda. Emaema armastas teda oma leebel viisil, hoolit- ses ta eest suure hellusega, kuid kõneles temaga vähe. Õieti oli emaema väga jutukas, kuid ainult lastega; täis- kasvanuid kõnetas ta harva, rääkides vaid siis, kui teda ennast kõnetati. *Die bequeme Grossmutter* — nii kutsus teda tütar tagaselja.

Teine vanaema, Mari isa ema ehk *Aamama* igatahes oli kõike muud kui *bequem*. Juba enne oma noorima poja Augusti naitumist lesestunud undervitsanaine pidas Juhkentali-kandis vürtspoodi, oli suurekasvuline, tugevakondine, mehelike näojoontega ja käreda jutuga vanainimene. *Aamama* juures ei käidud kunagi meel- sasti, sest *Aamama* kodu oli liialt „prostoi“ proua Ida Stachelstrauchi silmis. Kitsas ja pikk poolpime kamber vürtspoe taga oli üleni täis igasugust koli; kuigi see mööbleid vähe sisaldas, polnud seal ometi ruuminatu-

kestki, sest *Aamama* säilitas iga vähegi tarvituskõlvulise eseme, säilitas aga ka tohutu suurt hulka asju, mida parima tahtmise juures iialgi poleks keegi saanud kasutada. Tühje kotte, igasuguseid räbalaid, puutükke, vanu kingi, igasugu pudeleid, purgikesi ja topsikesi oli kamber laeni täis. Eriti pudeleid ja purgikesi armastas *Aamama*; ta tõi neid naabrite, tuttavate ja ärisõprade juurest, laskis neid endale tuua, noppis neid pühkmekastidestki. Sisaldas pudelike mõnd arstimit, siis tühjendas *Aamama* selle sisu oma suhu („eks ta millegi vastu ikka aita, kui ta rohuks on tehtud!“); sisaldas purgike mõnd salvi või määret, siis võidis *Aamama* sellega jalgu või ristluid, sest „ega head asja või lasta raisku minna“.

Aamama rääkis ainult eesti keelt ja oli uhke oma poegadele, kelledest noorim, August, teenis vene kõrget kroonut kodulinnas Tallinnas, kuna kolmest vanemast kaks olid Moskvas headel kohtadel, kolmas aga oli postkontoriülemaks kuskil Siberis või „taga Siberit“. Oma kolme Venemaa-onu pole Mari eluilmaski näinud; kaht neist teadis ta isaga kirjavahetuses olnud olevat, ühelt sai ta lapsena kord koguni kimbu raamatuid kingituseks: suure postpaki, mis saabus Moskvast otse tema nimele just jõulu eel ja sisaldas mitmesuguseid vene muinasjuttude kogusid, Robinsoni venekeelses tõlkes, ühe punakaanelise *Kinder-Kalender*'i ja ühe prantsuskeelse luuletuskogu. Raamatud olid kõik tarvitatud ja Robinson õige tublisti kulunud. Hiljem kuuldus, et onkel Friedrichil oli surnud ta ainus poeg Oleg; onupoja raamatud arvatavasti saadetigi siis vennatütrelle Ännchenile.

Kui *Aamama* tuli Stachelstrauchide poole, siis muutus ema nägu veelgi rangemaks, suu veelgi kitsamaks, võtmekimp ta musta kleidi vöö küljes kõlises kalgilt ja kurjaennustavalt.

„*Küsst Aamama die Hand!*“ käskis ema igakord. Ja igakord vastas *Aamama*:

„Ah, las lapsed olla.“

Kui mõni väiksemaist siiski püüdis isaemal kätt suudelda, nagu harjunud oldi emaema ja ema kätt suudlema, siis lausus *Aamama* kärsitult: „Ää jända!“ ja lükkas põngerja eemale. Kõik toad läbi käinud, ütles *Aamama* tavaliselt poeg Augustile: „Jah, naine sul on ontlik inimene“ (miniat ennast kõnetas ta harva), istus kuhugi ahju lähemale ja hakkas pojale jutustama oma poekesest, ostjaist, ilmadest, puudehindadest, ühest ja teisest. Isa vastas oma hariliku muhedusega, lapsed tulid üha lähemale — ja viimaks tõstis *Aamama* mõne neist endale sülle.

„Mis'nd selle nimi jälle oligi? Ei mul seisa meeles need peened nimed...“ lausus ta, tõmbas kurrutatud seeliku taskust tuutukese kõige odavamate kompvekkidega ja pistis igale lapsele mõned „kompud“ otse suhu, — et nad käsi ei määriks.

See oli kõige huvitavam osa *Aamama* külaskäigust. Vahepeal oli ema laua katnud ja parajasti nüüd, kui lapsed hakkasid esialgset võõrastust unustades isaemaga pisitasa juttu ajama, — parajasti nüüd tuli lauda istuda. Lauas lapsed rääkida ei tohtinud; ja pärast söömist läks *Aamama* varsti jälle minema, käskides pojale end „ka

vahel“ vaatama tulla ning juurde lisades: „Võta mõni laps kaasa kah“, — miniat ta ei kutsunud: mis saksa inimest tülitada!.. Ja enam kui harva käiski minia teda vaatamas; käis siiski mõnikord: puhtast kohusetruudusest ja et viisipärasust säilitada.

Oma isaisa kohta ei tea Mari muud, kui et ta oli „noorena justament niisamasugune kui August“, — vist samasugune muhe ja ümmarik, mõnu armastav elunautija tiheda, kergelt-kiharduva juustekahluga.

Kummaline segu isa ja ema, *Aamama* ja *Grossmuttili* erinevaist omadusist on Mari Tätre praegune iseloom. Temas on isa mugavusearmastust ja ema eneseohjenduse vajadust, isaema robustset hakkaja inimese tarmukust ja emaema nähtamatuks-jäävat soojust, mida kiirgab ajuti tema silmistki, kuigi need harilikult on õige kained ja rahulikult, koguni karmiltki vaatavad silmad. Temas on isegi isaema korjamis- ja kogumiskirge, — ta armastab omandada, varasid ahmida, neid enda ümber kuhjata. Kuid emaema õilistav mõju on selle kire peenendanud kauniste esemete kogumise kireks: Mari Tätre kogub kauneid portselantasse, kaunilt köidetud raamatuid, kauneid vaase, kristallasjakesi, kauneid tikitatud linakesi... ja kauneid lilli oma aeda. Ta kogub seda kõike võimaluste piirides, pole ju prokurist Peep Tätre mõni miljonär, kuid ta kogub ainult tõesti väärtuslikku ja omas laadis täiuslikku. Oma isiklikud tulud kulutab ta viimasel ajal peaaegu ainult kogumisele, üha vähem ohverdades oma rõivastusele, millele ta kunagi pole suuri ohvreid toonud; emalt päritud põhimõtteks on tal lihtsus rõivastuses, ehkki mitte ema range ja kuiv, ilutu

lihtsus. Kui on olnud aegu, mil ta olude sunnil on rōivastunud peaaegu räbalaisse, siis on ta sedagi teinud ilma nurisemata ja rahuliku iseenesestmõistetavusega. Õde Ipa erineb ses suhtes Marist õige tugevasti, tema on alati käinud põhimõtte järgi: mis sul kõhus, seda ei näe keegi; mis ümber, seda näeb igäüks...

Juba lapsena püüdis Ipa end ehtida paelaotsakeste ja omatehtud kraekestega, armastas „kaotada“ oma patsipaelu, et vabalt õlgadele langeda saaksid tuhklõõnid, kerged ja kuidagi haprainad tunduvad kiharad. Ipa oli perekonna kaunitar oma kiharate, rōõsa näo ja tumehallide silmadega, milledes mõnikord helkis kullakarvalisi sädemeid. Ipa lihtsalt ei suutnud alati olla nii tõsine, tagasihoidlik ja „olematu“, nagu ema soovis ja nõudis.

Mari Tâtre ei armasta oma lapsepõlve; talle pole sellest jäänud neid heledaid, südantsoendavaid mälestusi, millede meenutamine tavaliselt valmistab inimestele nii palju rõõmu. Mäherduse mõnuga räägib enamik mehi oma lapsepõlve mälestusist, — eriti need, kes karjas on käinud! Otse liigutav on kuulata, kuidas Peep Tâtre ja ta parim sõber, keskkooli-õpetaja Paul Kanarik oma lapsepõlve seiklusi teineteisele sajanat korda jutustavad, ikka ühesugust heameelt tundes pisimastki üksikasjast. Peep on neid eesõigustatuid, kes lapsena on karjas käinud; Paul Kanarik kuulub teise väga lugupeetavasse liiki: tema lapsepõlv möödus Tallinna Kassisa-bas, ta oli omal ajal suur löömamees; kindlasti mäletavad teda veel praegugi need agulipoisid, kelledest ta räägib

kui suurist ning sõjakaist vaenlasist. Mõnda nendest nüüd täismehena ootamatult kohates on ta õnnest otse seitsmendas taevas.

Peebu suhtumine oma lapsepõlvesse on natuke teisugune; ta polnud säärane sangar nagu Paul Kanarik, tema elamused on vagusamat ja taltsamat laadi. Ta jutustab meelsasti kodutalu raskekaalusisest orikast, kellele ta sünnipäeva hommikul (kas enda või orika sünnipäeva hommikul?) viis kruusiga kohvi ja taldrikuga riisiputru. Ta meenutab tohutu suurt marja- ning õuna-aeda, mille padrikus oli nii mõnus peitust mängida ja mille kreegipuude marjaküllus oli otsatu. Ta jutustab pajupilli tegemisest, küünis värskel heintel magamisest, võileibadest, millede maitse oli võrratu. Kuid enim jutustab ta karjaskäimisest, — ja näib, nagu oleks tol karjaskäima ajal ilm alati olnud ilus, taevas kõrge ja sinine, päevad pikad ning soojad... Tõsi küll, kuuldub vahel ju lugusid ka sellest, kuidas sügiseõhtuti tuldi karjast koju, rõivad seljas läbimärjad, käed külmast jäigad, aga ka siis lõpeb lugu sooja reheahju ees mõnulemisega, värskel kuuma paistekaku söömisega või tulise piima joomisega. Mari ei tunne maelu pea-aegu sugugi; ka Peebu isatalu ta ei tunne (see on ammugi võõraisse kättesse läinud, Peebu vanemad ammugi surnud); Mari ise ei tahaks mingil tingimusel maal elada, — kuid maalt põlvnevate haritlaste lapsepõlvemälestusi tahaks ta küll omada. Mõniti päris kadestab ta Peepu ta mälestuste pärast; kõik, mis mälestusis tundub nii kirgas ja hele, oli tõeliselt muidugi sageli hoopis teisugune, ei saa ju karjapoisikese elugi kujutella

lakkamatu pühapäevana, — kuid midagi ometi oli kogu olukorras, mis noort arenevat hinge mõjutas sääraselt, et mällu kogunes vaid heledaid ja rõõmustavaid muljeid. Mari lapsepõlves puudub just see moment; tal pole mäletada mitte midagi kaunist, mitte midagi sel viisil südantsoendavat. Ta ei tahaks uskuda, et karjapoisil pole muresid, — on ju karjapoisigi amet väga vastutusrikas ja tege-likkuses vist sageli küllalt igavgi. Ja ometi ei mäleta Peep, ei mäleta suur enamik mehi oma karjapõlve tumedaid külgi, kohustusist sõltuvaid raskusi, karja valvamisega paratamatult seotud igavustki; miks siis peab Mari oma lapsepõlvele mõteldes nägema ainult väsitavat, ühetooni- list, lakkamatut rühmamist? Miks ei näe Mari end noorena, kui ta vaatab tagasi oma lapsepõlve aega- desse? Miks tunneb ta end isegi praegu nooremana, kui ta oli oma lapsepõlves?

Oma arvukaid õdesid-vendi Mari armastas. Tõelise kiindumusega hoidis ja hellitas ta neid, mitte sunnitult nagu vahest õde Eeva, kes (nagu ta ise hiljem Marile jutus- tas) taotses näpistada oma sülle antud imikuid, nii et need ta süles alati karjusid ja Mari ikka jälle sunnitud oli neid oma kätel kandma ning äiutama-sussutama. Mari oli oma õdedele-vendadele teiseks emaks, võib-olla tõeliseks emaks, sest just Mari andis neile seda soojust ja hellust, mis puudus nende tõelise ema iseloomus. Ta ei olnud üksnes käsutäitja, kui ta tillukesti õekesi mähkis ja joo- tis, magama uinutas ja nende peade kohalt sügissuvel kärbseid eemale peletas; ta ei olnud üksnes käsutäitja, kui ta kolme-, nelja-aastasi pesi, rõivastas, söötis, mängi- tas, neile muinasjutte vestis; ta polnud üksnes käsutäitja,

kui ta kuue-, seitsmeaastasi lugema õpetas, kaheksa-, üheksa-aastasile õppimise juures abiks oli, nende raamatuid ja vihke korras hoidis, nende rõivaste puhtuse järele vaatas. Ta polnud käsutäitja, kui ta õhtul oma lastekarja magama viis, neile — täitsa *Grossmuttili* vaimus — jutustas jumalikest asjust, neile palvesõnu ette ütles, nende vaipu kohendas ja iga sulgunud silmapaari kohale vajutas kerge suudluse... Aga võib-olla just sellepärast, et ta ei olnud tuim käsutäitja, et ta kõigesse suhtus nii tõsiselt ja kõike toimetas oma ea kohta liiga suure andumusega, — võib-olla sellepärast ei olnudki tal endal lapsepõlve, mida maksaks mäletada. Kolmeaastasena mäletab Mari end mänginud olevat: tal oli kastitais kirjused riidelapikesi, neid aetas ta kord nii, kord teisiti, ebateadlikult nautides riide värviühendlusi, mõnu tundes riide iseloomustavaist omadusist: villase karedavõitu pehmusest, linase jahedast siledusest, siidi krudisevast libedusest...

Hiljem ei mänginud Mari enam; ta mängitas teisi, nooremaid. Ikka tuli tal mängitada endast nooremaid, asetada end nooremate tasemele, rõõmutseda nooremate rõõmudest, — pole vist ime, et ta ei saanud lõbu tunda iseenda lapsepõlvest, olles teistele alati suur õde. Ikka klammerdus ta põlvede ümber tillukesi käekesi; ikka kippus ta sülle pisikesi olendeid, — kuidas sai ta tunda ennast väikesena? Aastatelt laps, oli ta hingelt vana juba kümneaastasena, juba kaheksa-, juba kuueaastasena. Kui arvestada kõige selle kõrval puhtkehalise töö hulka, mis lasus Mari õlgadel, siis on arusaadav, miks tal on tunne, et temal pole lapsepõlve kunagi olnud.

Mis mõte on olnud kogu ta enneaegsel jõukultusel? Mari ei taha veel meelde tuletada Eevat ega tema saatust. Aga Ipa ja Tipa?... Need kaks, kelledega Maril oli kõige raskem. Eeva ilmaletuleku ajal oli ta ikkagi alles nii noor, et temalt veel väga palju ei saadud nõuda, Ipa ja Tipa ajal aga peeti teda suureks küllalt, kuigi enamik nõutavast talle veelgi käis üle jõu. Marist kaksteist aastat noorem Eulalie Hulda Astrid ehk Lalli, hiljem enda soovil Eha, ja Marist neliteist aastat noorem, väikelapsena üsna ootamatult lühikese haiguse järele surnud Klaus Eberhard Wolfgang Petronius ehk Wölfchen tunduvad tagasi vaadates kaalult kergematena, vähem virisevatena ja üldse märksa vähem väsitavate lastena kui Ipa ja Tipa, kuigi Mari ülesandeks Lalli ja Wolfikese puhul oli ka mähkimine ja vannitamine, milliste toimingute juures ta Ipa ja Tipa ajal oli vaid pealtvaatajaks ja tarbekorral vajaliseks käealuseks. Ipa sündides oli Mari kaheksa-, Tipa ilmale tulles kümneaastane, ta kõhnade käsivarte jõud oli hästi toidetud imikute kehakaaluga võrreldes nii nõder, et talle eluajaks neist kahest on jäänud mulje kui hiigelimikutest, maailma raskekaalulisimaist pisipõngerjaist. Lisaks oli Tipa lohakas laps, — neid loike, mis Ännchenil tuli pühkida selle õekese tagant!... Mari muigab minevikku tagasi vaadates: nii otsatu rohkesti neid loigukei ehk ei olnudki, — aga just siis ärkas Maris lugemiskirg, ja Tipa loikude kasimine kiskus ta ikka jälle raamatu juurest ära kõige põnevamal kohal. Tipa ise ei saanud sinna midagi parata, — mängides unustas ta loikude tek-

kimise võimaluste eest hoidumise: ta mängis erakordselt suure andumusega, unustades kõike mängusse mittepuutuvat. Ses suhtes oli Tipa „hea“ laps; tundide kaupa võis ta askeldada paari puupulgaga või katkise kummipalliga. Ipa nõudis alatasa, et temaga tegeldaks, et temast huvitatud oldaks, temaga juttu aetaks, teda endale ette vadistada lastaks. See oli äärmiselt rahutu ja väsitav väike olend. Seejuures nii meeldiv oma heledate kiharate ja suurte sinihallide silmadega. Tipa seevastu mõjus juba lapsena kuidagi luitunult; perekonda külastavad proudad ei pannud teda harilikult tähelegi, kuna Ipast oldi meelsasti huvitatud, ja rohkemgi kui ema erilisest lemmikust Eevast.

Õieti oli Ipa nimeks Ilse Petronilla Amalie ning Tipa nimeks Teodeline Isolde Pauline Agate; igapäevased hüüdnimed koostas isa neile nende paraadnimede esimesist tähtedest. Ipana ja Tipana tunti õdesid ka koolis ja Ipaks-Tipaks on nad jäänud tänapäevani: kaks lahutamatu vanatüdrukut tüüpiliselt vanatüdrukulise ellusuhtumisega. Ipat-Tipat vihkavad, põlgavad ning alavääristavad elu ja inimesi. Šablooniliselt üldistades nimetavad nad kõiki kaasinimesi „idiotideks“ või „lollakateks“, kõiki elunähtusi „lollusteks“.

Ülespidamist kindlustab ühele riigi-, teisele kindlal alusel seisvas erasutises teenimine. Kahekesi koos suures, maitsetult sisustatud „mööbliga toas“ elades pühendavad nad hea osa tuludest oma tervise eest hoolitsemisele, käies ühe arsti juurest teise juurde ja lastes üha uusi arstimeid kirjutada loendamatu kujuteldud hä-

dade ning hüsteerilisest dispositsioonist võrsuvate kannatuste vastu. Ei pühenda mõni arst küllaldaselt määral tähelepanu nende mitmelaadilistele pea-, selja-, kõhu-, luu- ja lihastevaludele, siis tembeldatakse ta „totaalseks idioodiks“ ja otsitakse teine, arukam ning arusaajam. Osutab mõni arst aga eriti kannatlikku tähelepanu vanapiigade arvutuile ja kehvalt vahelduvaile hädadele, siis armuvad nad temasse ja lavastavad oma mööbliga toas hüsteerilisi armukadeduse-stseene, mis kergemal juhtudel lõpevad suure kisa ja tualettesemete mahapildumisega, raskemal juhtudel närvikriiside, „südamehoo- gude“, kriiskava nutu ja „enesetapmise“-katsetega kõl- nive või küüneviili varal.

Armunud on Ipat-Tipat alati, — vahelduvad ainult armumissuhted tekivad meesobjektid. Kord armub neljakümnekahe-aastane Ipa uude osakonna-ülemasse ja neljakümne-aastane Tipa mõnesse kinokuulsusesse, teine- kord Ipa mõnesse meesoperetitähese ja Tipa äsja näda- lasele pulmareisule sõitnud ametiõe šarmantsesse noo- resse abikaasasse. Kord armub Ipa paarikümne-aasta- sse noorukisse ja Tipa kuuekümnekaheksa-aastas- se vanahärrasse, teinekord ümberpöörduvalt; vahel armuvad mõlemad mõnesse juhuslikult nähtud mehesse, kelle nimegi nad ei tea. Loomulikult on mõlemad Mari mehesse Peebussegi armunud olnud, — Ipa püüdis Peepu võluda oma luituma löönud iluga, Tipa kopitanud hinge- lisusega, mis aga teda ei takistanud kord Peebule pea- aegu jämedalt ettepanekut tegemast: „Elu on kuradi loll, hakkame parem kahekesi kurameerima!“... Elu oli vae- sele Tipale tookord eriti loll, sest hiljuti oli purunenud

ta ainus reaalseid tulemusi töotanud armulugu ühe meeskaasteenijaga. Kuna Peep ei lasknud end veedelda ei Ipa ihulisist ega üha rohelisesse rõivastuva Tipa hingelisist kaunidusist, siis klassifitseeriti temagi mõne aja pärast „toredate inimeste“ liigist idiotide liiki, kuhu ühes temaga langes ka Mari selle eest, et ta läbi nägi Ipa ja Tipa mahhinatsioone ja Peebult mõndagi kuulis nende riugaste kohta... Ammugi enam ei suvatse Ipat-Tipat külastada oma vanima õe kodu. Selle asemel sepitsevad ja levitavad nad kuulujutte õe ja õemehe kodusest elust ning omavahelisest läbisaamisest, — vanatüdrukute fantaasia on usin sääraseid väljamõeldisi leiutama; nendesse valatakse kogu rahulolematust ja rahuldamatust, mis muidu peaks sapina üle ujutama kogu kibestunud hinge.

„*Verschrobene alte Schachteln*“, ütleb Ipa ja Tipa kohta nende ja Mari ema, kes nüüd küll harilikult ammugi räägib eesti keelt ja on mõnes asjas ehk eestimeelsemgi kui puhteesti kasvatuse saanud noored. „*Vollständig verdattert*“, on endise proua Stachelstrauchi, nüüd oma kadunud poja, vabadussõja-sangari Tariste nime kandva proua Tariste otsusel nii Tipa kui ka Ipa, kes, muide, mõlemad vihkavad oma ema vist niisama palju, kui ema neid põlgab. Enim halvustab ema Tariste Ipat ja Tipat sellepärast, et need riivatud pole häbenenud viimses hädas endile mehi otsida isegi ajalehe-kuulutuste kaudu, kuid pole tanu alla saanud „isegi sellest hoolimata, ptüü!“...

Jah, Ipa ning Tipa — kaks kasutat olendit ilma iga-suguste õilsamate huvideta... Milleks pidi ema nad sün-

nitama, milleks pidi Mari neile raiskama oma lapse-ea jõudu, milleks pidi isa neid kalli raha eest koolitama? Kellel on neid tarvis, kel on kasu nende olemasolust? Mis mõte on nende elul?... Tüdinult sulleb Mari silmad. Ei ole mõtet mõteldagi nii tühiseile ja kasutuile olendeile.

Ometi on võimalik ka hoopis teissugune vana-tüdrukutüüp. „Avitaja“-nimelises naisseltsis rohkem kui kümme aastat kaasa töötanud, on Mari lähedalt tuttavaks saanud kahe vanapiigaga, kelledest üks neljakümnekaheksa-aastasena loeb iga ilmuvat uut raamatut, käib iga kunstinäitusel, kuulab iga kontserti, vaatab iga teatri iga esietendust ja kujundab kõige kuuldu ning nähtu kohta oma isikliku arvamuse; teine aga kuuekümneviie-aastasena oskab nii hästi aru saada viie-, kuue- ja seitsmenda-aastasist, et teda kutsutakse kõigi noorte-ürituste etteotsa ega ole ühtki noorteühingute liiget, kes temasse ei suhtuks suurima lugupidamisega.

Noori juhtida, haigeid põetada, vaeseile jagamiseks pesu lappida või leent keeta, — säärast asja Ipa ega Tipa ei teeks: seda „ei luba nende tervis“, see oleks nende meelest idiootlik nagu üldse igasugune teistele suunatud ettevõte. Raamatud, kunst, teater neid ka ei huvita. Oma õhtud veedavad nad maiustisi süües ja näägeldes või lähevad juba kella kaheksast magama, et näha ilusaid unenägusid. Ipa meelest on unenäod ilusamaks osaks elust; õde Tipa vist eelistab lugeda magedaid armulugusid, ajalehe joonealuseid. Berta Ruck on Tipa meelest jumalik... Ei, Mari ei taha neile enam mõtelda. Parem hetkeks suigatada. On suveöö pime-

daim viivuke, täis nii sügavat vaikust, nagu poleks kogu maailma olemaski jaheda, õhuküllase magamistoa ümber.

Maril on siiski ka teissuguseid õdesid! Seal on Eha Linnus-Tariste, meie tuntud hõbehääleline ööbik, ei: viimasel ajal meie kuulus laulusuurus, meie armas ja võrratu Ameerikasse siirdunud ja seal heledalt särav staar.

Kolmekümnekaheksa-aastane, Ipast neli ja Tipast kaks aastat noorem Eha, lapsena Lalli (Eulalie Hulda Astrid), oli Marile noorpõlves üks armsamaid õdesid. Väga energiline juba üsna noorena, oskas Lalli end maksma panna nii kodus kui hiljem kooliski. Laulmine oli Lalli eelistatumaks ajaviiteks juba üsna varases lapseeas; Kolmeaastasena oli ta pisilaulukeste repertuaar üsna rikkalik, sisaldades saksakeelsete lastelaulude kõrval üht eestikeelsetki laulukest, — tuntud sokukese-laulu, millele paar aastat hiljem lisandus *Vares, vaga linnukene*. Seitsme-, kaheksa-aastasena oli Lalli lauluhimu eriti suur, ta võis mõnikord lõõritada päevad otsa, hirmsasti tüüdates oma ema, kes leidis, et igal asjal olgu oma aeg. Laulda võisid lapsed Änncheni klaveri-saatel kõik koos õhtusel videvikutunnil, et „pisut meeleolu luua“; päevad otsa laulda polnud suurele kaheksa-aastasele tüdrukule ema arvates sünnis.

Aasta või paar hiljem kadus Lalli lauluhimu peaaegu sootuks, tal polnud enam himu laulda meeleolu loomisekski, mille üle ema jällegi pahandas, leides selle olevat tütarlapsele lubamatu tõrkosa tujukuse. Varem tarmukas,

kuid iseloomult aval ja vilgas Lalli muutus üle oma elu esimese aastakümne läve astudes äärmiselt kinniseks, kuidagi tuimaks ja peaaegu kalgiks kõikide suhtes peale „suure õe“ Änncheni. Suur õde mõjutas Lallit igas asjas, ka rahvuslikus mõttes; Lalli oli vend Hansu kõrval esimene, kellega suur õde hakkas kõnelema eesti keelt, süstides temasse ühes keelega iseenesestmõistetavalt vähehaaval ka rahvuslikku mõtlemisviisi. Emale ei meeldinud suuremate laste eesti keele harrastus, isa sallis seda muiates, koguni toetaski seda: kui vanim tütar ja poeg Hans oma piskust hakkasid eestikeelseid ajalehti ostma, siis astus isa kord otsustava sammu ja tellis senise *Revalsche Zeitung*'i kõrvale ka eestikeelse päevalehe, mida ema kaua demonstratiivselt boikoteeris. Ema rahvuslik pöördumine toimus palju hiljem ja üsna praktiliste põhjuste tõukel; kui maailmasõja alul saksa keele rääkimine keelati, siis hakkas ta küll avalikkuses eesti keelt kõnelema, tõeliseks saksluse vaenlaseks aga tegi teda okupatsiooniaeg oma kibedate kannatustega: saksa surve all **n ä l g i d e s** õppis Ida Stachelstrauch sakslasi südamepõhjast vihkama, eesti iseseisvusaja alul uuesti leiva ligi pääsedes õppis ta eesti omariiklust kõigest hingest pooldama.

Mis puutub Lallisse, siis põhjustasid ta rahvuslikku ärkamist puht-teoreetilised tegurid: suure õe ja vend Hansu hilisõhtuti lastetoas või köögis peetavad arutused ja vaidlused kuuldu ning loetu kohta. Alguse said need õhtused vestlused 1905. aasta sündmuste rahutus ning ärevas õhkkonnas, kestsid siis peamiselt Hansu õhutusel peaaegu järjekindlalt edasi kuni Änncheni isakodust lah-

kumiseni. Kuigi Lalli 1905. aastal oli kõigest kuueaastane, kuulas ta siis juba ahne uudishimuga „suurte“ kõnelusi, mis kaheksa- ja kümneaastase Tipa ja Ipa tähelepanu ei köitnud vähimalgi määral ja võrdlemisi külmaks jätsid Hansust kõigest kaks aastat noorema Eevagi, ema kaheteistkümne-aastase lemmiktütre. Ka lugema õppis Lalli vaid selleks, et ise omal käel tutvuda raamatutega, milledest suur õde ja Hans oma kõnelusis rääkisid. Kaheksa-, üheksa-aastasena neelas ta apla isuga Wilde *Mahtra sõda* ning *Anija mehi*, Bornhöhe *Tasujat*, Juhan Liivi novelle. Üheksa-, kümneaastasena astus Lalli emagagi südilt vaidlusesse rahvuslike küsimuste üle, tekita- tades hellikult „hingelises“ Tipas hirmu („*Lalichen, wie kannst du nur Muttchen so kränken!*“) ja flegmaatiliselt-ükskõikselt Ipas külma õlgadekehitud („*Lalli ist ebenso verrückt wie Ännchen und Hans!*“). Siis tuli vanima õe kodust-lahkumine, vend Hans õppis Tartus õigusteadust, Lalli jäi esialgu üksi, ainsateks sõpradeks raamatud. Kui lubati suurt õde ta uues kodus sageda- mini külastama hakata, siis paelusid Lallit alul siingi peamiselt raamatud, endine vahekord õega ei tahtnud hulgal ajal nagu hästi sobida, — ões oli äkki midagi võõ- rast. Vähehaaval hajus võõrastus ja Lalli kiindus õesse veelgi tugevama poolehoiuga; meelsasti oleks ta nüüd õe juurde jäänudki, kui ema sündsustunne oleks lubanud. Alles uuesti-ärgeanud huvi laulu vastu tõrjus tagaplaanile Lalli armastuse õe vastu, summutades ühtlasi ka rahvus- likku vaimustust. Algas peaaegu raevutsev heitlus emaga oma hääle arenemisvõimaluste pärast. Lalli tahtis laulmist õppida; ema leidis selle mõttetu olevat, — mis

pidi viisakas tütarlaps koolitatud häälega peale hakama! Ida Stachelstrauchi tütar avalikult esinev lauljanna, võib-olla koguni näitlejanna, — see polnud kujuteldav. Pidi omama tõesti Lalli erakordselt suurt tahtejõudu, et selles võitluses võitjaks jääda. Tõsiselt arvestatavaks liitlaseks oli Lallile ta võitluses maailmasõda, mis vähehaaval ja märkamatuult murendas nii paljusid eelarvamusi ja nõrgendas igasuguseid autoriteete. Kui Lalli 1917. aasta kevadel kooli lõpetas, siis polnud Ida Adelheid Stachelstrauch enam see, mis veel paari aasta eest. Lalli sai loa laulu õppida — tingimusel, et „eks edaspidi näe, mis edasi saab: seda häbi sa mulle ometi ei tee, et hakkad näitlejannaks (või „näitlejaanaks“, nagu taotses ütelda proua Stachelstrauch).“

Lalli muutis nüüd kõigepealt oma hüüdnime; rakedades sama menetlust, mida isa oli kasutanud Ipale ja Tipale „vähegi inimlike“ nimede leidmiseks, koostas ta oma ristimistähel seisva Eulalie Hulda Astridi esimestest tähtedest eestipärase ja kaunikõlalise Eha. Seepeale andis ta endale töötuse, et teeb selle nime kuulsaks, milles alul ei kahelnud vaid vanim õde Ännchen, Eha innukas lauluõpetajanna-itaallanna ning paar kiindunud sõbratari-kooliõde.

Olude survele pidi aga Eha oma lauluõpingud juba mõne kuu pärast katkestama ja hädapäraselt leivateenimist alustama kuskil kantseleis. Poole aasta pärast algas okupatsioon ja kadusid võimalused isegi leivateenimiseks, laulmisest polnud juttugi. See oli ränk aeg. Isa kui vene riigi ametnik oli tööta, vanim õde nälgis, vend Hans kui eesti rahvaväe ohvitser oli põranda all, vaene Eeva,

ema kunagine lemmik, puhkas mullas... Ema Stachelstrauch müüs klaveri, elatas sellega meest ja lastekarja; klaverile järgnes lauahõbe, siis parim põrandavaip, enamik vaskesemeid köögist, — ema ülim uhkus: kastrulid, katlakesed, uhmid, moosi-keedunõud. Eha andis laulutunde paari jõuka juudi tütardele, teenis sellega niipalju, et suutis endal hinge sees pidada. Ema oli talle tänulik väheste „kostiraha“-krosside eest. Lisaks sai Eha juudist-ärimehe heasüdamlikult proualt leivatšekke. Tšekidega hangitud leiva sõid ema pesamunad, Tiina ja Ell, — hale oli vaadata, kui kõhnaks olid jäänud need plikad! Ehal polnud kahju oma leivatšekkidest. Saagu lapsedki söönuks!

Iseseisvusaja saabudes asus Eha taas oma kantseleikeses leiba teenima; leiba ihkas ju kogu pere. Isa võis küll oma endist tegevust jätkata eesti riigiametnikuna, aga lastekari oli suur ja selle karja nälg nii täitmatu, et Ehagi teenistusest Ehale endale jätkus vaevalt muuks kui kõhutäiteks; polnud mõteldagi hilpude ostmisele, jalatsite hankimisele, lauluõppimisele. Eha kannatas, ootas ja lootis. Lootis oma riigilt seda, mis vene ega saksa võimud polnud andnud. Ja oma riik andiski selle; isa kosus majanduslikult peagi nii palju, et jõudis jälle süüa oma lastekarja, jõudis soetada kooliskäimise võimalusi väikestele, võis lubada Ehal oma isiklikke tulusid kulutada iseenda vajadustele, võis Ehat pisut aidatagi. Eha alustas taas korralikke lauluõpinguid.

Nüüd on Eha Tariste maailmakuulus, üks Eesti nimesindajaid välismaal, meie „hõbekõriga laululind“, kelle

edusamme kaugeil mail registreerib pisemgi eesti provintsileht...

Mari naeratab. Ta pole oma kuulsat õde ammu enam näinud. Praegu on Eha suurel turneel Põhja-Ameerika Ühendriikides; kes teab, kuhu ta siirdub sealt. Kodumaal nähakse teda harva. Aga küllap ta saadab tervituse „suure õe“ tähtpäevaks, ei ta seda unusta, kuigi ta kirjakirjutamisele muidu on laisk. Eha on laisk kõigeks muuks peale laulmise; lapsi tal ei ole, mehest elab ta juba aastaid lahus, kodu tal ei ole, mugavust ta ei tunne, puhkust lubab ta endale paar päeva aastas. Eha elusisuks on töö. Ta jumaldab tööd, ohverdab ennast tööle. Täielik vastand Ipale ja Tipale, kelle meelest töö on vastik paratamatus, jälestusväärne pahe, mida peab taluma, sest et sellest pole pääsu!... Aga Eha töö ju polegi töö Ipa ja Tipa meelest. Eha vaid reisib, lõbutseb, — ei tea, mis temal viga!

Mari muigab uniselt ja suleb jälle silmad: Ipa ja Tipa meelest pole üldse kellelgi midagi viga peale nende eneste. Ainult neil on halb, teistel kõigil on hea.

„Hea põli“ on nende meelest ka Gitast-õel, — söökjook alati valmis, korterimuret ei ole... Mari ohkab. Vaene Gita!

Kolmeaastase lapsena kukkus väike Brigitta Veronika ehk lühidalt Gita köögis põrandale asetatud kuuma piima katlasse või tõmbas katla endale pliidiäärelt kaela. Kuidas see just juhtus, seda keegi omastest ei tea, sest õnnetust nägemas polnud kedagi peale passija, kellelt

süüdmuse kohta iialgi täit selgust ei saadud. Kohutava õnnetuse jälgi kannab Gita tänapäevani ja peab neid kandma surmani.

Õnnetus juhtus ema lemmiktütre Eeva kolmeteistkümnendal süüüipäeval, ja Gitale saatuslikuks osutunud piimast pidi saama süüüipäevašokolaad. Nagu pidulikult ehitud nukk seisis süüüipäevalaps Eeva valges rüüüidest ja volangidest kohevile-hoiduvas kleidikeses omaealiste külaliste seas ja näitas süüüipäeva-kingitusi, kui köögist kostis passija pikk, kriiskav kiljatus ja mingi kolin. Üheksateistküüüne-aastane õde Ännchen jõudis esimesena õnnetuskohale, järgmisel hetkel saabus ka ema pooljoostes kööki, oma väärükusepõhimõtteid unustades. Poole tunni pärast oli arst kohal ja rõõmsast süüüipäeva-peost osa võtma tulnud noorte tütarlaste parv tasa ning masendatult lahkunud. Mitu kuud vaevles väike Gita elu ja surma vahel, — pea, pahem käsivars ja ülakeha sidemeis. Linade vahel tuli õnnetukest tõsta, ühtki rõivahilpu ei saadud talle selga panna. Kogu korter oli täis väüüget arstimite-lehka. Toonase süüüipäevalapse, niikui-nii nukrutseva Eevakese parim kooliõest-sõbratar kolis ühisest pingist oma asjadega teise klassiserva, sest Eeva rõivaisse imbuud jodoformi-hais pani tal pea valutama.

Gita haiguseaeg oli kurvemaid ja raskemaid Änncheni noores elus, — kurvem ja raskem kui Ipa ja Tipa halbaennustavad sarlakite-nädalad ja väikese Wolfikese surmale järgnenud süüüged kuud. Gita kannatas nii kohutavalt ja vajas nii lakkamatut hoolitsust, et ema ja Ännchen kestvalt elasid otsekui ränga surve all. Aastane Titi (Christine Melitta Eugenie), hiljem Tiina, jäi pea-

aegu täiesti Eevakese hooleks, kes erilise õrnusega kiinduski oma punapäisesse pisiõesse, kuigi ta seni alati oli laste äiutamise-kussutamise eest püüdnud hoiduda. Õnneks oli Titi elurõõmus ja ettevõtlik inimesehakatis, ei nõudnud kuigi palju hoolitsust, kasvas ning arenes priskelt ise omal jõul, ei tülitanud oma otsest hoidjat ega vanimat õde Ännchenit, Eeva juhatajat ja õpetajat nii lapse eest hoolitsemise- kui ka koolitöis.

Ligi aasta pödes Gita. Otseseile õnnetuse tagajärgele seltsis kuue kuu pärast raskekujuline keskkõrva-põletik, mille põhjustajaks peeti pahempoolset peakülge moonutavaid sügavaid põletishaavu. Kui Gita pikkade, pikkade kuude järele hakkaski vähehaaval paranema, siis oli selge, et ta välimus jääb moonutatuks arstide oskusest ja põetajate väsimatusest hoolimata. Raskem kui iialgi ennem oli Ida Stachelstrauchil neil kuudel ustavaks jääda oma rangeile põhimõtetele, vaikida, ennast ohjendada ja liikumatult-rahuliku näoga kanda kõiki katsumisi. Väliselt polnud temas midagi märgata, isegi vahepeal taas alanud raseduse vaevu talus ta ilma väliselt-avalduva närvilikkuse- või tujukuse-näheteta nagu alati. Seesmine pinge aga pidi olema talumatult suur ning lõppes enneaegse sünnitusega. Et surnult ilmale tulnud laps osutus pojaks, see tundus õnnetule emale eriti ränga hoobina. Ta varises kehaliselt kokku, kuude kaupa tuli Ännchenil nüüd põetada oma ema. Kui Ida Stachelstrauch pärast kurnavat närvipalavikku (kas praegune arstiteadus veel tunneb säärast tõbe?) jälle kosuma ja elu ning oma lastekarja vastu äsjatervenenu erksat huvi hakkas tundma, siis oli pisi-Titist saanud päris

suur, lõbusalt vatrav tedretähniline tüdrukuke ja vaesest Gitast oma inetult-sinipunakate armidega väliselt eemale-tõukav nukker ligi viieaastane olend.

Põetamisvaevadest koltunud Ännchen aga, kelle kutsevaliku-küsimus olude tõttu paratamatult oli seni seisnud lahendamata, pidi nüüd tõsiselt mõtlema sellele, missugusel alal asuda leivateenimisele. *Töchterschule* lõpetamisele järgnenud „suure eksami“ sooritamine oli talle andnud küll koduõpetaja kutse ja vastavad õigused, kuid ei kool ega eksamite-sooritamine olnud noort leivateenistuse otsijat varustanud mingisuguste praktiliste oskuste ega kogemustega. Guvernandi-amet oli haigeid põetades täisealiseks küpsenud neiule vastik, kuigi enamik kooliõdesid ja ka ema naissõpru teadis sellest rääkida ainult head. Pärast mõningaid nõupidamisi isaga otsustas Ännchen valida riigiteenija kutse; oli parajasti ajajärk, mil mõnedesse vene riigi asutistesse — eeskätt posti- ja telegraafikontoritesse — hakati ametisse võtma keskkooli haridusega naisi. Ännchen Stachelstrauch esitas Tallinna posti-telegraafikontori ülemale nõutava palvekirja ühes vajaliste tunnistustega, ja kahekümne-ühe-aastasena sai temast üks esimesi nais-*utšenik*'ke kodulinna posti-telegraafi kontoris.

Aga Gitakene?... Mis oleks saanud sellest oma ea kohta liiga pikast, kondisest, moonutatud näo, kaela, rinna ja käsivarrega olendist, kelle vasemat peapoolt katsid vaid harvad inetud udemed, kuna parem pool pead oli erakordselt tugeva juustekasvuga, — mis oleks saanud sellest õnnetust, kui poleks olnud *Grossmuttili*'t? Ema haiguse ajal elas Gita rohkem emaema juures kui

kodus. Ja kui ema haigusest paranenuna jälle voodist tõusis, siis ei keelanud ta näotuksmuutunud tüdart ka edaspidigi nädalaid ja kuid veetmast hea ja tasase, vaikselt kõiki haavu parandada oskava *Muttli* juures. *Muttli* sisendas Gitasse oma sügavad usutunded, istutas temasse visa armastuse kaasinimeste, eriti kõigi õnnete, vaeste ja haigete vastu. Kummaline, haruldaselt soe ja tugev sõprus sidus inetuks-moonutatud last ja oma valgepäises leebuses imestlusväärset ilusat vanakest. Gita seitsme- ja vanaema seitsmekümne-aastast sünnipäeva pühitseti vanaema juures (ei Gita ema ega vanim õde saanud sellest osa võtta) väikese, väga südamliku peokesega, millest osa võtsid ainult mõlema sünnipäevalapse lähimad omaksed. Sel peol torkas hämmastava selgusega silma noore Gita varaküpsus ja vanaema kaua säilinud nooruslikkus; ajuti tundus, nagu oleks Gitake vanaema ja *Muttli* tema lapselaps. Seejuures polnud Gita olemuses ja käitumises midagi esiletükkivat või kuidagi moodi võõrastavat ega olnud seda ka kummagi suhtumises teineteisesse või kaasinimestesse. Mõlemast hoovas suurt seesmist jõudu; see eraldas neid kõigist teistest, kuid ei teinud neid pentsikuks ega veidraks. Mõlemad olid meeldivalt-lihtsad, siiralt-heatahtlikud, seejuures õige-õige natuke naljakad oma näoilme pisut groteskse sarnasusega.

Kui emaema seitsmekümneviie-aastasena vaikselt naeratavana oma sängist surnult leiti, siis oli Gitakese iseloomule jäädav alus rajatud ja ta elutee muutumatult fikseeritud. Emaema matuseil ei ilmutanud ta suurt valu, pigem säras ta moonutatud nägu endassesuletud

ekstaatilisest rõõmust: temale polnud kallis *Muttli* surnud, vaid elas igavest elu oma Issanda juures, kuhu Gita lootis talle järele minna, kui teda kutsutakse. Umbes samalaadiline tunne oli kõigil teistelgi *Muttli* tütrelastel; emaema enda suur usk oli neis kõikides vähemalt nii sügavaid jälgi jätnud, et emaema surm tundus neile vaid välise olukorra-muudatusena, — emaema tundus vaid ajutiselt ära läinud olevat paremasse paika, kust ta neid ikka endist viisi armastas.

Koolis oli alatiselt musta siidsidet ümber pea kandev Gita usin ja kohusetruu, kodus hoolas ning abivalmis. Juba koolis käies oli ta kestvas ühenduses evangelsete diakonissidega, kellede juhatajanna temast *Grossmuttli*, oma hea sõbra, vahendusel huvitus juba ta varases lapsepõlves. Õdede diakonisside seas oli Gital noorukese tütarlapsena palju heasoovlikke sõpru, nende tööd ja tegevust armastas ning austas ta kõigest südamest. Kohe pärast kooli lõpetamist pühendus Gita samale ennatsalgavale ligimeseteenimistöele. Ema teda ei keelanud, isa ka mitte. Gita elusiht oli juba emaema elupäevil nii vääramatult kindlaks määratud, et kellelgi pähegi poleks tulnud teda keelata. Mis muud oleks ta pidanudki peale hakkama?

Diakonissi kohuseid täitis Gita pärast vanima õe kodunt-lahkumist oma koduski, olles väsimatuks hoolitsejaks niihästi endast kaks aastat nooremale punapäisele ja matsakale Titile (kes ise end juba meelsamini Tiinaks nimetas) kui ka ema noorimale lapsele, põdurale pesamunale Ellinor Juliane Emerentia Gladys Aurora Laetitia Adelinele, kellele ema Stachelstrauch oli kuhjanud

kogu oma kaunikõlaliste nimede senisäilinud tagavara, otsekuu aimates, et see tütar jääb ta viimseks võsuks. Nagu ükski teine Ida Adelheid Stachelstrauchi lastest, nii ei uhkeldanud see pesamunagi oma nimedega; kodus Ellinoriks hüütuna, lühendas ta sellegi nime juba kõnelema hakates viimse võimaluseni, pudistades mingit ebamäärast häälikut, millest aja jooksul kujunes küllaltki eestipärane Ell. Selle nime all teda tuntaksegi tänini ega ole ühelgi tema arvukaist sõpradest vähimatki aimu, et Ell Tariste võiks end soovikorral isenimega hüüda lasta igal nädalapäeval.

Diakonissikohuseid täitis Gita kodus juba seitsmeaastasena, hoolitsedes ustavalt isegi endast neli aastat vanema Lalli (pärastise Eha) ja endaga võrreldes pärisuurte Ipa ja Tipa eest, kui kõik kolm varsti pärast *Muttli* seitsmekümnenda sünnipäeva pühitsemist haigestusid tuulerõugeisse, ema alles nurgavoodis olles pärast hiljem seitsmenimelise, siis alles nimeta pesamuna sündi. Juba lapsena oli Gita käsi nii kerge ja hell, iga ta käeliigutus nii osav ja otstarbekohane, et ema nurgavoodist tõustes oma pesamunakesegi meelsasti usaldas Gita hooleks. Väike Gita asendas kodunt lahkunud vanimat õde Ännchenit nii laste kui ka majapidamise eest hoolitsemises kaugelt paremini kui Ipat-Tipat või ema lemmik Eeva, nüüd peaaegu täiskasvanud tüdruk. Kui Gita ise aastaid hiljem omakorda kodunt lahkus, et jäädavalt asuda õdede diakonisside juurde, siis oli õnneks pesamuna Ellgi juba kümneaastane ega vajanud ema oma Gitakese abi enam kuigi suurel määral, ehkki ta sellega oli nii harjunud, et Gita tal veel kaua puudus igal

sammul või „an allen Ecken und Enden“, nagu ta ise ütles, oma järjekorralisele „paremale käele“, viieteistkümne-aastasele Tiinale, alatasa Gita osavust, vaikust ja vagadust eeskujuks seades, ilma et see punapäisesse Tiinasse oleks kuigi suurt mõju avaldanud.

Ühes suhtes võttis küll Tiina tõesti endale Gitakese eeskujuks: Gitat diakonisside-haiglas külastamas käies kodunes ta peagi haigla õhkkonnaga nii väga ja õppis haigete vastu nii suurt huvi tundma, et ta juba aasta enne kooli lõpetamist isale teatavaks tegi, ta kavatsevat arstiks õppida, ja väga asjalikult küsis, kas isa talle ülikooli-minekul abiks olla saab või mitte. Isa vastas pärast pikemat kaalutlust, et katsub talle õppimist võimaldada, kui ta ka ise püüab natuke „kõrvvalt teenida“. Tiina töötas, et püüab, ja nii tast saigi oma vanemate ainus ülikooliharidusega tütar, kellele nad vägagi uhked olid, eriti kui Tiinal õnnestus assistendi kohta saada ühes Tallinna suuremas haiglas. (See kõik oli juba iseseisvuse ajal.) Praegu on Tiina Tariste väga tuntud lastearst, seejuures elumehelike kommetega emantsipeerunud naistegelane, kelle kirjutisi naistele määratud ajakirjades ja kõnesid naiste korraldatud koosolekuil asjaomaseis ringides jälgitakse suure huviga. Veendunud „poissmehena“ töötab tedretähniline ja punapäine Tiina otse hobuse kombel, nagu tema kohta ütlevad need, kes teda lähemalt tunnevad, ei põlga aga ka lõbusid, harrastades nende seast eriti sääraseid, mis tavaliselt on peamiselt meeste erialaks: kõvu joominguid ja „muidu-mürgleid“, mis ta tugevasse tervisesse pole seni jätnud vähimatki jälge. Praegu kolmekümnekahe-aastane Tiina kuulub

sellesse naiste-põlvkonda, mis oma üheõiguslust mees-
tega rõhutab esmajoones väliste sarnasuse taotlusega. Rõivastuselt peaaegu mees, ei meenuta Tiina oma ma-
saja kehaga kaugeltki meest, kuigi ta punajuuksed on
mehelikult lühikeseks püगतud ja suures, punahuulelises
suus tossab enamasti õige vänge pabeross.

Olgugi mõlemad kõigest hingest andunud ligimese-
teenimisele, mõjuvad õde Gita ja „va Tiina“ (nagu teda
nimetavad ta parimad sõbrad) ometi kahe äärmise vastan-
dina. Kumbki armastab tööd, kuid kumbki teeb seda
omal viisil: diakoniss iga raske juhu ees palvetades ja
ennast ning haiget Jumala hoolde andes, „va“ Tiina loo-
tusetu difteeriajuhu või lapse elu ähvardavate krampide
puhul, hambad risti, kurja vandudes ja usaldades vaid ise-
ennast ja oma võimeid. Teineteisesse on Gita ja Tiina
kõvasti kiindunud; nende vastastikuses poolehoius on
midagi mehelikku ja mehist. Nagu Ipat-Tipat ei mõista
neid kumbagi, nii ei mõista nemad Ipat ega Tipat, keda
Gita haletseb nende elutühjuse, Tiina halvustab nende
isikliku tühisuse pärast.

Kui isa Stachelstrauch (olles enda ja omaste nime
vabadussõjas langenud poja mälestuseks eestistanud Ta-
risteks) mõni aasta pärast Tiinast-tütre tõusutee algust
suri, siis müüs ema suure osa vanu mööbleid ja kolis
ühes Elluga oma elupõlisest korterist Väike-Tartu maan-
tee alul kesklinna Tiina moodsate mugavustega varusta-
tud kodusse, mida Tiina seni oli pidanud kahasse kellegi
noore hambaarstiga ja milles peale Tiina vastuvõtutoa,
ootetoa ja magamistoa leidis toake vahepeal lasteaedni-
kuks õppinud ja oma kutsest lõbu tundvale Ellule, aga-

rale noorsootegelasele ja esperantistile; leidus ka mugav tuba emale. Kortteris puudub vaid „korralik“ söögituba, mille kohuseid enamasti täidab köök, külaliste puhul kas Ellu tuba või ruumikas ootetuba. Süüakse koos, üüri makstakse vastavalt selle osa suurusele, mis kortterist kellegi kasutada on; üüri maksta aitab ka ema, — tänu riiklikule pensionile ei tarvitse tal elada tütarde „armust“, mis tema arvates oleks „kole“. Majapidamise üldjuhiks on ema, kes oma kahe moodsa tütreaga elab üliheas läbisaamises. Tiinat-Ellu suhtuvad emasse natuke buršikoosse respektiga; ema jälgib tütarde eluavalduisi jõukohase arusaamisega ja silmnähtava huviga. Seitsmekümne-aastasena peaaegu kõigist endisist eelarvamusist vabanenud matroon vestleb tütardega ja nende sõpradega kui omasugune; loeb, mida nemad loevad (aega tal ju on); kõneleb Tiinaga nii laste suvise kõhulahtisuse küsimuse üksikasjust kui naisliikumise edusammudest Eestis ja mujal; arvustab kodumajanduskoja üksikuid liikmeid ja seda asutist kui tervikut; jälgib riigipoliitilisi päevaprobleeme ja kuulab „va“ Tiina aruandeid laupäevaõhtusist üleaisalöömisist suurima rahuga. Loomulikult võib vanaproua niisama hästi vestelda Elluga Pestalozzist ja Montessorist, lasteaiaaegade laste mängudest ja moodsaist mänguasjadest; Ellu hoole all töötava lasteaia üksikuid huvipaeluvamaid eksemplare tunneb ta niisama hästi kui eesti spordisuurusi, pealinna noorsooorganisatsioonide spordijuhte ja esperantoliikumise tähtsamaid tegelasi kodumaal, Ungaris, Rootsis või mine tea, kus veel. Elluga jalgpallivõistlusil käies unustab ema Tarriste vahel igasuguse eneseohjenduse ning ergutab oma

lemmikuid Ellu ja teiste noortega võidu, ilma et tal hiljem selle üle oleks põrmugi piinlik. Oma natuke vanamoelist ja paiguti kadaklikku eesti keelt pikib ema meelsasti ülimumoodsate uudissõnadega ning mõnede „kraadelike“ väljendustega. Tiinat-Ellu heidavad heatujuliselt nalja ema keeleliste kontrastide üle, kuid on salaja uhked oma targale, moodsale ja mõistlikult ajaga kaasa sammuvale emale.

Mari Tätrelle pakub suurt naudingut külastada ema ta valges ja päikeseküllases neljandal-viiendal majakorral asetsevas kodus ja kuulata kahe noorima õe toredaid vestlusi „memmega“, kelles Maril on raske tunda endist Ida Adelheid Stachelstrauchi. Harilikult taotsetakse laste kohta ütelda: „ta on täiesti emasse läinud“ või „otsekui ema suust kukkunud“; õde Ell ütleb meelsasti: „Meie memm on läinud oma kahesse noorimasse tütreisse“ või „memm on otsekui Tiina suust kukkunud, puudub ainult punapea“. Igatahes puudub Ida Taristel ka rangelt kitsaks tõmmatud huultega suu, — kummaliselt on elukool ümber kasvatanud selle hallipäise naise.

Mari ei mäleta enam, kui kaua posti-telegraafi-ametniku kutse vastu valmistuvate noorte õppeaeg ta õpilaseks olles tavaliselt kestis või kas ametnikukutse saamine üldse seotud oli mingi kindla tähtajaga. Võib-olla ei tarvitsenudki kauem õppida kui kaheksa-üheksa kuud, võib aga ka olla, et Mari avansseerumise kasuks mõju avaldas osakonnaülema isiklik tutvus ta muheda isaga; igatahes võimaldati Marile varsti pärast ta kahekümnekahe-aastast sünnipäeva kolmest vanemast ametnikust koosneva komisjoni ees sooritada vajalised eksamid, nimetati ta oma kontori määraliseks ametnikuks, võeti talt pastori ning ühe kaasametniku-kantseleijõu juuresolekul truudusvanne vene keisrile — ja anti talle õigus igal kahekümnendal kuupäeval oma auga teenitud palk vastu võtta. „Leivateenijaks“ saanud vanima tütre auks korraldatud väikest perekondlikku koosviibimist mäletab Mari õige ähmaselt; ta teab vaid seda, et koosviibimine peeti varasügisel, enne ülikooli-õpingute algust, sest vend Hans — tol ajal juba üliõpilane — võttis sellest veel osa ja oli sinna kutsunud paar sõpra, kellede kohta tal

teada oli, et need õest Ännchenist olid suuresti huvitatud või „sisse võetud“, nagu tol ajal taotseti ütelda. Mari (ehk Ännchen) ise ei pannud tähelegi noormeeste arglikke lähenemiskatseid, hajameelselt vastas ta nende õnnitlustele kui ka agaralt kohvi hävitavate perekonna naissõprade heasoovlikele kiiduavaldusile, mida ohtralt jagati päevakangelase usinusele, virkusele, tagasihoidlikkusele ja muile vooorusile. Hajameelselt aitas ta pärast külaliste lahkumist riistu pesta, tube koristada ja kõiki koosviibimise jälgi kõrvaldada. „*Posle gostei, tšo posle svinei*“, oli emal (kes harilikult vene keelt tarvitas väga vastumeelselt) kombeks ütelda iga suurema- või vähemaulatuselise külaliste võõrustamise järele; ta pühkis, tolmutas, kloppis ning harjas siis harilikult kaks-kolm päeva, kuni kõikjal säras sama laitmatu puhtus, mille saavutamiseks enne külaliste tulekut oli kulutatud teist kaks-kolm päeva või veel rohkemgi.

Viimaks oli kõik jälle korras ning jääne puhtuse hõng lehvis kogu korteri kohal. Puhtusest hiilgavale köögilauale oli ema asetanud oma suure käsitöökorvi ja nõelus korteri soimas nurgas laste sukki: mugav ja meeldiv tegevus pärast nädalapikkust askeldamist, ruttamist ja pingulolekut. Ännchen valvas söögitoas kooliealiste laste õppetööde järele; ka siin tundus erilist mugavat puhkuse-meeleolu pärast kauakestnud ja kõiki ära tüüdanud sagimist (lapsed harilikult iseloomustasid sääraseid olukordi sõnadega „*umher tuseln*“). Õpiti meelsasti ega kiputud vallatama või üksteist kiusama. Saabunud rahu mõjus vaimset pingutust soodustavalt; tõelise usinusega andus igaüks oma ülesandeile, vanima õe abi tar-

vitati vähe. Isegi matemaatika-ülesandeist, kõigi Stachelstrauchide komistuskivist, said Ipa ja Tipa täna kergesti jagu, väike Eha sooritas prantsuskeelse pöörd sõna pööramise meisterlikult ja suur laiskvorst-Eevagi kirjutas innukalt oma kirjatööd ega painanud vanimat öde palvetega, et see talle „kogu krempli“ mustalt valmis teeks...

Ännchen pesi kuueaastase Gita ja nelja-aastase Tiina käed, saatis nad lastetuppa lahti rõivastuma, läks luges siis sängis põlvitavate õdedega koos õhtupalve, mässis vaibaaäre kummalegi kõvasti külje alla, soovis head ööd ja siirdus ema juurde kööki.

Emal ei vaadanud üles. Ta kuulis sammudest, et tulijaks oli Ännchen.

„Kõik korras?“ küsis ta masinlikult, pilk nõelutava põikitriibulise väikelapse suka kohal.

„Jaa...“ Änncheni hääl värises õige natuke. „Pea sinuga rääkima, ema,“ ütles ta otsekuulma vette sukeldudes.

„Mis on siis?“ tõstis ema natuke imestunult pead.

„Ema, — ma tahan mehele minna. Luba, et ma —“
Ema nägu väljendas täielist jahmatust.

„Mehele? Sina? Jah aga — sa ei tunne ju mitte kedagi — —“

Ännchen naeratas virilalt. Siis lõpetas ta pooleli jäänud lause:

„Luba, et ma selle noormehe lähemal päevil siia toon. Sa pead temaga tutvuma.“

„Laps, kes see siis on? Kus sa temaga tutvusid?“

„Hans tutvustas teda mulle. Ta on üliõpilane, töötab praegu — —“

„Üliõpilane! Armas aeg, see pole ju kellegi partii! Säärast asja ma ei luba iialgi. See on rumalus.“

Ema hämmastus oli ikka veel nii suur, et ta rääkis rohkem ja elavamalt kui tavaliselt.

„Ta töötab praegu ühe eesti lehe toimetuses,“ lõpetas Ännchen jällegi poolelijäänud lause ja ütles siis vaikse kindlusega:

„Sa pead lubama, ema. Muidu lähen ma talle ilma sinu loata, ma olen täisealine. Sa ei saa keelata, ema.“

„See oleks skandaal!“

„Jah, ema. Sellepärast ma palungi, et sa temaga tutvuksid. Nii oleks parem.“

„Mis ta nimi siis on?“

„Juhan Aasa.“

„Juhan ka veel!.. Ma ei saa ikkagi aru, kuidas see kõik nii äkki sulle on pähe tulnud.“

„See polegi nii äkki. Ma tunnen teda pool aastat. Ta on mind vahetevahel kontorist koju saatnud. Ja kord oli ta teatris, kui me Hansuga teatris käisime. Ja paar korda“ — lõpetas Ännchen punastudes — „oleme kahekesi Kadriorus jalutanud.“

Ema võpatas.

„Ännchen!.. Niisugust asja poleks ma sinust iialgi uskunud!“

Ännchen punastus uuesti.

„Me ei teinud midagi paha, ema. Sa siis lubad, et ma ta siia kutsun?“

Ida Stachelstrauch oli esimest korda elus nõutu.

„Armas laps, sa palud võimatut. Võhivõõras inimene äkki majja kutsutada — —“

„Ta pole ju võhivõõras, kui mina tahan temale —“

„Sina tahad!.. Minu ja isa selja taga oled sa selle võõraga — Aga olgu! Ma mõtlen järele. Ma räägin isaga.“

„Tänan, ema. Ja teata oma otsus õige pea, sest me tahaksime üsna varsti endid vaikselt laulatada lasta. Ma ei taha sinule ja isale kulusid teha, ma teenin ju nüüd ise —“

„Jaa, sa teenid ju ise,“ ütles ema kibedalt, väljus köögist, läks enda ja mehe magamistuppa ja tõmbas ukse kinni. Mitte valjusti paukudes — seda ei teinud Ida Stachelstrauch iialgi! —, kuid nii resoluutselt, et Ännchenil iialgi meelde poleks tulnud talle järele minna.

Esmakordselt elus pani Ännchen oma ema pead murdma. Seni oli ta lihtsalt olemas olnud kui iseenesestmõistetav abiline, peaaegu automaat, kelle siseilmast emal polnud aimugi. Et Ännchen kord mehele läheb, sellele oli ema muidugi mõtelnud nagu iga ema vahel mõtleb tütarde mehelemineku-võimalusele. Aga et ta kodunt ära läheb juba nüüd, mil teda tarvis on igal sammul, — nüüd, mil ema oli arvestanud ta kostiraha kui reaalselt lisa igakuisele majapidamissummale, — nüüd, mil ta võinuks hakata „vanematele tasuma nende kasvatusvaeva“... Kõige suuremasse segadusse aga viis Ida Stachelstrauchi too „võõras“ mees, — üliõpilane, eesti lehe juures töötav Juhani-nimeline häbematu sissetükija, kellele muidu nii arukas ja rahulik Ännchen ähvardas mehele minna kas või vastu ema tahtmist.

Isa võttis asja teadagi oma tavalise kergemeelse heasüdamlikkusega. Mis siis ikkagi? Kui Ännchen tahab

mehele minna, siis tuleb talle *Aussteuer* muretseda, muud midagi. Nii pinnapealne võis proua Stachelstrauchi meelest olla vaid tema mees August!... Kuid nädal hiljem saatuslik üliõpilane Juhan Aasa oma armastatu vanemaid esmakordselt külastas, siis oli jällegi kergemeelne ja pinnapealne perekonnapea see, kes noormehele olemise tegi vähegi talutavaks. Perenaist šokeeris, et noormees — kuigi üliõpilane, haritud mees — kõneles võõras korralikus majas eesti keelt; Eevast-peretütre meelest oli mustade kiharjuustega ja tõmmu näoga tudeng „*ein alberner Kautz*“; Ipa ja Tipa arvates sarnles ta mustlasega, kuigi tal olid sinised silmad. Ännchenil oli kogu väisangu kestel enam kui ebamugav.

Järgnevail päevil kõndis ema toast tuppa veel püsti-päisemalt kui tavaliselt, huuli nii kõvasti kokku litsudes, et need moodustasid vaid kitsukese kriipsu ta pikas, lahjas näos. Ema ja Änncheni vahel oli korduvalt kõnelusi, millede sisust teistel lastel ega isalgi aimu polnud.

Paar nädalat hiljem kutsuti siiski lähimad sugulased ja sõbrad kokku, et kohvitassi juures pühitseda Änncheni kihlusi Juhan Aasaga, — sootuks võimatu oleks olnud nii esmajärgulise tähtsusega sündmust perekonna vanima tütre elus jätta pidulikult tähistamata!... Siis algas kibe veimevaka valmistamine (peaaegu laeni ulatusid valged pesuvirnad õmbluslual), mööblite ostmine, korteri kuulamine. Ja nelja kuu pärast oli Ännchen abielus, — „mis küll inimesed võivad arvata niisugusest ruttamisest,“ ütles isegi mõrsjaehteid valmistama kutsutud põline perekonna-õmbleja, väärikas ning viisakuse nõudeis otse halastamatu leskproua Flohr.

Mari Tätre sulleb taas silmad. Parem ei mõtleks ta edasi. Aga ta peab (vähemalt seekord veel!); ta ei pääse kuhugi.

Kogu abielu-vastu valmistumine piirdus Ännchenil pesu ning rõivaste tagavara soetamisega ja korteri sisustamisega. Abielu olulisemast osast polnud tal mingit kujutelma, naise ja mehe ihulisest kooselust ei teadnud ta vähimatki. Ida Stachelstrauchil poleks iialgi meelde tulnud oma tütardega sääraseist asjust rääkida. Kuigi Ännchen oli emale suure lastekarja kasvatamisel abiks olnud, ei teadnud ta laste ilmaletulekust mitte kui midagi, saadik siis nende sigitamise saladusest. Tänapäeva tütarlastele võib see tunduda fantastiline, kuid Ännchen polnud omasuguste seas sugugi väga suureks erandiks. Tütarlastele selgitada kas või küpsemiseas ilmuvate verejooksude põhjust ei pidanud proua Stachelstrauchi-taolised emad vajaliseks; nendele oleks tundunud „niisuguseist“ asjust lastega rääkimine isegi äärmiselt ebasündsana. Vaevalt mõtlesid nad sellele, missuguseid piinu ja kartusi nende tütreisse sisendas kuuverede üha-korduv nähtus mõnikord aastate kaupa, — kui rahustajaiks ning lohutajaiks ei juhtunud olema suuremate kogemustega kooliõed või enam-vähem heatahtlikud teenijad.

Änncheni äkiline armumine tuli kui saatuslik pööre, kui loodusjõuline paratamatus. Ta oleks võinud minna kas või maailma otsa mustajuukselise poisiga, keda ta nägi harvadel ning põgusail koosviibimise hetkedel. Tal

polnud muud tahtmist kui koos olla selle tõmmunäolise, tema meelest ülimal määral ilusa poisiga. Tal oli tunne, et ta sureb, kui ta ei saa oma Juhanit; ja ta oli veendunud, et Juhan sureb, kui ei saa teda.

Juhanile meeldis tõsine ja oma varavana tõsiduse mõjul kuidagi eriliselt kaunina tunduv Ännchen eeskätt väliselt. Änncheni kättesaamatus ja kohtamisvõimaste nappus õhutas noormehe tundeid üha tugevamale leegitsusele; juhtus peaaegu iseenesest, et Juhan õrnutsemishoos palus Ännchenit oma naiseks saada. Lühike kihluste-aeg ei lähendanud teda mõrsjale, kiskus tunded vaid järjest pinevamale. Tal polnud õieti mahti oma valitud kord päris mehemoodi suudeldagi kogu kihlusaja kestel: salajasi kohtamisi ei saadud kuidagi korraldada ja omaste juuresolekul ei võinud mõtetki tekkida sääraseist intiimsusist, need lämmatas mõrsja ema ametlik jahedus või peletas mõrsja õdede arvukas lähedaliibimine: ebasünnis olnuks pruutpaari kahekesi jätta. Juhan polnud oma elus veel iial midagi nii väga oodanud kui oma pulmapäeva ja ukse sulgumist noorpaari õnnitlema tulnud lähemate omaste taga. Tahumata maapoiis rõõm võimaluse üle oma armastatud viimaks ometi käte vahele haarata väljendus nii brutaalselt, et vaene Ännchen ärkas nagu unest. Tema armastuses oli kogu aja hingeline kiindumus määratu suures ülekaalus olnud. See kiindumus oli kogu ta olemust alistav; kas või ema tahtmist vastu oli ta valmis olnud end Juhaniga ühendada laskma; laulatuspäeva ja võimalust oma kodus segamatult ning „igavesti“ Juhaniga koos olla ootas ta igatsusega, mille kõrval kahvatusid kõik teised huvid.

Oma Juhani viimaks saanud, ei osanud aga Ännchen endas tunglevaid õnne- ja rahuldustundeid kuidagi väljendada. Juhaniga viimaks kahekesi jäädes oli ta nagu sihile jõudnud tormakas rändur: väsinud, rahuldatud, õnnelik. Oleks Juhan talle vähegi aega andnud uue olukorraga kohanemiseks, oma rõõmuga kodunemiseks, siis oleks ehk kõik läinud teisiti. Juhan aga kujutles nagu mees kunagi, et Ännchenil on samad soovid, mis temalgi. Tal ei tulnud pähegi, et Ännchen ei põle igatsusest ülima kehalise läheduse järele niisama kui tema. Tal üldse polnud mahti mõtelda, mida tunneb või mida igatseb Ännchen. Temale oli Ännchen vaid eeloleva naudingu vahendajaks; oma vaikes mõrsjas armastas Juhan pulmaöö ja paljude edaspidiste ööde lõbusid, eeldades iseenesestmõistetavalt, et neid lõbusid soovib ka mõrsja, — muidugi naiselik-tagasihoidlikumalt.

Ännchenile, keda Juhan juba pulmaööl hakkas kutsuma „oma Antsukeseks“ ja hiljem hõikas lühidalt Anneks, — Ännchenile oli pulmaöö koledaks tülgastuse-, pettumuse-, vapustavate avastuste seguks. Oma ema rangetele kasvatusetele au tehes ei väljendanud ta põrutavate elamuste mõjul tekkinud muljeid mingil viisil. Vaiksel ja rahulikult keetis ta hommikul oma mehele kohvi, kattis laua ja palus Juhani sööma. Tähelepanelikult täitis ta Juhani klaasi, pakkus talle saiu ja küpsiseid, kuid ei suutnud ise alla neelata ühtki suutäit. Siis säärane oli abielu! Ännchen arvas end äkki aru saavat nii paljust, mis talle seni oli tume ja mõistmatu olnud. Ta sai aru paljust, mille kallal ta seni iial polnud juurelnud, kuid mida ta nüüd märkas ammu alateadlikult tähele

pannud olevat. Säärased siis olid mehed, säärane oli nende viis naisi armastada!... Ännchen uskus, et ta äkki näeb oma ema ja paljude, paljude teiste naiste sissimasse südamesse. „Peab leppima!“... Nüüd taipas ta, kus juurdus see ema kohvivõõraste suust nii sageli kuulnud väljendus. „Peab leppima! Mis parata!“...

Oma esimese abielupäeva ennelõuna veetis Juhan toimetuses, pärast lõunat pidi noorik minema oma ametisse. Koos olla saadi vaid põgusa lõunatunni kestel, mida Juhan pipardas lühikeste märkustega oma töö ja töökaaslaste kohta. Enne kui Ännchen oma uuest kodust esmakordselt ametisse läks, sai ta värskelt abielumehelt laksuva suudluse. Kontoris ootasid teda kaasteenijate ja otsese ülemuse õnnitlused. Väga segaste tunnetega hakkas ta õhtul ametist oma uude kodusse tagasi minema. Tal oli karjuv igatsus Juhani lähedaloleku järele — ja peaaegu lämmatav hirm eeloleva öö ees.

Juhan võttis „oma kalli naisukese“ kirgliku kaelustusega vastu, puistas suudlusi ta näole ja kaelale (nii palju kui sellest kõrge kaeluse tagant paistis). Ta läbes vaevalt mõne suutäie süüa ning ruttas voodisse, kordama eelnenud öö ägedaid lõbusid, et kesköö paiku roidunult magama uinuda, valjusti norsates. Noorik ei suutnud magama jääda; pea valutas tal tuikavalt, ta oli tülpunud, seesmiselt sügavasti solvunud, ta tundis end rüvetatuna, tajus kibedat kurbust... Ja kõigest hoolimata põles ta südames masendavalt-suur hellus valjusti norskava voodikaaslase vastu, keda ta peaaegu vihkas niihästi ta ebaesteetilise norina kui ka uinumise eel käinud häbitavalt-ebaesteetilise jõhkruse pärast. Ootamatult ja ette-

valmistamatult lihaliku armastuse väljendusviisiga tutvunud Ännchen ei osanud kuidagi siduda tõelist Juhani senise peamiselt kujuteldud armastatuga. Kõigest väest igatses ta hingelist soojust ja hellust; et mehe kires võis sisalduda hingelisegi poolehoiu sugemeid, seda ta ei teadnud ega pidanud võimalikuks. Ännchen tundis end magava Juhani kõrval viimaks nii armutult üksi, nii absoluutselt mahajäetud olevat, et ta närvid vastu ei pidanud: ta puhkes nutma.

Juhan ärkas nooriku nuuksete peale, küsis unise hämmastusega, mis tal viga olevat, — kas ta haige olevat. Ännchen vastas eitavalt; haige ta ei olnud.

„Miks sa siis nutad?“ imestas Juhan. Võib-olla kehitas ta vaimus õlgu „naisterahva tujude“ üle, nagu ta neid hiljem nii mitugi korda oli tegelikult kehitama sunnitud oma mehelikus lihtsameelsuses. „Tule, hii-reke,“ ümises ta siis läbi haigutuse, tõmbas naise enda ligi, süttis teise ihusoojuse mõjul uuesti, pani oma meheõiguse veel kord maksma ning jäi siis jällegi magama.

Ännchen alistus. Ju siis pidi kõik nii olema. Ta ei oodanud enam teissugust lähenemiskatset ega püüdnud ka ise Juhani sisendada igatsust teissuguse läheduse järele, nähes, et Juhani pole selle järele tarvidust. Ännchen sulgus iseendasse, talus mehe lihaliku kiindumuse väljendusi kohusetruu ükskõiksusega. Naeruväärne ja vähenõudlik oli ta meelest mehe armastus, — et nii vähesega võidi leppida ja muud ei igatsetud, see pani ta imestama. Tema arvates pidanuks armastus väljenduma milleski kaugelt suuremas, taevasse tõusvais tunnete-palanguis, hingepõhjani vapustavas, kogu olemust üleujutavas

ekstaasis. Ta ise tundis kõigest pettumusest hoolimata ajuti säärase vaimse palangu hetki, ilma neist elamusist iialgi oma mehele kuidagi märku andmata, ilma neid kuidagi väljendamata. Need ülimalt helluse ja surmaks valmisoleva südamliku poolehoidu hetked panid ta seesmisest pingest võbisema enamasti üsna tühiseil põhjusil: juhtumisi riivates mehe karedat kuuekäist, tekkis teadmisest, et see on tema mehe käis, tas nii intensiivne ja otse põrutav rõõmu-vahk, et ta näost kahvatuna toolile vajus; teinekord mõjus sääraselt Juhani kodunt ära olles äkki pähe turgatanud mõte, et Juhan varsti tuleb... Juba esimesest tutvumishetkest peale mõjusid Ännchenisse rabavalt selle tõmmunäolise ja mustajuukselise poisi helkiv-heledad sinised silmad. „Nagu kaks sinist leeki!“ käis Ännchenil mõte läbi pea. Juhani silmade hele, kuid jõuline sina erutas Ännchenit ikka uuesti, ikka jälle meenutas see talle kõrvetav-sinist leeki; neid silmi armastas Ännchen meeletuseni. Ta oluks valmis ei tea mida taluma, et neid silmi alati enda lähedal näha. Kes teab, — oleks Ännchen kordki osanud või tihanud Juhanile mõista anda, mil määral ta temasse õieti kiindunud oli, kõik oleks ehk arenenud teisiti. Änncheni enesevalitsus ja uhke (või kõrk?) endasse-sulgumine tekitas Juhani õige pea pettumuse ja tühjusetunde; igatsetud paremast soost naine oli ta meelest külm ja kiretu, oli kiitsakas kadakasakslik korralikkusekehastis, kel õigest armastusest aimugi polnud. Liialt kohmakas, et Ännchenis peituvat seesmise tulukese olemasolu taibata; liialt hoolimatu, et oma naisele armastust õpetama hakata, rahuldus Juhan tema keha-

lise omamisega ja leppis naise arvatava külmusega kui paratamatusega.

Juhan Aasa oli väga ebameeldivalt üllatatud, kui teada sai, et naine juba mõnekuise abielu järele jäi rasedaks. Seda võimalust polnud ta ette näinud. Tema arvates oli nüüd iseenesestmõistetav, et naine läheb, kuhu vaja, ning „laseb selle ära kaotada.“

Ännchenit hämmastas Juhani suhtumine oodatavasse suursündmusesse. Juhani vihjest „ärakaotamisele“ ei saanud ta lihtsalt aru, peaaegu juhmilt vaatas ta mehele näkku:

„Kuidas sa seda mõtled?“

Juhanil oli piinlik, et naisel arusaamist pole nii igapäevasest asjast.

„Ära ole nii narr,“ vastas ta kärsitult. „Seda teab ju igäüks...“ Saamatult püüdis ta seletada.

Ännchen läks näost lõkendav-punaseks. Siis niisuguseid asju tegid inimesed! Seda poleks ta küll uskunud. Peaaegu kaotas ta enesevalitsuse.

„Iialgi!“ vastas ta erutatult. Iialgi ei laskvat ta enda kallal säärast asja teha! See olevat jälk, alatu, häbitu! Sellele mõtleminegi ajavat oksele.

„Oh, — oksele ajab sind su seisukord,“ sõnas Juhan. „Käi ära seal, kus ma ütlesin, siis oled vaevast lahti.“

„Oleks mul nuga, pikk ja terav nuga,“ mõtles naiivne Ännchen sel hetkel: „Ma pistaksin noa Juhani südamesse ja tapaksin ta nende sõnade eest.“

Väliselt hoidis ta end vaos.

„Mina seda ei tee,“ ütles ta külmalt. „Ja kui sa sellest veel kord kõneled —“

Juhan kehitas õlgu. „Tujud!“ mõtles ta.

Lähemate nädalate jooksul rääkis ta asjast korduvalt. Ännchen vastas iga uue veenmiskatse puhul jäise kindlusega:

„Seda ma ei tee!“

Kui Juhan sellest ühel hilisõhtul juba voodis olles õige hellitlevalt jällegi juttu tegi, siis viskas Ännchen endal vaiba pealt, läks kõrvaltuppa, keeras ukse vahelt lukku ja heitis diivanile. Siitpeale magati lahus. Juhan alistus paratamatusele.

Kui laps ilmale tuli, siis tundis ometi Juhangi sellest rõõmu, — ta polnud ju mingi ebard.

Sünnitus polnud raske. Ilmale tuli laps — kahjuks tütar! — just hea vana *Muttli* seitsmekümnenda sünnipäeva varahommikul. Sama päeva õhtul sünnitas Änncheni ema oma noorima tütre Ellinori. *Muttli* sünnipäeva-koogist said osa mõlemad nurganaised ja *Muttli* hellad käed käisid igapäev äiutamas nii tütre kui tütre-tütre lapsukest.

Ida Stachelstrauchil oli natuke piinlik, et ta ühe-teistkümnendat korda emaks sai just samal päeval, mis kinkis talle esimese lapselapse. Mõlemad väikesed ristiti siiski kahekesi koos värskes vanaema kodu „heas toas“, kuigi ilma eriti suure pidulikkuseta. Ristimiskleitidesse rõivastas lapsukesed hea *Muttli* (isaema oli juba mitme aasta eest surnud) väikese Gita kaasabil ja teiste majatütarde juuresolekul. Päris lihtne ja lühike oli Änncheni tütre kleidike Stachelstrauchide perekonna põlise

pitsidesse ja siidpaeltesse uppuva paraadrüü kõrval, millesse ehituna juba Ännchen oli kakskümmend kolm aastat tagasi tundnud püha ristimisvee piisku oma tillukese pea hõredail juustel. Ainult veelgi toredamaks oli kleit muutunud vahepeal möödunud kahekümne kolme aasta kestel, oli saanud rikkalikult kaunistatud atlassvoodri ja tohutu laia siidvöö... Lihtne ja lühike oli ka Änncheni tütre nimi ema viimiku seitsmejärgulise paraadnime kõrval: Ellinor Juliane Emerentia Gladys Aurora Laetitia Adelina — ja Leida, see oli võõrastav pastori meelestki, kes lapsukestele pühitsetud vett pähe piserdas. Kahekordsete varrude puhuks kutsutud külalised sosistlesid salaja „armsa Änncheni veidra maitse“ üle: nii labane nimi anda oma esimesele tütrele, nii matslik nimi! Aga noh, mees (kuigi *Student*) oli ju ka sünnipärane mats, — mis seal siis ikka imestada!... Ainult hea *Muttli* leidis, et ta tütretütretütrelle oli antud ilus ja meeldiv nimi; paljude pikkade nimede panemine ei olevat nüüdsel ajal enam väga moes, ütles ta.

Tänu pisi-Leida olemasolule hakkasid Änncheni kodu endisest palju sagedamini külastama ta õed, Leida noorukesed tädid, kes seni olid Juhanist võõrastades eemale hoidunud, peale üheteistkümnepäevase Eha: temal oli „suure õe“ köögis juba varemgi oma soe nurgake, kus ta armastas kerratõmbunult istuda nagu kass, jagades õega oma mõtteid või vaikides ning jälgides õe askeldusi suure köögilaua juures. Pärast Leida sündi ilmus eeskätt seitsmeaastane Gita; niipea kui ta kodunt õe Ellinori juurest mahti sai, jooksis ta Änncheni poole „Leidat hoidma“ ja teda oma koduse hoolealusega võrd-

lema. Ilmusid vahetevahel isegi Ipat-Tipat: ikka koos ja teineteise käe alt kinni hoides nagu nüüdki, rohkem kui veerandsada aastat hiljem („paaris nagu künnihärjad,“ taotses Juhan nende kohta ütelda). Nad ilmusid hari-likult siis, kui neil Änncheni abi tarvis oli mõne keeru-lise kooliülesande juures.

Osalt õdede mõjul toimus isegi Änncheni tagasikoli-mine ühisesse abieluvoodisse. Õieti oli Ännchen sellesse kolinud küll kohe haiglast tulles, Juhani siirdudes esi-algu söögituppa diivanile. Kui aga Ännchen jälle terve oli, siis lõppes asetetegemine diivanile kuidagi märka-matult, — teadsid ju õed, et abielurahvas peab magama koos ja teisiti ei sobi muul ajal kui haiguse puhkudel; Ännchen ei tahtnud neile juhust anda seninägemata kogemuste omandamiseks.

Kuigi Juhan oli tagasi saanud kõik abielumehe õigu- sed, kulus Änncheni vaba aeg ja hool nüüd peamiselt lapsele; kogemusi sel alal oli tal ju küllaldaselt. Ühes Gitaga hakkas tal varsti „lapsehoidjaks“ käima ka seits- meteistkümnepäevane Eeva. Leida pärast jättis Eeva — niigi võrdlemisi lohakas õppija — oma koolitööd hoo- pis hooletusse. Paratamatult korraldus asi nii, et Eeva aitas õe last hoida (hellitades teda kaugelt enam kui õde ise), Ännchen aga aitas Leida tädi ta õpingutes. Varsti kujunes nii, et Eeva koolist koju läks vaid lõunat sööma, siis oma raamatud võttis ja õe poole jalutas, et sinna jääda vahel hilise õhtuni. Ema pani alatist Änncheni pool viibimist oma lemmikule mõnikord pahaks, ei raat- sinud talle seda aga siiski lausa keelata. Pealegi oskas viimast aastat koolis käiv Eeva emale veenvalt selgeks

teha, et ta ilma Änncheni abita paratamatult jääks „istuma“.

Enamiku oma pärastlõunasest vaba-ajast veetis Eeva küll õetütrega mängides, — askeldades lapsega nagu suure liikuva ja häälitseva leluga; eriti neil päevil, mil Ännchen pärast lõunat ametis oli. Range järjekindlusega hoolitses aga Ännchen selle eest, et elavhõbedanavilka ja muretu lapsehoidja õpingud kõigest hoolimata unarusse ei jääks, tarbe korral Juhanit paludes selle järele valvata, et Eeva oma kohust täidaks. Nii möödus talv ja saabus varakevad. Ännchenile üsna ootamatult jäi Eeva mitmel päeval tema poole tulemata. Ännchen arvas, et õde on haigestunud, ja läks vanemate-kodusse vaatama, kas haigus ähvardab kauakestvaks kujuneda. Änncheni murelikule küsimusele, kuidas vaese Eeva käsi käib, vastas ukse avanud ema imestunult:

„Miks vaese? Minu teada pole Eeval midagi viga.“

Ännchen imestus omakorda.

„Kuhu sa kadusid?“ küsis ta tubadesse siirdudes Eevalt. „Miks sa pole enam meile tulnud? Kuidas sa oma matemaatikaga üksi hakkama said?“

Eeval oli miskipärast ilmselt piinlik.

„Mis sul on?“ küsis vanem õde järjest-suureneva hämmastusega. „Kas oled koolis mõne vembuga hakkama saanud?... Mina arvasin, et sa haige oled, — niiviisi mind muretseda lasta, ei asja ees, teist taga...“

Eeva ei lausunud ikka veel sõnagi.

„Ütle siis vähemalt, miks sa ei tulnud!“

Eeva pööras näo kõrvale.

„Küsi oma mehelt!“ sõnas ta kangekaelse tõrksusega. Ännchen võpatas. „Oma mehelt,“ — harilikult oli Eeva ta meest Jukuks hüüdnud: familiaarsus, milleni Ännchen ise ialgi ei jõudnud. Miski kihvatas ta südames. Meelsasti oleks ta loobunud igasuguste küsimuste esitamisest, kuid miski sundis teda, ta pidi ses ajas selgusele jõudma.

„Räägi arusaadavalt, Eeva!“ palus ta õde, tema ümbert kinni hakates. „Mis on Juhanil sellega tegemist?“

Õnneks olid õed kahekesi söögitoas, kus Ännchen ettevaatamatult oli kõnelust alustanud, teadmata, kuhu see võis viia.

„Mina sinna enam ei tule ialgi!“ oli Eeva väheütlev, kuid kirglikult-vihane vastus.

„Aga miks siis? Räägi ometi mõistlikult!“

Eeva hakkas nõrdinult nuuksuma. Silp-haaval kiskus Ännchen tal selgitavad sõnad suust. Juba mõne aja eest oli „Änncheni mees“ Änncheni enda ametis olles Eevale liiga lähedale tükinud ja lõpuks — — Eeva ei saanud kuidagi kaugemale. Nuuksumise kätte peaaegu lämbudes kogeles ta viimaks midagi, mis ta seniste sõnade mõjul kahvatuks muutunud õe näo pani õhetama. Juhan oli Eeva voodisse paisanud, oli püüdnud teda seal enda juures vägisi kinni hoida — vaevalt Eeva ise teadis, mida see kõik tähendas, vaevalt oli temagi „neis asjus“ väga palju targem, kui Ännchen omal ajal oli olnud. Ännchen igatahes teadis niihästi seda, mida Juhan oli taotlenud (ja oleks vist väevõimuga saavutanudki, kui keegi poleks ukse taga helistanud, Eevale võimalust andes ülepeakaela põgeneda), kui ka seda, et

ta seisis oma abieluõnne rusude ees. Säärasel kombel siis purunes see, mida ta alles paar aastat tagasi nii kangesti ihaldas: kooselu tõmmunäolise poisiga, kel olid leeksinised silmad. Kuigi hingepõhjani vapustatud, püüdis Ännchen kõigepealt Eevat rahustada, et midagi ei märkaks ema või õed, kelledest iga silmapilk mõni võis sisse astuda. Et millegagi seletada Eeva nutetud silmi ja pisaraist lapiliseks muutunud nägu, mis ema teravale pilgule ei võinud nägematuks jääda, läks Ännchen otsekohe ema juurde ja ütles, Eeva olevat kindlasti haige: tal olevat natuke palavikku ja tugev peavalu, — oleks vist kõige parem, kui ta voodisse heidab. Kuna Eeval kombeks oli palaviku puhul rohkesti nutta, siis mõjusid Eeva ikka veel voolavad pisarad oma lemmiku juurde rutanud emasse vaid seda veenvamalt. Eeva pandi kohe voodisse ja ema läks kööki talle pärnaõieteed keetma, kahetsedes, et „laps oma haigusest varem polnud rääkinud.“ Vahepeal suutis Ännchen õde vähegi rahustada, pärnaõietee mõjus omakorda rahustavalt; Eeva jäi varsti magama. Hirmsa jõupingutusega ennast ohjendades jättis Ännchen ema jumalaga, lubades Eevat varsti vaatama tulla. Siis hakkas ta koju minema, tundes kogu ihus rõhuvat raskust.

Kõnelus Juhaniga polnud kuigi pikk. Ännchen jäi selle kestel lõpuni kalgilt-rahulikuks. Juhan ägestus juba alul, puistas naise pähe etteheiteid, halvustas toorelt ta külmust ja ükskõiksust, haletses iseennast... Kõneluse tulemusena palus Juhan endale nädalase ametipuhkuse ja sõitis eksamite sooritamise vajaduse ettekäändel Tartusse, kuhu ta jäigi. Ännchen levitas

kodus ja sugulaste seas teate, Juhan olevat saanud Tartusse parema koha, mis tal võimaldavat senisest suuremal määral pühenduda oma õpingutele. Juhan sai Tartus tõepoolest peagi koha kuhugi pank, — üliõpilastele olid tol ajal igasuguste asutiste ukсед avatud. Kui palju ta õppimisega tegeles, seda Ännchen ei teadnud. Ta püüdis endasse sisendada usku, et ta seda teada ei tahagi. Ta pühendus täiesti oma lapsele, aitas Eeval kooli rahuldavalt lõpetada, täitis oma ametikohuseid, hoolitses selle eest, et ta elu väliselt oleks laitmatu.

Sügisel sai Eeva korrektorikoha ühe eestikeelse ajalehe toimetusesse, — osalt Änncheni tõttu, kel Juhani ja vend Hansu kaudu oli leHEMEESTE seas tuttavaid. Muidugi polnud ta tuttav esmajärguliste suurustega, kuid suuri tutvusi polnud vajagi selleks, et õigeaegselt teada saada korrektorikoha peatselt vabanemisest.

Juhan kirjutas Ännchenile korduvalt, andestust ja leppimist kas paludes või nõudes: selle järele, missuguses meeles ta parajasti juhtus olema. Änncheni vastused olid külm-asjalikud aruanded enda ja lapse tervise kohta; leppimisest ei saavat „pärast kõike juhtunut juttugi olla.“ Salaja igatses ta aga leppimist ka ise, eriti mõjutasid seda igatsust pimedad sügise- ja talveõhtud. Kui ta Juhani palus jõulupühi enda ja lapse juures veeta, siis polnud põhjuseks kaugeltki mitte ainult soov emale lähedalseisvate vanemate prouade sosistusile piiri panna ja lapsele isa säilitada, nagu ta Juhani ennast püüdis uskuma panna, vaid südames pakitses igat-

sus Juhanit üle pika aja jälle kord näha, talle sõbrali-
kult läheneda katsuda. Kõik kujunes siiski teisiti, kui
ta oli mõtelnud. Häirivalt mõjus kõigepealt see, et laps
Juhanit kangekaelselt võõrastas ja sellega hävitas jõulu-
õhtuse idüllilise meeoleolu. Jõuluküünalde sära ei takis-
tanud Juhanit Ännchenile pahaselt etteheiteid tegemast,
et ta oma „rumala kiusuga“ oli põhjustanud nii pika-
ajalise lahusolu, et laps oma isa enam ei tundnud, vaid
suhtus temasse lausa vaenlikult. Ännchen vastas ette-
heiteile tavalise vaikse külmusega, kalgilt meenutades,
et lahusolus ainult Juhan ise süüdi oli. Tusaselt istus
Juhan söögilauda, peaaegu tülgestusega jälgis Ännchen
ta käitumist lauas. Mäherduse aplusega ta sõi, nuga
sageli käsitades kahvlina; kõik see oli Änncheni peene-
tundlikkust haavanud ennegi, nüüd mõjus see nii, et ta
Juhanit otse jälestas. See toores ja tahumata mees oli
tema mees, — esmakordselt oma abielu kestes haletses
Ännchen ennast oma mõtlematu sammu pärast. Seni oli
uhkus ja eneseohjendus teda takistanud laskumast
enesehaletsuseni, mis tema silmis oli põlgusväärsemaid
nõrkusi üldse.

Juhanisse mõjus meeldivalt kaetud jõululaud ja
hästivalmistatud söök leevendavalt. Ta süda soenes
soojade jõuluroogade mõjul; kui laps magama uinus ja
voodisse oli viidud, siis haaras Juhan Änncheni kaelast
kinni ja tõmbas ta räpakalt enda ligi, nimetades teda
oma kalliks naisukeseks. Juhani silmis süttinud imal
läige üha suurendas Änncheni põlgust ta vastu. Nördi-
musega raputas ta mehe käe enda kaelast, ütles nagu
võhivõõrale: „Sa oled vist väsinud, teen kohe diivanile

aseme," ja väljus toast. Juhan oli vihane. Kui ase diivanile oli tehtud ja Ännchen head ööd soovides toast väljus, ust enda taga lukku keerates, siis oleks Juhan südametäiega meelsasti midagi purustanud, piirdus aga siiski vaid jalahoobiga esimese ettejuhtunud tooli pihta, nii et tool mürinal selili paiskus. Ännchen ei reageerinud mürtsule millegagi; tema ainsaks relvaks oli ükskõikseks jääv külmus. Ta teadis, et just see külmus Juhanit enim vihastab. Ja ta tahtis nüüd Juhanit vihas-tada, tahtis tedagi kannatama panna.

Esimesel jõulupühal oli Ännchen enne lõunat ametis, — telegraafis ei tunta puhkust suurimategi pühade puhul. Lapsele ning Juhanile seltsiks tuli Gita, sest passijale oli Ännchen pühade tõttu vaba päeva kinkinud. Juhan magas kaua, rääkis Gitaga vaevalt mõne sõna ja läks välja jalutama. Kui ta tagasi jõudis, oli Ännchen juba kodus ja Gita läinud. Ännchen hakkas Juhanit kohe kiirustama: „Tee ruttu, et me ema juurde hiljaks ei jää.“ Ema Stachelstrauchi pool oli täna traditsiooni-line lõunasöök kitsamale perekondlikule ringile. Juhan oleks meelsasti põrgusse saatnud kogu perekondliku ringi ühes ämmaga, ei tahtnud aga väljavaateid naisega leppimisele lõplikult hävitada ja läks ühes Änncheni ja Leidaga kaasa. Leida keeldus ikka veel isasse sõbralikult suhtumast, mis ämma juurde kogunenud mustas siidis kahisevaile daamidele andis rohkesti kõneainet. Ja-jaa, isa ei tohtivat oma perekonda nii kauaks üksi jätta, see tasuvat end kibedasti kätte, filosoferisid vanad daamid. Seda küll, möönis Ännchen, aga kui olud lahusolekut nõudvat, siis ei olevat midagi parata. Aasta pärast loo-

detavasti lõpetavat Juhan ülikooli ja tulevat Tallinna tagasi. — Oo, või veel terve aasta!... Kas ei oleks siis parem, kui armas Ännchen koliks seniks ka Tartusse oma mehe juurde? — See olevat paraku võimatu. Ännchen ei saavat paluda üleviimist Tartusse, ta ei tundvat seal kedagi, kes nõus oleks temaga kohta vahetama. — „Ja-jaa, abielunaine ei tohiks teenistuses olla,“ ohkasid daamid...

Tülpinult jõudsid nii Ännchen kui Juhan õhtul koju tagasi. Ännchen pani lapse magama ja küsis, kas Juhan veel süüa tahaks. Juhan eitas.

„Siis heidan ka mina voodisse,“ ütles Ännchen. „Mu pea valutab. Sinu ase on tehtud; võid magama minna, millal tahad.“

Tundide kaupa marssis Juhan sel õhtul edasi-tagasi, naise ja lapse kõrvaltoas lukustatud ukse taga magades. Hommikul ütles ta naisele, et sõidab juba täna ära, see siin polevat kellegi elu.

„Homme pidid omaksed meile tulema,“ vastas Ännchen. „Aga muidugi võid sõita, kui soovid.“

„Sinu omastel pole mind tarvis, saate ilmagi läbi,“ turtsatas Juhan.

Ännchen vaikis.

Juhan tegi veel paar nõrka katset naise vihale ärritamiseks, et provotseerida tülitsemist, millele võinuks järgneda tormiline lepitus. Aga Ännchen ei vastanud ühelegi ärrituskatsele; oma sõna süüa Juhan ei tahtnud, — nii sõitiski ta juba teise jõulupüha lõunase rongiga ära, Änncheni pärastlõunasel ametikorral olles.

Kolmandal pühal kella viieks enda poole kogunenud

omakseile teatas Ännchen Juhani ärasõidust paari lühida sõnaga, põhjendades seda tungiva vajadusega.

Õhtul asemele heites nuttis ta kibedasti. Tal oli kahju iseendast, Leidast ja Juhanist. Pisarad ära kuitatanud ja tükk aega voodis selili lamanud, tundis ta, et tal kõige rohkem kahju oli just Juhanist. Õieti polnud ju Juhan sugugi halb mees, — mis sai Juhan sinna parata, et ta oli see, mis ta oli!... Ännchen kujutles Juhanit kallil jõulupühal tühjas vagunis sõitvana, kujutles teda Tartus üksi oma külma katusekambrisse minevana, — ei tea, kas tal oli seal midagi süüagi!... Terve päeva pidi ehk vaene mees tänagi nälgima, — kust ta sai täna suutäie hamba alla?... Ja Juhan armastas nii väga söömist.

Ännchen süüdistas end kalkuses Juhani vastu. Nii kaua oli vaene poiss üksi elanud, oli tööd teinud ilma ühegi koduse mugavuseta. Ei olnud kedagi, kes oleks ütelnud talle sooja sõna, kes oleks hoolitsenud tema pesu ja sokkide eest, kes oleks pannud talle puhta taskurätiku taskusse... Ja ometi oli ta abielus mees.

Ännchen läks veelgi kaugemale: ta mõtles sellele, et polnud kedagi, kellele Juhan oleks võinud käed kaela ümber panna, keda ta oleks võinud kallistada, — ja ometi oli Juhanil nii suur tarvidus selle järele! Mis sai Juhan sinna parata, et ta ei osanud südamlik ja hell olla, et tal puudusid õrnad tunded, et ta võis oma kiindumust väljendada ainult „niiviisi“. Ta vaeseke on mees, mõtles Ännchen, mehed ei saa ju teisiti... Kui Juhan praegu siin oleks, ma ei paneks ust lukku, mõtles Ännchen. Kui ta veel siin oleks, ma lepiksin ära. Laseksin ennast

Tartu üle viia, me võiksime koos elada, kuni Juhan ülikooli lõpetab. Võiksime ehk sinna jäädagi, Tartu olevat ilus linn... Ja Juhan saaks seal hea koha, kindlasti parema kui praegune... Mul oleks mitu last, me oleksime õnnelikud...

Ikka pehmemaks sulas Änncheni süda sel ööl ja oli pehme veel järgmisel päevalgi. Ametisse minnes leidis ta endale kaheks järgnevakts päevaks asetäitjad, lubades nende eest tööl olla niipea kui tarvis, ning sõitis kellelegi sõnagi lausumata Tartu, last passija hooleks jättes.

Kogu tee kujutles Ännchen, kuidas ta Juhanit üllatab, kui hea meel on Juhanil tema tulekust. Ta oli juba ette õnnelik eeloleva lepituse üle ja püüdis esile manada Juhani rõõmsat nägu... Kulus hulk aega, enne kui voorimees jõudis tänavale, milles Ännchen teadis Juhani elavat. „Vilets ja räpane tänav,“ mõtles ta voorimehele makstes. Siis astus ta hooviväravast sisse. Kopitanult haisevast kojast läks järsk trepp üles. Kollaseks võõbatud uks ülal oli praakil, seest tuli kõrbenud rasva haisu. Ännchen koputas, keegi ei avanud, kuigi sees kuuldus inimesi olevat. Ännchen lükkas ukse lahti ja tardus hämmastusest liikumatult paigale. Pliidil särises sealiha, alles ülestegemata voodi äärel istus Juhan vestiväel, mingi räpases roosalillelises hommikujakis naine süles. Juhani imestus Änncheni äkilise ilmumise üle oli nii suur, et ta ei taibanud kohe võõrast naist lahtigi lasta. Pool joostes ruttas Ännchen trepist alla. Ta kuulis Juhanit endale järele tulevat, toakinga-taldade pehmelt laksudes. Võõras naine tõmbas ülal praepanni kolinal tulelt ära. Ännchen ruttas üle õue tänavale, Juhan kannul.

„Kuule nüüd ometi!“ hingeldas Juhan: „Oota ometi, Anne! Lase ma seletan...“

Ännchen ei vaadanud taha. Peaaegu joostes läks ta mööda tänavat edasi, keeras kuhugi põiktänavasse, pöördus ümber nurga, veel kord ümber nurga. Viimaks oli ta jõe ääres. Kui vastik oli talle mäördunud lumekorruga kaetud jää alla peitu pugunud jõgi ja kogu linn jõe kallastel! Ta läks piki jõeäärt edasi, aina edasi, sattus inetule puusillale, läks üle silla, leidis voorimehe, käskis end jaama sõidutada. Mitu tundi istus ta jaamas tuuletõmbuses; ta ümber oli kord sagimist, saabus mingi rong; siis jäi ooteruum jälle tühjaks. Oli külm, Ännchen ei hoolinud sellest; sirgelt istus ta oma toolil. Tal ei tulnud meelde süüagi otsida, kuigi ta varahommikust saadik polnud söönud.

Viimaks lähenes rongimineku aeg. Ännchen ostis sõidupileti, pugus vagunisse, litsus pea nurka, vastu külma, libedat vaguniseina, sulges silmad... Ikka nägi ta koristamata tuba, röpaseid söögiriistu laual, kohendamata aset, naise viltusõtkutud kingi nurgas Juhani saabaste kõrval... Riietekapi uks oli lahti, kapis oli naise- ja meherõivaid... Nii koduselt istus too naine Juhani süles... Ännchen tajus ninas kõditavat kõrbeva rasva haisu. Ilmselt elati seal kasimatus korteris kahekesi. Juhan polnud nii üksik ega mahajäetud, kui Ännchen oli arvanud, — Ännchen oli lihtsalt naeruväärne oma kaastundega vaese Juhani vastu. Kui saaks ometi kord koju, võtaks unepulbri, uinuks, unustaks mõneks tunnikski kõik selle, mis nii lakkamatult kummitas kipitavate silmade ees!...

Paari päeva pärast sai ta Juhanilt kirja:

„Armuline proua tuli siis nuhkima! Muidugi on vanamoorid Sulle midagi ette laulnud, neist jätkub ju igale poole. Oled nüüd teadagi kolevihane. Kirjuta, mis mõtled ette võtta. Juhan.“

Ännchen vastas:

„Keegi pole mulle midagi ette laulnud. Tulin, et Sinuga ära leppida, mul oli Sinust nii kahju. Ette võtta ei mõtle ma midagi.“

Seepeale saabus Juhanilt õige pikk kiri hoopis teises toonis:

„Kallis naisuke!

Olen süüdi. Aga saa minust ometi aru; mis ma siis pidin tegema? Mul oli inimest tarvis, kes minu söögi ja rõivaste eest muretseks. Ja kõik muu, noh, see tuli isenesest. Mõista ometi, mees ei saa ilma selleta. Ega ma sellepärast Sind vähem ei armasta. Ah, Antsuke, Sa ei oska iial arvata, kui väga ma Sind armastan. See plika siin on ju niisama, see ei tähenda mitte midagi. Aga Sina oled see, keda ei saa unustada. Sa mõjud minusse nii, et ma ei oska ütelda, kuidas ma mõnikord Su järele igatsen. Sa väike rumal naisuke ei tea ju ise, missugust mõju Sa meeste peale avaldad oma ilusa vaga näoga. Sa võid meesterahva hulluks teha. Lepime ära, armas naine, anna mulle andeks ja hakkame jälle koos elama. Kas siin või Tallinnas, ükskõik. Ma likvideerin selle vahekorra, tulen Sinu juurde tagasi, unusta kõik. Mis see siis ikkagi Sulle tähendab; selles ole kindel, ta on terve inimene, haigust ma Sulle kaela ei too.

Kirjuta mulle kohe, kallis magus Antsuke, mu armas

naine, teata, kas oled nõus ära leppima. Ma siis astun siin vastavaid samme, see pole raske. Ja siis tulen ja võtan Su ümbert kinni nagu karu, nii et Su kondid rakuksuvad, mul on pöörane iha Su järele“... jne., jne. Tervelt 4—5 lehekülge. Ännchen sellele kirjale ei vastanud.

Möödus paar nädalat. Siis kirjutas Juhan uuesti.

„Armas väike põikpeakene! Olen ma siis nii suur kurjategija, et Sa mulle mitte enam ei vastagi? Kirjutanud vähemalt sedagi, mis mu laps teeb. Kas on terve?

Mul on suur igatsus Su järele, tahaksin Sind kängesti näha. Kui Sa ometi aru saaksid, et see asi kõik pole nii hull, kui Sina ette kujutate! Sai vahel natuke nalja tehtud, mis sellest siis on? Mees on mees. Mõni teine teeb veel hullemaid tükke. Naise kohus on andeks anda, mis naine ta muidu on. Oleks veel, et mees on oma naise vastu ükskõikne. Aga mina teeks tea mis, et Sind kätte saada. Sa oled ju pagana kütkestav naine; kui ma ainult mõtlen, missugune Sa olid mu käte vahel meie pulmaööl, ah Anne, lepime päris tõesti ära. Löö käega kõigele, mis olnud, ma palun Sind silmaveega. Häbi on küll nutta, aga mul on nii suur igatsus Su järele. Tuleksin kohe praegu Su juurde, kui saaksin...“ Ka see kiri oli võrdlemisi pikk. Ännchen ei vastanud sellelegi. Mõte Juhanile jättis ta nüüd ükskõikseks. Ta võis vaid õlgu kehitada, kui talle meenus, et see oma sisimalt olemuselt nii labane mees teda kunagi oli paelunud sel määral, et ta kas või vastu ema tahtmist oli valmis end temaga eluks ajaks ühendada laskma. Murega otsis ta Leida näolt sarnasuse jälgi Juhaniga. Juuksed olid Leidal alles heledad, silmad tumehallid, näolõige meenutas Änncheni

enda nägu; kuid laps oli alles nii noor, — kes võis teada, kummale ta kord sarnleb, kas isale või emale. „Enne-
mini võiks ta surra kui sarnleđa selle mehega,“ mõtles
Ännchen kord ja kokkus isegi oma jumalavallatu
mõtte üle.

Saanud mitme kuu kestel järjekindlalt iga paari
nädala tagant pikema või lühema kirja, palus Ännchen
kevadell Juhani, et ta jätaks teda rahule, kui ta ei taha,
et Ännchen alustab lahutusprotsessi. Ännchen oli vahe-
peal emale rääkinud Juhani Tartu asumise põhjusest kui
ka sellest, mis ta ise Tartus käies oli näinud. Energiline
proua Stachelstrauch tegi kerge vaevaga kindlaks, kui
kaua Juhan „tolle naisterahvaga“ ühes korteris oli ela-
nud, mis naisterahva nimi oli, kui vana ta oli ja veel
muudki; andmeid lahutusprotsessi alustamiseks oli eel-
sõjaaegsete oludegi kohta küllalt, tunnistajatena võis esi-
neda kogu majarahvas. Kõike seda tegi Ännchen oma
kirjas Juhani le teatavaks. Seepeale lakkas Juhan mõ-
neks ajaks kirjutamast. Ännchen andis tasapisi kaup-
lustesse tagasi suurema osa järelmaksuga ostetud mööb-
leid, millede eest tal tahtmist polnud maksta. Ühtlasi
otsis ta endale uue, odavama ja lihtsama korteri senise
kolmetoalise asemele. Uude korterisse asus ema loal ta
kaaslasena elama ka õde Eeva, kes ammu gi ihkas range
ema valitsuse alt pääsmist ja valmis oli võtma omaette
tuba mõnda perekonda, kui ema ei lase teda õe juurde
elama minna. Loomulikult oli sündsam, kui noor tütar-
laps siirdus õe juurde; proua Stachelstrauch oli sunni-
tud järele andma, mõteldes jälle kord kibestunult oma
lemmiktütrel „tänamatusele“.

Ema Stachelstrauchi ja Änncheni lähemas tutvuskonnas oli nüüd Änncheni abielu karilejooksmine üldiselt teatavaks saanud; paljud kogenud daamid väitsid, seda olevat ju alguses kohe ette näha olnud, ja lisasid omavahele jäädes juurde: „On ka tüdrukule paras. Ta ju lihtsalt sundis vanemaid oma tahtmisele alistuma. Oleks veel mees iluski olnud, aga ei: tõmmu nagu mustlane, pigimustade juustega...“

Vähehaaval leppisid ema majasõbrad sellegagi, et Eeva läks õe juurde elama; vaene Ännchen (nagu teda nüüd järjekindlalt nimetati) vajab muidugi seltsilist. Kuna mõeldav polnud, et ta lapsega ema juurde tagasi pöördub, siis oli õe tema juurde kolimine parimaks lahenduseks, arvasid osavõtlikud proudad.

Ligi aasta elasid Ännchenit-Eevat kahekesi mõnusat ja muretut elu. Ännchen muide ei lubanud end enam Änncheniks hüüda, vaid nimetas ennast nüüd Mariks. Ännchenina oli ta ainult päeval ametis käinud, vaheldumisi enne ja pärast lõunat oma seitse tundi töötades. Et rohkem vaba aega saada, palus ta end nüüd määrata ka öösiti töötavasse vahetusesse, milliseid kokku oli kolm, nii et ametis tuli olla igal kolmandal ööl, mille järele poolteist päeva vaba oldi. Naistelegrafiste oli vahepeal kogunenud juba säärane hulgake, et kahes vahetuses oli ülekaal naiste käes, ja senisele meestelegrafistide „magamistoale“ lisaks korraldati väike poolpime „magamistuba“ ka naisametnikele. Kuna kogu vahetusele öö hili-semate tundide kestel poleks tööd jätkunud, siis võis tavaliselt osa sellesse kuuluvaist ametnikest magada kella kaheteistkümnest neljani, teine osa neljast seitsmeni;

juhtus tööd palju olema, siis ei saanud muidugi magamisest juttu olla.

Vabu päevi kasutas Mari sageli meelelahutusiks, millised talle seni peaaegu tundmatud olid olnud. Vilgas ning väsimatu Eeva kutsus õde kaasa teatrisse, kontsertidele, mitmesuguseile koosolekuile ja pidudele. Ka kodus võeti vahel külalisi vastu. Mari puhkes õitsele selle aasta kestel, võistles veetluses endast kuus aastat noorema Eevaga. Nüüd alles tutvus ta ka meestega lähemalt; seni oli ta peaaegu ainsate meessoo esindajatena tundnud oma isa, venda ja meest. Isegi armuda jõudis Mari, — ka seekord jälle mustapäisesse ja sinisilmalisesse noormehesse, väga püüdlikku ja soliidset muljet jätvasse nooresse saarlasest-kooliõpetajasse, kes temasse suhtus sooja kiindumusega, mis ootas vaid Mari julgustust. Kuigi raske südamega, keeldus Mari noormeest julgustamast: osalt kohuse- ja sündsusetundest, oli ta ju ametlikult ikka abielus ega tahtnudki lahutust, et „lapsele isa säilitada“, nagu taotseti ütelda neis ringkonnis, milledest Mari oli võrsunud; osalt vist alateadlikust hirmust uue pettumuse ees.

Nähes noormeest ikka jälle esile kerkivat igal pool, kuhu nad Eevaga ilmusid; nähes teda üha sagedamini oma kodu küllastavat, arvas Mari alul, et noor õpetaja otsib Eeva lähedust. Üsna kartmatult nautis ta seepärast noormehe lähedalolu, vestles vabalt, avaldas oma mõtteid küsimuste kohta, mis huvitasid noort rahvalgustajat, kaitses kangekaelselt või vallatult oma isiklikke arvamusi, kui need erinesid noore kasvataja omadest. Vähehaaval suurenev vaimne intiimsus oli Marile meeldiv-

valusaks lõbuks; oli rõõmuallikaks, mida kibestas teadmine, et see õieti oli varastatud lõbu, mis temale ei kuulunud.

Vähehaaval taipas Mari, et noore Timotheus Auliku huvi ei paelunud õde Eeva, vaid tema ise. Ta muutus tagasihoidlikumaks, hakkas kokkupuutumiste eest hoiduma, — noormees mõistis, et ta senised lootused olid olnud petlikud.

Leida ja Ellinori kolmas sünnipäev oli möödunud. Kumbki oli jälle rikkam ühe hõbelusika võrra, millede kinkijaks oli ühe vanaisa, teise isa, — erilise rõõmuga valis „vana August“ juba neljandat korda neid täpselt ühesuguseid kullatud lusikaid tütretüttele ja tüttele; esimese paari lusikaid ostis ta neile ristimispäevaks, viimse paari lubas ta osta oma väikeste lemmikute leripäevaks.

Oli suve lõpp. Mari oli turult kirsse toonud — tol aastal valmisid need marjad hilja, sest õitseage oli olnud ebaharilikult hiline — ning istus õhtupoole oma heledaseinalises, päikesepaistelises köögis, puhastades kirsse seemneist, et veel samal õhtul asuda keedise hautamisele. Pärani avatud akna taga sahistas põline viljapuuaed tasa oma tumerohelisi oksid, millede vahelt paistis leebe pärastlõuna-päike, joonistades õõtsuvaid varje köögiseinale.

Käed kirsimahlast punased, käsivarred ja põll täis punaseid pritsmeid, istus Mari valgeksküritud laua ääres (laualegi oli tekkinud tumepunaseid pritsmeid) ning laulis tasakesi lihtsat viisikest. Keedisemarjade

puhastamine pole perenaisele tööks; selles on rohkem lõbu kui tööd, eriti nii noorele perenaisele. Sügavat rahulolu sisendas selle toimingu juures Mari südamesse oma isikliku kodu olemasolu tajumine: iga asi ta ümber kuulus temale, oli ta enda kätega oma kohale asetatud ja puhtaks küüritud. Siin valitses tema, siin lõi ta uusi väärtusi, kuigi vaid söömiseks-joomiseks; siin kasvatas ta oma last... Nagu kass leige ahju ääres rahulolust nurrutab, nii ümistab Mari laulda sügavast seesmisest rahulolust. Laps istus ta jalge ees maas, uinutades magama oma esimest nukku, kirevalt rõivastatud sünnipäevakingitust vanaemalt. Oli nii vaikne heledas ja puhtas köögis, kogu maailma näis hõlmanud olevat suur vaikus ja rahu.

Siis kuuldus tubade poolt Eeva kojutulekut. Tasa astus ta kööki, jäi ukse juurde seisma. Mari tõstis pead, et talle vastu naeratada; ta tajus ise, et ta pilgus peegeldus hinges valitsev õnnelik rahu... Eeva nägu nähes kustus pilk. Pidi olema midagi kohutavat juhtunud; kogu hing oli Maril äkki hüppevalmis, et eemale tõrjuda seda kohutavat, mis näis oma varju heitnud olevat Eeva näole. See oli õudne nägu, — mingi rohekashall, kaame lõust. Ja see lõust katsus naeratada, veretuid huuli paljastades otsekui surnud hammaste kohal.

Mari ei karjatanud.

„Istu, Eeva,“ ütles ta vaikselt. „Ma pesen kohe käed.“

Hoolikalt pesi ta käed puhtaks, kuivatas need niisama hoolikalt, võttis mahlapritsmest kirendava põlle eest. Heitnud kiire pilgu maas mängivale tütrele, võttis ta

Eeva käest kinni — nagu tuge vajaval lapsel — ja tõmbas ta üle läve kõrvalasetsevasse väikesesse magamistuppa.

Ta võttis Eeval pealiskõivad seljast, aitas tal siis kleidi seljast ära, pani ta voodisse pikali. Vaevalt puudutas Eeva pea patja, kui ta kramplikult nutma purskas. See oli metsik, taltsutamatu, kirglik nutt. Nii nutab meeltheitev noor naine, ägedalt välja paisates tundeid, mida kaua on maha surutud.

Mari segas rahustavaid tilku veeklaasi, sundis õde jooma, pani talle külma kompressi pähe, talitas nagu haige lapse juures. Kestis kaua, enne kui Eeva suutis kõnelda. Ärrituse mõjul tekkinud külmavärinad panid tal hambad suus lõgisema, nii et Maril teda tuli katta kahe vaibaga; alles siis sai ta natuke sooja.

Viimaks suutis Eeva rahulikult hingata; ainult harva väristasid nuuksed ta habrast kogu. Mari käis köögis last vaatamas, tuli ja istus siis õe kõrvale voodi äärel.

„Räägi nüüd!“ ütles ta, nagu ta harjunud oli ütleva nooremaile õdedele nende lapsemurede puhul. Ta mõistis, et siin tegemist polnud lapsemurega, sundis end aga just sellepärast suuremale rahule. Tema ei tohtinud nüüd pead kaotada.

Eeva jutustus oli katkendlik, koosnedes paiguti vaid poolikuist lauseist, mõnikord ainult hüüatusist, käeliigutusist... Jah, Mari mäletas näinud olevat toda Peeter Loometit, eesti seltskonnas õige tuntud isikut, andekat maalijat ja väikesel viisil seltskonnategelast, — seltskonnategelaseks oli tol ajal peaaegu paratamatult iga vähegi väljapaistev isik. Väliselt nigel, haiglaselt-kollaka

jahuse näojumega, ilmetute vesihallide silmadega, mida varjasid välkuvad prillid, luitunud pikavõitu juustega, ei jätnud ta Marisse kuigi tugevat muljet. Enim mäletas Mari Loometi kaelas kirendavaid õige silmatorkavaid lipse.

Paari aasta eest oli Loomet nainud jõuka majaomaniku vananeva tütre, keda meelitas au olla kunstniku naine ja kes oma meest hoidis kõva käe all. Eevat oli too Loomet jälitanud kuude kaupa, püüdes teda mõjutada sentimentaalse halisemisega oma kurva saatuse üle. Kuigi kunstnik Eevale väliselt ei meeldinud, vaid oli pigem eemaletõukav juba oma nigela ja luitunud koguga, eriti aga ravimata suu ja hammastega, mis mõnikord tül-gastavalt lehkasid, tundis tüdruk end ometi meelitatud olevat nii tuntud isiku sõprusest. Kirjanikele ja kunstnikele vaadati tol ajal teisiti kui nüüd; noored nägid neis ligipääsmatuid suursi, paleusi, pooljumalaid. Nende teoste üle kõneldi aukartliku lugupidamisega, isiklik tutvus nendega oli saavutis, millega uhkustati. Eeva sõbratarid kadestasid teda tutvuse pärast Loometiga; kuidas poleks siis Eeva pidanud hindama seda tutvust. Kuidas võinuks ta keelduda kuulamast selle suurmehe pihitumisi oma hingelisest üksindusest, naise kurjusest, kogu seltskonna mitte küllaldasest arusaamisest! Kuidas võinuks ta keelduda kohtamisist, kui suurmees teda nii väga vajab, et tema kõrval „hingeliselt puhata“ kogu ümbruskonna labasest vaimulagedusest! Loomet v a j a s Eevat, et kurta, kurvatseda, pisaraid valada.

„Ta nuttis minu nähes,“ jutustas Eeva. „Ma pole enne iialgi näinud nutvat meest. Ma olin vapustatud.

Nii kahju oli temast. Suur kunstnik ja kõik — ja nutab oma kurva saatuse pärast... Siis sõitis ta naine ära, suvitama. Ta kutsus mind enda poole. Tahtis oma pilte näidata. Ma ei tahtnud üksi minna; ta palus nii väga. Nurus igakord, kui ta mind nägi, tuli mind toimetusest otsima, mul oli nii piinlik teiste ees. Viimaks ma läksin. Ta nuttis jälle, nuuksus lausa. Pikutas kummuli diiva-nil, palus, et ta tohiks pea mu sülle panna. Et siis on tal natuke kergem. Palus, et ma ta pead silitaksin. Nurus, et olgu ma talle vähegi hea. Ma siis silitasin ta juukseid, mul oli tast ju tõesti kahju. Äkki pani ta käe mu ümber. Mul oli paha ja vastik. Aga kuidas sa keelad, kui teine nutab ja palub, et ole talle hea... Piinlik oli keelata. Ja siis ta rabas mu pikali — — Sa ju saad aru. — Ma kisendasin, aga ta hoidis mul suu kinni — — Pärast olin nagu uimane. Ma ei tea isegi, mis ma tegin seal — nutsin vist ka — olin vihane ja kartsin ja — — Tahtsin ära tulla, ta ei lasknud. Pakkus midagi juua. Kippus vägisi mind paitama ja ikka muudkui: „Sa oled nii hea, sa oled ainus, kes minust aru saab.“ Ja äkki uuesti mu kallale. Ma lõin teda, rabelesin. Tema virises: „Mis sa's nüüd enam keelad? Mida sul veel hoida on?“... Siis ma sülgasin talle näkku. Jooksin sealt ära, hulkusin ringi. Olin kui meeletu. Sulle ütlesin, et pea valutab... See oli kolme kuu eest... Ja nüüd saan lapse. Käisin täna arsti juures...“ Eeva silmad olid nüüd tuhkkuivad, veretute huulte vahelt paistsid jälle need otsekui elutud hambad. Näis, nagu irvitaks ta poolpimedas toas.

Mari läks kööki, söötis last, pesi lapse käed-jalad, viis ta magama. Palus teda ruttu uinuda, tädi Eeva olevat haige. Laps uinuski varsti. Mari võis nüüd õele pühenduda. Vaene tüdruk, — kuidas pidi ta end pingutanud olema kõigi nende nädalate kestes, oma muret Mari eest varjates!

Kõige rohkem kartis Eeva seda, mis ütleb ema. Ka Maril oli hirm ema ees. Ta lohutas õde siiski, kuidas oskas. Olevat ju veel aega; esialgu ei märka ema midagi. Ja Eeval endal ei tarvitsevat midagi ütelda; küllap Mari räägib emaga, kui paras aeg on. Väljaviskamist vähemalt ei tarvitsevat Eeval karta, ütles Mari nukra naeratusena: siit ei saavat isegi ema teda välja visata...

Kui Eeva viimaks väsimusest uinus, siis mõtles Mari veel kaua, mis teha. Soovitada õele seda, mida Juhan kord temale oli soovitanud?... Ei! saagu, mis saab, lapse kasvatab Mari üles. Just tema, mitte Eeva. Nagu iseenesestmõistetav oli Marile kohe algusest peale, et laps jääb temale, kui see kord on ilmale tulnud. Eeva võib siis kuhugi kaugele ära sõita; võib uut elu alustada, — Venemaa on ju suur ja lai. Kui aga ema kõigest aru saab, — see oli Mari suurimaks mureks. „Vaene ema!“ oli ta viimaseks mõtteks, kui ta hilisööl uinus. Loometile ei mõtelnud ta kordagi; iialgi poleks talle pähe tulnud selle mehe käest oma õele abi või toetust paluma minna, — mis puutus neisse see mees! Mis oli, see oli nende asi, — nende õnnetus, nende kahe saatus. Nemad pidid kandma, mis neile oli antud; võõraid inimesi nad oma asjusse ei sega.

Hommikul kööki minnes viskas Mari eile ostetud

kirsid — puhastatud ja alles puhastamata — ära pühkmekasti. Kirsse nähes nägi ta siitpeale igakord õe hallrohekat irvitavate hammastega nagu enda ees. Paarikümne aasta kestel ei suutnud ta kirsse puhastada ega keeta. Nüüd keedab ta neid küll oma aia puudelt nopituina, ei söö neid aga iialgi...

Emaga rääkis Mari Eeva õnnetusest alles kolm kuud hiljem. Meelega viivitas ta kaua, lootes et ema ehk ise ebamääraselt midagi aimama hakkab, hoop teda järelikult nii väga ootamatult ei taba. Kas ema midagi aimas või mitte, seda polnud ta kivikalgiks muutunud näost näha ega olnud seda kuulda ka ta häälest, kui ta karmilt kuulutas:

„Üle minu läve see tüdruk ärgu enam oma jalga tõstku. Kui tahad ta enda juurde jätta, siis on see sinu asi, aga mind sa enda juures siis enam ei näe.“

Väliselt oli isa kaugelt rohkem murtud kui ema. Kannatused sulges ema oma südamesse; neid reetsid vaid tugevasti hallisegaseks läinud juuksed ja endisest kõvemini kokkusuletud suu.

Ametist lahkus Eeva haiguse ettekäändel. Ta jättis ka tõesti üsna haige inimese mulje; rasedust talus ta väga halvasti, kehaliselt pani see teda rängasti vaevlema, tekitades ühtlasi mitmesuguseid hingelisi häireid. Mari pidi õe põetamiseks ja rahustamiseks kulutama iga vaba hetke; eriti ööd olid rasked, kuna Eeva peaaegu sugugi ei maganud, tundide kaupa nuttes või rahutult ühest toast teise luusides. Depressiooninähtused olid paiguti masendavad; Mari kartis, et Eeva endalt mee-

heitehoos elu võtab. Võib-olla oleks ta seda teinudki, kui ta tahtejõud poleks muutunud üha nõrgemaks.

Raseduse eelviimasel kuul näis Eeva vaimselt rahulikumaks jääma hakkavat; teda haaras mingi suur tuiumus ja ükskõiksus. Ühes sellega võtsid kehalise nõrkuse hood nii ähvardava ilme, et Mari oli sunnitud arsti abi otsima. Arst ütles, et tema poole oleks pidanud ammugi pöörduma, nõudis täielist voodirahu, korralikku toitumist, head meeleolu... Eeva muigas jäiga põlgusega; Mari ohkas salaja. Raske südamega läks ta vanemate juurde, kirjeldas olukorda, palus, et ema tuleks Eevat kordki vaatama.

„Mis mul ses asjas ütelda oli, selle olen ütelnud,“ vastas ema. „Muud pole mul sulle selle kohta enam midagi ütelda. Sinu juurde ei tule ma seni, kui see tüdruk seal elab.“

Isa hakkas ilma ema teadmata peaaegu iga päev Mari pool käima (või aimas ema seda siiski?). Alul jäi ta vaid mõneks hetkeks, siis järjest kauemaks, viites tundide kaupa silmanähtavalt otsalõppeva Eeva aega.

Laps sündis enneaegselt. Eeva teda ei näinudki; meelemärkusetult heitis ta hinge mõni tund pärast sünnitamist. Mari korraldas isa abil kõik matusteks vajalise; puusärgi järele sammus kalmistule siiski ka ema, — oma nooremate laste pärast, kellede eest ta küll oli varjanud kõike senist, kelledele aga salata ei saanud Eeva surma, mille põhjuseks üteldi olevat südamenõrkus. Marilt kuulsid õed vähehaaval kõik vajalise, saades teada ka lapse olemasolust. Mõne kuu pärast lubas ema Ipal ja Tipal väikest õetütart külastama minna, hiljem said sel-

leks loa ka Eha ja Gita; eriti viimane oli Marile siitpeale ta teise tütre kasvatamisel suureks abiks. Meel-
sasti mängitas väikest Ailit ka neljateistkümne-aastane
Eha.

Leidale oli Ailiksi ristitud täditütar kaua „väikeseks
õekeoseks“; alles mõlemate tütarlaste suuremaks kasvades
selgitas Mari neile nende tõelise sugulusastme, jutusta-
des nappide sõnadega Aili ema õnnetusest ja valgustades
seda õnnetust põhjustanud nähtuste iselaadi üldse. Vana-
ema Stachelstrauch andestas Ailile ta ema eksimuse alles
raskeil sõja-aastail, mis teda sundisid revideerima pal-
jusidki oma seniseid tõekspidamisi. Nüüd alles andes-
tas ta ka toonasele lemmiktütrele endale, lastes Marit
veel kord jutustada Eeva „languse“-lugu ja kogu oma
viha ning leppimatuse üle kandes tütre õnnetuse põh-
justajale, tol ajal ka juba hauas magavale Loometile.

Kas Loomet ise oma eluajal Aili olemasolust teadis,
see Marit ei huvitanud. Vähiatki osavõttu kunstnik
igatahes iial ei ilmutanud ei äkki ta silmapiirilt kadu-
nud Eeva ega ka Aili saatuse vastu. Kuulduste kaudu,
— Tallinn oli ju tol ajal kuuldustepesa, kus igaihe kohta
igaiüks kõike teadis — kuulduste kaudu sai Mari varsti
pärast Eeva surma teada, et Loomet oma tavalist taktikat
kasutades oli vähe aega enne Eeva surma hakanud vallu-
tama kedagi endast kehaliselt tugevamat, väga resoluutse
iseloomuga tüdrukut, kes tundud kunstniku eriharrastuse
suhtes hoiatatuna otsustas teda kord mehiselt karistada.
Loometi halisemist ja pisaraid mõnd aega kannatlikult
talunud, võttis tüdruk just Eeva matusepäeval Loometi
härdaid palveid kuulda ja läks tema poole, ta naise para-

jasti kodust ära olles. Tuntud diivanil arenes sünd-
mustekäik seekord teisiti kui varemil puhkudel: otsus-
taval hetkel sasis tüdruk mehel turjast kinni ja andis
talle alul palja käega, siis ta enda vihmavarjuga tubli
keretäie, nii et Loometilgi oli Eeva matusepäev omal vii-
sil kurb päev.

Traagilise sündmuse juures purunesid muuseas ka
Loometi heledalt-välkuvad prillid. Võib-olla oleks pu-
runenud vaese kunstniku ninaluugi, kui ta abikaasa po-
leks ootamatult koju jõudnud ja mehe päästnud tarmuka
tüdruku karistavaist kätest. Tõtt oma kalli rahaga ost-
tetud mehe kohta kuulis katkimurdunud vihmavarju
ikka veel käes hoidva tüdruku suust nüüd ka proua Loo-
met, kes seltskonnas seni oli armastanud hädaldada
hukkaläinud naiste üle, kes ta õrnahingelist meest kui-
dagi rahule ei jätvat... Poolteist aastat hiljem sai Loo-
met paadisõidul purjuspäi õnnetut surma, jättes tühja
koha meie maalikunsti arenguloosse.

Aknaesriide vahelt igritseb õrnrohekat valgust, pimedaim osa ööst on möödas. Mari Tätre keerab teist külge, laseb nõrka valguskuma endasse äiutavalt mõjuda, suigutab viivuks, sukeldub siis taas mälestusisse.

Õige vätikesena ilmale tulnud Aili kosus visa hoolituse abil üsna jõudsasti; kuigi ta kaua püsis kehaliselt imetillukesena, avaldas ta vilka vaimse arengu tunnuseid juba esimese eluaasta neljandal-viiendal kuul. See oli ebaharilikult reibas, vallatu ja heatujuline olend, kuigi pudelilapsena taunitud alustama võitlust olemasolu eest.

Lähimad perekonnasõbrad muidugi said varsti teada Aili olemasolu saladuse; kaugemaist tuttavaist aga pidas enamik teda Mari lihaseks lapseks, mõned uudishimulikumad juurdlesid omavahel küsimuse kallal, kas laps seejuures oli ka Juhani oma või polnud ta seda mitte. Leidus nii selle kui teise arvamuse kaitsjaid. Ent Aili pooleaastaseks saades unustasid suurimadki keelepeksjad vähemalt ajutiseks kõik säärased pisiprobleemid, sest rabava ootamatusena paelus kõikide meeli äkki-süttinud

maailmasõda. See lõi alul otsekui oimetuks mehedki, kelledest paljusid haaras põgenemise-kihk juba esimesil sõjapäevil; naised kaotasid sõjamõllus hoopis pea, — kuigi see „mõll“ meie kodumaal tuiskas ja keeritles vaid söögiainete-turul, kiskudes suhkruhinnad ennenägemata kõrgusele, ajades leiva kalliks ja tehes saia sootuks kättesaamatuks: viis kopikat maksis sõja teiselkolmandal nädalal tavaline kahekopikane saiake, olles seejuures kogult endisest kahekopikasest märksa väiksem ja kvaliteedilt nigelam. Sääraseidki saiavärdjaid ei saanud igalt poolt, vaid ainult mõne üksiku pagari juurest; teistel pagareil polnud jahu ja nad olid sunnitud oma ukсед ajutiseks sulgema.

Nagu sipelgad tassisid üha pöörasemaks muutuvaist kuulujuttudest heidutatud perenaised koju tagavaraks soola, suhkrut, petrooleumi ja kümnenaelaseid leibu. Maril polnud raha tagavarade kojutoomiseks. Üsna kleenukeseks kuivanud ja põduraks jäänud emaema pakkus talle omast piskust raha „laenuks“, kuid Mari keeldus seda võtmast: *Muttli* vajavat oma raha ehk varsti isegi... Vaene *Muttli* ei vajanud seda küll enam muuks kui puusärgiks, — 1915. aasta alul sulges ta vaikselt silmad viimsele unele. Kuid matminegi maksis nüüd palju rohkem kui õndsas rahuajal, mis juba 1915. aasta alul tundus otsatu kauge minevikuna.

Marile tõi sõda vabanemise abielusidemeist; muidugi sõjale omasel julmal viisil. Kohe pärast sõja puhkemist vabatahtlikuna rindele läinud Juhan suri juba esimese sõja-aasta hilissügisel Augustovi metsades Vene riigi au kaitstes sõdurisurma. Mari jäi leseks, nagu arvutud

teisedki eesti naised, — üksnes selle vahega, et tema leinaloor ei varjanud seda südantlõhestavat valu, mida tundis enamik teisi tema saatuse osaliseks saanud. Ei olnud Juhan Aasal vist muidki leinajaid, kuna ta ematuks oli jäänud juba lapsena ja ka isa kaotas õige mitu aastat enne suurt sõda. Võib-olla oli ainsaks, kes ta järel pisaraid valas, too naine, keda Mari kord oli näinud läbi kõrbema kippuva liha sinaka leitse.

Jah, need sõja-aastad!... Oma viiekümnenda eluaasta lävel seistes ja kogu maailmas küdeva, üha intensiivsemalt ähvardava sõjameeleolu kajastusi jälgides nii ajakirjandusest kui kaasinimeste kõnelusist, ei suuda Mari Tâtre mõista, miks ei ühine sõjavastaseks võimaks liiduks kõigi maade naised ja emad. Miks ei räägi oma tütreile sõja tõelisest olemusest need, kes ise on sõja-aja kaasa elanud? Miks ei kõnele nad sellest viletsusest, mida sõda külvab sinnagi, kust lahinguväljad on kaugel?...

Lämmatava suitsu ja tolmu sisse uppusid sõja-alguse nädalad Tallinnas. Kõrvetava, pikaajalise põua mõjul põlesid linna ümber olevad metsad ja rabad, kogu taeva-alune oli hall suitsust; umbselt-palav õhk pani kurgu kipitama, silmad valutama. 1914. aasta sügisele mõtel-des tundub praegugi seda kibedat, tihket vinetist õhus; otsekui rusuv hiiglakäsi litsus paks suitsulinik inimeste pead norgu, ähvardades neid lämmatada oma raske surve all, ennustades oma mörkjaja kibedusega kõike seda ahistavat, mis veel oli tulemas.

Üksainus aastatepikkune jaht piima, riisi, manna, suhkru, jahu, puude, leiva ja kartulite peale, — seda oli

Tallinna naistele maailmasõda. Ka Mari Tätrel on tagasi vaadates tunne, et ta seda jahti noil aastail pidas igal vabal hetkel. Ta näeb end pimedail ja külmil talveõhtul tundide kaupa taga ajavat mõnd toopi poolmädanenud kartuleid, et endal nende varal elu sees hoida; kartulikott seljas, näeb ta end katkiste kingade poris või sulalumes lirtsudes sadamast koju vantsivat, — sest kartuleid anti miskipärast vaid sadamast, kuhu Mari kodust oli kolmveerand tunni tee... Ta näeb end juba koidu ajal minevat lastele määratud piima sappa; näeb end valutavate jalgadega paigal seisvat teiste naiste pika, mõnikord läbi mitme tänava kõverduva rea ühe lülina; näeb ennast ja teisi kannatlikult norutavat vihmasajus või lumelõrtsis, tuule vingudes või päikese kõrvetades. Ilma nurinata oodati piimasabast tulles kas või pooled päevad kuskil kaupluse või lao ees kehva suhkrunatukest või paari peotäit riisi, et lõpuks seista ükskõikselt kinnilangeva ukse ees: otsas!... enam ei ole!... Selg vimmas, mindi koju; väsinud aju veeretab üha sama mõtet: mida annan lastele täna õhtul, mida hommikul? See mõte sumises peas magades, see mõte kohises kõrvus ametikohuste täitmisel, see mõte kajastus kõigi naiste omavahelisis kõnelusis. Suhkur kadus peagi põranda alla, kust see esile kerkis vaid suurte rahade meelitusel; kadus riis ja manna, mida asendasid pruunjas-rohekad, hapud makaronid; kadus leibki, asendudes sõklakäkiga, mis kiskus lastel suud veriseks ja tekitas maohaavu. Tuli lõpuks aeg, mil elati juhuslikest leidudest. Kord avastas Mari keldripoekese, millest müüdi poolkopitanud, osaliselt roheka hallitusega kattunud juudi-matsasid; vist paari kuu kes-

tel käis ta neid sealt iga kahe-kolme päeva tagant natukehaaval toomas, elatades end ja lapsi. Siis ei olnud neid äkki enam saada, — otsas!... Algas kartulisiirupi ajastu: ei leiba ega leivakõrvast, ainult kartulisiirupi läägeid, hallvalkjaid tükke, mida pidi kirvega purustama ja millede kilde närised lapsed ja näris ta ise, kuigi teda tülgastas läila magusus. Toda siirupit jagas muide posti-telegraafi ametnike omavaheline, häda sunnil loodud kooperatiiv, — jagas kuude kaupa!... Juhtus vahel sekka teissuguseidki aegu. Ootamatult sai kooperatiiv kuskilt suurema hulga juustu (aine, mida Mari enam polnud mitmel aastal suhu saanud!) ning jagas seda võrdlemisi odava hinna eest oma liikmeile. Leidat-Ailit — söökide alal vähekokogenud sõjaaja-lapsed — ei tahtnud lehkavat toitu süüa; Mari ise näsis seda ilma ühegi kõrvaseta, keetes lastele vedelat rukkijahu-körti. Tilgake tšekipiima päevas ja rukkijahu-kört vähese soolaga, — see oligi peamiselt toit, mille varal kasvasid nii Leida kui Aili. Rõivaid tegi Mari neile oma vanust rõivaist, pesu oma pesust. Ise kandis ta rābaldunud, kore-dat, pleekimata puuvillariidest pesu, mis lastele olnuks liiga kare.

Leidat-Ailit siiski olid väikesed, — mäherdusi raskusi aga oli Mari isal-emal oma suurte tütardega!... Ipa küll lõpetas 1914. aastal kooli ja sai juba sama aasta sügisel koha kitsarööpalise raudtee peajaama, kus ta alul kantseleiametnikuna, siis piletikassas teenis 1918. aasta varakevadeni, mil saksa okupatsiooni võimud vallandasid kõik eestlasist ametnikud. Tipa eest, kes kooli lõpetas aasta hiljem, ei tarvitsenud isal ka hoolitseda, kuigi tal

sellele tütrele ei õnnestunud kohta leida. Tipast-õe võttis Mari enda juurde, sest passija pidamine kippus tal üle jõu käima. Tipa tööind polnud küll kuigi suur, aga ta oli vähemalt lastele seltsiks Mari enda ametis olles, seisis vahel piima- või mõne muu söödava sabas, kui Mari ise seda teha ei saanud, aitas sugupärast korteritki koristada ja kasida. Pesu pesi Mari ise, enamasti varahommi-kuti, tõustes juba enne koitu.

Ka ema Stachelstrauch õppis sõja-aastail ise pesu pesema ja kõiki muidki „musti“ töid tegema; tuli ju säästa iga söögist ülejäävat kopikat, et võimaldada lastele kooliskäimist. Kibedal 1917. aasta kevadel lõpetas ka Eha kooli, sai sügisel isa vahendusel isegi koha kuhugi kantseleisse; Gitat-Tiinat aga olid ikka veel kooliskäijad, ka Ellu koolipanek seisis ukse ees... Iga kooliskäija aga vajas villast koolikleiti, sukki, kingi, raamatuid; ja kõik tahtsid süüa. Kuid raha väärtus langes aina suureneva kiirusega. Juba kandis ema ükshaaval pandimajja või müüs kullassepale oma hõbelusikaid ja ehtesjakesi. Isa mundrikuue õmbluste kohad läikisid võidunult, käiste-suud ja särgikäitised kulusid narmendama. Puid ei suudetud osta. Laste näod olid talveti külmast sinised. Endamisi ohati kergendatult, kui suri vanaisa, keda pärast kadunud *Muttli* surma oldi sunnitud oma juurde võtma, — kuhu mujale oleks pidanud minema ligi kaheksakümne-aastane, eluvõõraks jäänud rauk?... Vaikivana istus ta enam kui kaks aastat oma tugitoolis, vaikivana suri ta „hispaania haiguse“ tagajärjel kopsupõletikku, vaikivaina saatsid lapsed, lapselapsed ja lapselastelapsed teda mulla alla, — pisematele

olid matused ilusaks vahelduseks, meeldivaks väljasõiduks rohelisesse: oli ju alles suvi, kuigi puud juba kipusid kolletama. Linnudki laulsid alles Kopli kalmistu suurte puude all, millede tagant vilkus sinavat merd. See oligi kogu perekonna ainsaks roheliseskäiguks 1917. aasta suvel; seni olid lapsed käinud vaid Harju- ning Viruvärava-mäel, täiskasvanuid roheliseskäigud noil ajal ei huvitanud, — oli mõtelda muulegi.

Mida kauemini kestis sõda, seda raskemaks muutus olukord. Vedel ja vesine rukkijahu-kört ja kolm-neli kartulipunni inimese kohta, — kartul ja kört, nii elati Mari pool, nii elati Mari vanemate pool. Sedagi ei saanud alati. Selgesti on Maril meeles, kuidas kord talvel väike Tiina tuli tema poole, tumepunase koolikleidi rüpes kümmekond poolkülmanud kartulit, ja säravi silmi juba lävelt hõikas: „Mari, vaata, mis mul on! Kartulid! Leidsin uulitsalt maast! Mina saan täna kõhu täis. Ell võib paar tükki endale saada, teistele ma ei anna. Kas sul on tuld pliidi all? Keeda nad mulle ära. Ema teeb alles õhtul tuld...“

Praegu, täiskasvanuna, ei söö „va Tiina“ kartuleid üldse, — ütleb, et need talle ei maitse! Küllap nad temalegi jälle maitsema hakkaksid, kui peaks ühe aastagi taas nälgima, nagu s i i s nälgiti!... Oli vist juba enamlaste-aja lõpul, kui ametnike kooperatiiv kuskilt sai partii puhtaid rukkeid; kohe lasti need Rotermanni juures jahuks jahvatada ja leivaks küpsetada; leib jagati kooperatiivi liikmeile. Pisarad tulid Maril silma, kui ta nägi tõelist leiba, tundis tõelise leiva lõhna, — see oli

nagu suur, suur kingitus, selle lõhn üksi oli jumala-and. Tillukeste tükikeste kaupa jagas ta leiba Leidale ning Ailile, kelledest kumbki ei mäletanud õiget leiba üldse näinud olevat. Kuidas see lastele maitstes ja kui õnnatud nad olid, kui seda enam võtta polnud!

„Leib on kõige parem asi maailmas,“ jutustas kolmeaastane Aili veel kaua igäuhele, kes aga viitsis kuulata. „Nii pehme ja magus. Palju parem kui kook.“

Koogi nime all tundis saatuslikul sõja-alguse aastal ilmale tulnud laps kartulipudrust ja rukkijahust tehtud käkikesi, mida Mari soolases vees keetis lastele pühapäeva-roaks.

Tipa haigestus sõja kestel raskekujuliselt maohaavadesse. Vaene tüdruk oli loomult maias, armastas hästi ja palju süüa; paratamatud paastuajad olid talle seepärast eriti rasked. Vanima õe hoiatusist hoolimata sõi ta kõike vähegi kättesaadavat, et oma alatinurisevat kõhtu kas või pettagi, kui mitte rahuldada. Ainsana Mari hoolealuseist sõi ta ka sõklaleiba niipalju kui seda saada oli, ehkki ta küll teadis, et just eriti temal tuli sellega ettevaaatlik olla oma nõrga seedimise tõttu. Ikka sagedamini hakkas ta kurtma seesmisi valusid, kuid ei suutnud piirduda „roka“ söömisega, vaid katsus kõhtu täita kas või toore kartuliga, et mitte tunda kõhutühjuse piinu. Aina sagedamini tuli Maril teda põetada, sooje kompresse tehes ja mööda linna taga ajades kas kaerahelbeid või mõnd odratangu-iva haigetoidu valmistamiseks. Talumatult pikad olid Marile sääraseil puhkudel ametisoleku ööd, eriti siis, kui vahel ka lapsed kippusid poolhaigeina virisema. Kord jäi Mari õhtul kodunt

tulles Tipa jällegi mähiseisse mässituna ning ägavana voodisse, kuna Aili palavikust õhetavana hingeldas teises voodis. Rutuga õe Gita appi kutsunud haigeid põetama, piinles Mari oma ametikohuseid täites öö otsa mure ja kartuse käes: kui Tipa pikemaks ajaks põdema jääb, kui Aili on haigestunud sarlakisse — — ta ei julgenud lõpule mõtelda. Telegraafi aparaatide-ruumi poolhäämaras jaheduses ebamugaval toolil istudes, terve virn vene telegraafi-agentuuri pikki, kuid enamasti väheütlevald telegramme ees, laskis ta silmadel masinlikult libiseda üle ridade, käe mehhaaniliselt klõbistades lakkaamatut Morse'i märkide rida, peas valus ootus: tuleks ometi kord hommik!... Just sel ööl juhtus tööd olema ebatavaliselt palju (tööd oli neil aastail küll alati palju); polnud kordagi mahti toolilt tõusta, vaevalt oli aega oma telegrammide-virna kohalt peadki tõsta. Elektri-lambi terav valgus pea kohal tegi silmad hellaks, unetu öö puistas liiva laugude alla, aparaadi ühetooneiline klõbin pani oimukohad tuikavalt valutama. Tohutu suur, teisest otsast päris pime ruum muutus vähehaaval kõledalt-külmaks; valge viirastusena liikus ruumi valgustatud osa teises otsas kaasvalvaja, valgesse villasesse rätti mähitud noorem naisametnik, käis loiult ühe aparaadi juurest teise juurde, üksikuid eratelegramme üle andes või vastu võttes. Mari oli öö otsa aheldatud oma kohale; alles hommiku eel võis ta blankettide-kuhja kerendusohkega kõrvale panna: ametliku telegraafi-agentuuri uudised olid provintsi edasi antud, väikelinna-lehtede toimetajad võisid asuda nende tõlkimisele, et neid õhtuks serveerida oma lehelugejaile...

Tookord muretses Mari asjata; nii Tipa kui Aili toibusid pärast paaripäevast voodisolekut. Saadi läbi ilma arsti ja apteekrita, ainsaks abiliseks Gita väledad ja hellad käed. 1917.—18. aasta sügystalvel ei aidanud enam Gita abi; seekord vajas Tipa arsti, vajas haiglaravi, sest ainult kiire löikus võis teda päästa. Novembri kuu läbi lebas ta haiglas, kodus oli ta voodis kuni jõuludeni. Kust Mari võttis raha ta pikaajalise haiguse kulude katteks, seda pole Tipa hiljem iialgi küsinud.

Mari ja Gita vahelist sõprust süvendas see ränk talv suuresti. Väsimatult ja ilma palju sõnu tegemata oli Gita valmis õde aitama igal ajal, pühendudes kooliõpinguile kas püsti jalu köögis pliidi ees seistes ja vett soendades või haige kõrval valvates ja ühtlasi väikese läbematu Aili mängu juhtides. Kui vaja oli, siis õppis Gita öösel; kui teisiti ei saanud, siis õppis ta koolis vahetunnis. Tegemata ei jätnud ta oma kooliülesandeid kunagi; aega jätkus tal enamasti veel punapäise Tiinagi aitamiseks, — kui tal selleks kodus mahti polnud, siis oli Tiina kohustatud Mari poole tulema ja seal Gita juhatusel õppima. Juhatus ka seda, et Gitat-Marit kutsusid mõlemad nooremad õed, kaheteistkümne-aastase Tiina ja seitsmeaastase Ellu, Mari poole ja korraldasid lastele, Leidat-Ailit kaasa arvatud, lõbusaid koosviibimisi laulu, mängude ja tantsugagi. Sääraseiks puhkudeks oskas Mari alati muretseda midagi suupärast (lapsed olid tänulikud vähesegi eest). Neljateistkümne-aastane Gita leiutas naerma-ajavaid lugusid ja jutustas neid niisuguse tõsidusega, et lastega koos lõkerdasid naerda ka Mari ja poolhaige Tipa.

Kuldaväärt tüdruk oli Gita, oma ema ja õe sõja-

aegne ustav tugi! Suurimat rahuldust valmistas talle alati iseenda unustamine teiste pärast, — kõigist taevarõõmudest suurem peab olema kadunud *Muttli* rõõm oma kasvandiku Gita maist elukäiku jälgides. Kui iial keegi (peale ingelhea *Muttli* enda) väärrib taevariiki, siis kindlasti õde Gita, väsimatult ennast ohverdav diakoniss põletushaavadest inestatud näo ja kätega, kuid särava hingega.

Sünge 1917. aasta jõuludki pani Gita jõuludena lõhnama, otsides turult maast kaks käharat kuuseoksa, milledest tühjadesse pudeleisse pistetuna sai kaks „jõulupuud“, üks emale, teine Marile. Jõululaupäeva õhtul mindi kogu perega kirikusse nagu tavaliselt, siis isa-ema poole Väike-Tartu maanteele, kus pärast kasinat õhtusööki põlema süüdati paar küünlaotsakest armetul jõulupuul, mis oma tulukestega seda rohkem rõõmu valmistas, mida väiksemad olid selle ümber kogunenud lapsed. Esiimesel pühal kordus samasugune jõuludepühitsemine Mari kodus, kus lauale ilmus mõni peotäis „piparkooke“, pruune pätsikesi rukkijahust ja kartulisiirupist. Isale kinkis Mari näputäie tubakat, mida raskete aegade mõjul pisut küüruvajunud mees toanurgas mõnuga tossutas, levitades vänget kõrbehaisu, — taevast üksi teab, millest koosnes tolele aegne „tubakas“.

Okupatsioonija saabudes kaotasid teenimisvõimaluse nii vana Stachelstrauch kui ka Mari, Ipa ja Eha. Ema Stachelstrauch müüs omaste elatamiseks klaveri, Maril polnud palju müüa, polnud ju tema maise vara

hulk kuigi suur. Emaemalt oli ta pärinud küll õhkõrnad ja munakoortena haprad kohvitassid, vana haruldase portselanserviisi, millest ta aga lahkuda ei tahtnud mingil tingimusel. Parema valis ta ühe oma kleitidest, mis veel peaaegu uueana oli säilinud, võttis lisaks mõned aluskuued ja voodilina, paar käterätti, tegi kõigest sellest kompsu ja läks vanakraami-poodi otsima. Neid asutisi oli noil ajal tekkinud nagu vihma järele tekib seeni, neile oli ligimeste viletsus väetiseks, millest nad tõeliste seentena ammutasid elujõudu ja rammu, et normaalse aegade tagasitulekuga tohletanud seentena kõssi vajuda ja kaduda.

„Palju tahate?“ küsis poolpimedas urkas igasugu mööbli, rõivaste ja majapidamistarbeasjade seas uniselt liikuv ärimees, olles põlglikult sorinud Mari hoolikalt kokkuseotud pakki.

Maril polnud kogemusi sedalaadi kaubitsemise alal.

„Kui palju te võite anda?“ küsis ta vastu.

„Ma ei saa olla ostja ja müüja korraga,“ kõlas kärtsitu vastus. „Hind on teie teha.“

Maril kadus julgus selle mehega edasi rääkida. Ta väljus poest ja sammus mööda Pikka tänavat edasi, vanakraami-turu poole. Seal oli kümneid ja kümneid naisi, kes kõik otse maast pakkusid samalaadilist kaupa kui see, mida sisaldas tema pakk. Natuke aega siia-sinna hulkunud, naiste nägusid uurinud ja näoilme põhjal nende iseloomu hinnanud, astus Mari näiliselt heasüdamliku, elus kogemusi omandanud, kuid mitte kalgistunud noorevõitu naise juurde.

„Kas ostate vanu rõivaid?“ küsis ta kõhklevalt, — võib-olla oli naine vaid müüja, mitte ostja. Aga kust sai ta siis kauba, mida ta müüs?...

„Mis asju sul siis müüa on? Ja kust sa need saanud oled?“ küsis naine heatahtlikult, olgugi natuke umbusklikult. „Ega sa ometi ole varastanud?“

Mari tundis end punastuvat.

„Kõik on mu oma. Häda paneb müüma,“ ütles ta uhkelt. Ta ei pidanud vajaliseks oma viletsust häbeneda. Polnud tema süü, et ta nii vaene oli.

Naine küsis isikutunnistust. Mari ei pidanud seda solvamiseks. Naine päris veel üht-teist. Maril tekkis usaldus lihtsa, kuid aruka ja healoomulise naise vastu. Ta rääkis endast rohkem, kui ta iialgi ütelnuks tundmatule omasugusele.

Naine vaatas hindavalt ta asju.

„Oled korralik inimene, pesu kenasti märgitud, kleit ilusti hoitud. Teen sulle nii hea hinna, kui saan.“

Mari sai rohkem, kui ta oleks osanud loota. See oli pääsemine ummikust, see oli tõeline abi. Ta küsis, kas tohib tuua veel asju. Naine oli nõus ostma veel.

Kogu järgmise päeva pidas Mari nõu, mis teha. Siis läks ja müüs ta veel sületäie pesu, villase rätiku, üht ja teist nipet-näpet. Saadud rahaga tasus ta üüri mõne kuu eest ette; vähemalt peavari oli seega kindlustatud. Natuke turvast oli veel tagavaraks, ka natuke bensiini, mida põletati paari aasta eest tarvitusele võetud „hundisilmas“, pudelisse pistetud klaastorukesest väljaulatava tahi abil tuppa vaevalist valgust soetades. Mis puutub kõhutäitesse, siis vähemalt tšekileib oli nüüd korralik,

kuigi selle annused olid üsna tillukesed. Pidi elama sellest leivanatukesest; lapsed said lisaks oma tibakese piima iga päeva kohta. Vähemalt poole endagi leivaosast jagas Mari järjekindlalt lastele; suve alul oli ta kestvast nälgimisest nii nõrk, et vaevalt suutis käia. Suurema osa päevast veetis ta voodis pikutades, teha niikuinii polnud ju peaaegu midagi. Tipa pikutas oma voodis, ka lapsed lamasid palju, kuigi Mari hoolitses selle eest, et neil ikka midagi oli suhu pista.

Kummalisi nägemusi nägi Mari, tasa sumiseva peaga ja otsekui hõljuva kehaga oma asemel pikutades. Ta polnud unes ega ärkvel, nähes neid nägemusi ja kuuldes kauget meloodilist suminat. Teadvusele virgudes ei mäletanud ta oma nägemusist kuigi palju: need olid liialt haprad, irreaalsed ja hajuvad mäletamiseks. Söögi ümber keerlesid nägemused harva, enimini kuhjus neisse lilli, linde, lapsi; sageli polnud need muud kui mahedad värvidesümfooniad. Ka *Muttli* kuju ilmus Marile mõnikord neis nägemusis; ilmus kergena, peaaegu õhulisena, tõi endaga kaasa erilist rahu, mingi õndsaliku eraldatuse kõigest maisest.

Maikuu lõpul sai Mari ootamatult kaasüürilise, saksa soost preili, kes ametis oli kuskil *Ausweis*'ide väljaandmisel. Preili oli seni elanud sugulaste juures, leidis aga sugulased liiga nõudlikud olevat kõigi hüvede suhtes, mida tema seisukoht talle võimaldas, ning soovis mujale kolida. Muidugi polnud see tol ajal nii lihtne, kortereid polnud kuskilt saada isegi hingehinna eest. Ühelt Ida Stachelstrauchi naistuttava tuttavalt juhuslikult Mari aadressi saanud, külastas preili Marit ja küsis, kas ta

nõustuks teist tuba temale üürima kahekümne viie rubla eest kuus. Rohkem ei saavat preili maksta. Marile oli see suur õnn; meelsasti lubas ta teise toa — milleks vajaski ta seda praegu? Elati ju peamiselt voodis. Raha oli tähtsam kui lahedus; preili võis otsekohe sisse kolida.

Taevakingitusena saabunud kahekümneviie-rublaline igakuine kindel tulu sisendas Marisse esimesel pilgul peaaegu hulljulgena tunduva kavatsuse — minna suvekuudeks kuhugi maale, mereranda. Lapsed vajasisid hädasti mereõhku ja vett, vaene Tipa vajas kosumist... Mari läks ema juurde, et nõu pidada oma pöörase kavatsuse üle. Ema mõtles ja kaalutles, arvas siis, et kavatsus ei olevatki nii rumal. Igapäevase elupõlise turulkäijana tundis ta kõiki Maardu, Viimsi ja Randvere piimanaisi ja suitsukalamüüjaid; ta lubas juba hommepäev nendega kõnelda. Nädala pärast oli asi nii kaugel, et Mari võis pärast turuaja lõppu ühe Randvere perenaise vankrisse laduda Aili, Leida ja paar väikest pesu- ning rõivapampu, — vedu maksis kaks oberosti ehk ühe rubla. Mari ise ja Tipa rändasid jala oma suvituspaika, kummalgi tükk leiba teemoonaks kaasas. Puhati Kadriorus, Maarjamäel, Pirita tee ääres, Pirita jõe kaldal ja Piritalt Randveresse pöörduva metsatee igal käänakul. Õhtuks saabuti oma tillukesesse kambrisse, mille ainsa aknakese üht ruutu asendas kõmmeldunud vineeritükk, mille seinad olid nii pehkinud, et valgus paistis põranda ja seinad vahelt sisse. Põrandas olid tohutud praod ja augud, kambri sisustuseks kolm logisevat voodit, laud ja mõned kõrkjapõhjaga toolid. Voodite täiteks olid õlgkotid, millele ligi kaheksa-aastane Leida oli juba jõudnud kaasa-

toodud pambust võetud linad ja kulunud vaibad peale laotada.

Majake, mille osaks oli „suvitajaile“ üüritud kamber, asus üsna mere ääres. Tuhkpeent, puhast valget liiva sahises alatasa õhus, krigisedes hammaste all, kipitades juustes, pugedes rõivastesse. Kuid õhk oli ergutavalt karge, lõhnates niiskusest, meresoolast, kõduneva adru hõngust. Lained hiilisid kuulmatult rannale mööda lauska, helevalget ja kõva põhja, mille pinnale selgesti nähtavana joonistusid pikad looklevad joomed...

Suvitajate ostujõu kehvuses veendus perenaine peagi. See oli talle suureks pettumuseks, aga ta polnud just halb inimene ja suhtus sellegipärast üürnikesse leplikult, seda enam, et Mari suurema osa üürist juba esimesel õhtul ära maksis. Jämedat rukkiyahu kördi keetmiseks, leiba, piima ja suitsuräimi sai siit odavamalt või igatahes vabamalt kui linnas; kuigi Mari kõike seda head ostis õige piiratud arvul ja iga suutäie oma perele kätte mõõtis otsekui apteegikaaludega, kosusid alul kõik neljakesi, eriti lapsed, kes tuimadest paigalistuajaist või -lamajaist siin varsti muutusid väsimatult askeldavaiks metslasiks, kellede päevitanud kehadel ja ümmarikumaks paisunud nägudel Mari emasilm võis peatuda rõõmu ning rahuldusega, kuigi nende järjest-kasvav isu teda täitis ahastama paneva murega. Hirmuga hoitud rublade ja kopikate arv kahanes iga päevaga, uut polnud kuskilt juurde tulemas peale kaasüüriliselt saadava kahekümne viie rubla kuus. Mari piiras enda ja Tipa söögiannuseid, hakkas viimaks vähendama ka laste omi. Piima pidi vesi asendama, leiba sageli kört. Augusti alul oldi nii kaugel, et tuli loobuda

ka räimedest. Lapsed virisesid, Tipa nurises. Mari nuttis salaja. Et teiste alatist sööginõudmist mitte kuulda, tõsis ta hommikuti üsna vara ja läks toiduaineid luku taha pannes luusima kodust võimalikult kaugemale. Kui ilusad olid liivaluited, kui ilusad olid rannast sisemaa poole rännates metsatukad, heinamaa-lapid, põllusiilud! Segametsa salkadest ümbritsetuna avastas Mari kaugel kõigist hooneist õitsva kartulivälja. Ikka jälle tuli ta siia, — miski otsekui kiskus teda, vedas teda... Kui nopiks mullast mõne kartuli, — mis sellest siis oleks? Kedagi pole nägemas, keegi ei saa teada... Vähemalt lastele oleks midagi anda. Ja eneseги kipitavat näljatunnet saaks leevenda, — siin keset lõhnavat, haljast loodust ja säravat päikeselõõma kannatas Mari nälja all tunduvalt rohkem kui linnas. Nälg puuris ja pures, nälg painas ega lasknud enam mõtelda muule kui söögile. Pererahva väljas tööl või merel kalal olles, korjasid lapsed aiast puude alt mahalangenud õunanubulaid, küpsetasid neid kuumil pliidirõngastel, sõid aplalt. Maril valgus seda nähes vesi suhu; temagi oleks neid sünnud, kuid ei tihanud lastelt küsida. Kartuliväli metsarüpes sai talle kinnismõtteks. Öösiti nägi ta vaid sellest und, kuni ta enam ei suutnud vastu panna, koti kaasa võttis ja läks vargile — kartuleid hankima. Ta ei võtnud palju, hirm peletas ta minema, — kui keegi tuleb!... Koju jõudnud, keetis ta värskaid kartuleid; ilma leiva ning igasuguse muu kõrvaseta söödi neid kõhud täis. Magama heites ei tundnud Mari häbi ega südametunnistuse-etteheiteid, tajus vaid rahuldatud kõhust kogu ihhu valguvat soojust ja mõnusust. Ta otsustas homme jälle minna

„oma“ kartuliväljalt kõhutäidet tooma. Ta käis seal paljudel järgnevail päevil. Hirmust üleni higisena, katkemiseni pingule kistud närvidega, erutusest värisevate kätega koukis ta mulla seest roosakaid, toitvaid pabulaid... Kuni peremees peale sattus ja kurjalt käratas:

„Või vargile! Vaat, kui viin su saksa soldati ette!“

Mari kähvatas püsti, näost valge kui kasetohik. Tal ei tulnud sõnagi suust.

„Mis sa jõllitad? Tee, et sa kaod!“ kärkis mees. „Ja hoiä oma nahk, kui ma su veel siit peaksin leidma.“

Mari jalad olid kui taignast. Vaarudes läks ta eemale. Isegi kartuleid ei võetud talt ära, — kas halastusest? hoolimatuses? Kes teab. Seks päevaks igatahes oli Maril veel süüa. Mis pidi edasi saama?

Ta loendas oma raha, arvutas nii ja teisiti; võimatu oli tal oma peret siin kauem toita kui ehk augusti lõpuni, üür perenaisele aga oli makstud septembri lõpuni. Ta ei tahtnud seda raha kinkida, ei raatsinud ka lapsi enneaegu linna viia nende ainsasse kitsasse tuppa. Nüüd, siinseis avarusis puhast mereõhku kopsudesse ahmides, sinavat taevast oma pea kohal nähes, liival lainete siidist kahinat kuuldes — nüüd alles mõistis ta, kui väga kitsas oli nende linnakodu... Ei aidanud muud, ta pidi kuskilt raha saama. Tal oli ju veel laulatuskleit kodus kapis; see pidi nüüd täiturule minema kõige seni sinnarännanu lisaks.

Palja jalu, kingad kaenlas, et neid mitte kulutada, kõndis Mari järgmisel hommikul vara linna poole mööda pehmelt-tolmavat, halli metsavahelist teed. Nii vaikne ja pühapäevaselt-rahulik oli siin, et Mari muredest

vaevatud hinge! laskus rahu. Hommikupäikese paistel kuldpunakalt helkivad männitüved, noorte mändide tasaliikuvad sõbralikult-käpakujulised oksad, puudealust pehmelt varjav, kergelt-lillaka õitevinetisega kaetud karnarbik... Maril läksid silmad niiskeks seda vaadates, — paljuku on nälginul inimesel vaja, et heldida pisarateni?

Linnas oli umbne ja palav. Vaevaliselt jalga jala ette tõstes jõudis Mari viimaks koju. Kaasüüriolist polnud näha. Mari heitis rõivad seljast ja vajus voodisse. Pea pööratas. Voodi tundus õõtsuvat nõrkenud keha all.

Teisel hommikul võttis Mari kapist oma laulatuskleidi. Nüüd ei jäänud kappi enam midagi, mida võinuks müüa; ainult räbalad, nii Mari enda kui laste omad. Nii vähe kui Mari oligi nüüd tööd teinud — väikest kambripõrandat küürinud, oma ja laste väheseid hilpe pesnud —, ta sõrmeotsad olid ometi nii karedad, et näpuotstesse kinni hakkas kleidi ennesõjaaegne raske (tolle õndsaja mõistete järgi veel kaugeltki mitte esmajärguline) siid: isa kingitus vanimale tütrele. Mari hellitles pilkudega pehmet, helkivat riidet, — mitte mälestuste pärast, mis sellega seotud olid, oh ei, sugugi mitte. Teda kütkestas vaid riide mahe ilu, sile pehmus. Kui võiks kleidi kappi tagasi riputada! Aga polnud pääsu. Ja kes võis teada, kui kaua siid enam säilikski. Parem oli see rahaks teha nüüd, mil see veel ilus oli ja suutis paeluda ostjagi silmi.

Tuntud täituru-naine teretas Marit tuttavlikult. Nähes, mida talle seekord müüa pakuti, lõi ta kaks kätt kokku.

„Kallis laps, mis mina sellega teeksin? Niisugust

asja ei saa siin müüa... Küll on ilus riie!“ imestles ta sõbralikult. „Kas on su oma pulmakleit?“

„Jaa...“ ümises Mari ning heitis pilgu luitunud sitskleidikesele, mis teda praegu kattis.

Naine ohkas mõistvalt.

„On küll viletsad ajad sinusugustel nüüd! Siin neid käib igapäev... Toovad hilbukesti ja asjakesi... Jah. Aga mis me selle kleidikesega siis teeme?“ pomises ta endaga nõu pidades. „Oot, oot, ma tean, kes selle sult ära ostab. Sa mine turule. Mul on seal üks tuttav,“ ta nimetas turupoekese numbri. „Vaata sinna mine, ütle et mina saatsin, et kaup on aus. Ja küsi kõva hind.“ Naine nimetas hinna, mille mõjul Maril hing kinni jäi. „Ära sa lase maha kaubelda. Ütle, et lähed va Kuristiku-eide juurde. Kui ta näeb, et sa nii rumal polegi, küll ta siis maksab, mis sa küsid. Paki nüüd kleidike ilusti jälle sisse, laps. Ja tule mind vaatama, kui tarvis. Annaks küll Jumal, et sul seda enam tarvis poleks... Jää siis jumalaga jah. Ja ära sa lase midagi maha kaubelda.“

Mari meel muutus härdaks selle puhtinimliku, hingesügavusest üleskeeva headuse mõjul. See andis talle julgust ning jõudu. Tahtmatult tõusis pilk taeva poole. Tal oli seni kõigest hoolimata siiski hästi läinud, paremini kui paljudel teistel, kel kas polnudki midagi müüa või kes sattusid südamega nõõrijate küüsi.

Ta leidis juhatatud turupoekese, kus istus tohutu lihav punetava näoga hallipäine eit. See oli teistlaadi inimene kui Mari sõber täiturult. Kuid Mari ei lasknud ennast heidutada; seda vähem, et ta selgesti märkas, kui väga ostja ihaldas pakutavat. Pärast veerandtunnist

vaidlust sai Mari nõutud hinna ja suundus turu veeres kükitavate eidekeste juurde, kes alt hõlma leiba müüsid. Ta ostis terve pätsi, ruttas siis koju, südames rõõm, mille sarnast ta polnud ammu enam tundnud. Hulgaks ajaks oli ta nüüd hädast väljas. Peaaegu oleks ta kergemeelses heldusetuhinas ostnud lastele midagi magusat, et ka neil oleks oma osa rõõmust, mis paisutas tema enda südant. Aga ei, ta ei raatsinud siiski kulutada raha ülearusele. Kalu pidid nad saama leiva kõrvale, võib-olla suitsetatud tursakalu, mida nad kaua polnud saanud ja mis olid iga-tahes toitvamad kui kahtlasist aineist kokkusoperdatud ersatsmaiustised. Maiustada võisid nad metsas, — seal oli mustikaid ja sinikaid...

Septembri keskpaigani aeti pisitasa läbi suitsukala ja (nüüd juba ostetud) kartulitega. Siis tulid sügistormid; kambrist puhus tuul läbi, vihma sadas akna vahelt sisse. Tuli esimese ilusa ilmaga linna kolida.

Et kulude eest hoiduda, jaotas Mari kogu kraami — rõivad, vaibad ja muu pudi-padi — neljaks osaks, tegi igäihele jõukohase pambu, isegi nelja-aastasele Ailile. Pamp ühes, sukad-kingad teises käes, asuti teele, majarahva poolhalvustavalt, poolhaletsevalt järele vaadates: olid need aga suvitajad! Sääraseid polnud isegi selle kehva kaluriküla elanikud veel näinud.

Lõbus oli matkata, kuni teekond läks metsade ja heinamaade vahetsi. Jõudu oli kõigil märksa rohkem kui kevadel siia tulles, eriti lastel. Aeg-ajalt puhati tee ääres, kõnniti siis jälle edasi. Leidat-Ailit kippusid vägisi mar-

jule „veel viimast korda“. Oli hiline pärastlõuna, kui jõuti Pirita jõe äärde, ja õhtu käes, kui saadi oma kompsudega Russalka juures asetseva „konka“ peatuskohani. Vagunis nihkusid paremini rõivastatud sõitjad päevitunud pambukandjaist põlglikult eemale. Aga vähe oli paremini rõivastatuid.

Algas igav toasistumine roiutavas ja vaimunürivas tegevusetuses. Mõne suvekuu kestel äkki sirgunud, iseseisvaks muutunud ja rohkesti liikuma harjunud lapsed ihkasid tegevust. Vähenes poes ja turul käimine ühes vajalise sabasseismisega jäi nende ülesandeks, köögi ja toa korrashoiutöödestki tahtsid nad osa võtta... Marile olid päevad otsatu pikad. Kuskil teenistust leida?... Ta kuulas ja vaatas ju üha ringi, otsides ükskõik missugust teenimisvõimalust, — seda ei olnud. Et endal ja lastel vähegi aega viita, hakkas ta neile kooliõpetust andma, peamiselt küll kaheksa-aastasele Leidale, kelle kõrval aga ka väike Aili nagu usin ahvike omandas mõndagi teadmist.

Tipal oli igav õe juures, ta oli tüdinenud „teise käsu- aluseks olemisest“, nagu ta nüüd nimetas sõltumust Mari heatahtlikkusest. Temagi igatses teenimisvõimalust, tahtis iseseisvaks saada, — nagu arvutu hulk teisi tema taolisi. Meelelahutuseks käis ta sageli vanemate-kodus, kus valitses küll sama rusutud meeleolu kui Mari juures; ühest kohast teise liikumine ja nooremate õdedega lobisemine pakkus siiski vaheldust, aitas lühendada aja meeleheitele-viivat pikkust. Kui ometi kord tuleks lõpp säärasele elule, mis polnud kellegi elu; mis polnud muud kui virelev olemasolu!...

Mari rahatagavarad olid jällegi otsakorral, kui hakkas tekkima nagu aimdust peatsest olukorra muudatusest. Sigines imelikke kuuldusi, õhus rippus mingit ootust, mingeid lootusi kandus suust suhu... Midagi oli tulemas, mingi elevus haaras meeli; nüüd polnud nälgininegi enam kibe. Maril polnud enam midagi peale emaemalt päritud haprate tasside ja Leida hõbelusikate, vanaisa sünnipäeva-kingituste. Tassidest ei tahtnud Mari lahkuda, need olid talle talismaniks olnud seni ja pidid selleks jääma ka edaspidi. Ta otsustas pandimajja viia Leida kuus lusikat (kuuest kaugemale polnud vanaisa jõudnud: olud ei lubanud enam kinkida kullatud lusikaid); tal oli nüüd usku, et ta need sealt suudab ja saab tagasi lunastada. Lusikate eest saadud piskuga hoidis ta endal ja lastel kuidagi hinge sees, kuni saabus päev, mil iga eestlane kergendusohkega pead tõstis: võõras võim oli maalt läinud!

Oli talv, detsembrikuu algus, kui Mari sai kutse taas ilmuda oma kohuste täitmisele nüüd juba oma riigile kuuluvas, oma pealinna närvikeskuseks olevas telegraafikontoris. Kitsal koltunud näol rõõmuõhetus, astus ta pärast üheksakuist jõudeolekut jällegi vanasse, omal kombel armsasse aparaatide-ruumi, et jõudumööda teenida oma kodumaad ja selle elulisi huvisid, tasuks elatist ning hädavajalist rõivastust saades iseendale ja lastele. Jalas puldankingad paindumata puutaldadega, seljas äärtest narmendav kleit, istus ta sakslaste armust mahajäänud viletsa aparaadilogu ees ja nägi avasilmi und Eesti paremast tulevikust, aga ka paremaid päevadest endalegi.

Juba jõuluks pragisesid parema tuleviku eest võidel-

des eesti meeste püssid. Maailmasõja süttimisest saadik sõduritööd teinud vend Hans pidi jällegi relvad kätte võtma. Iha võidelda põlise vaenlase, sakslase, vastu pani noore innuka rahvuslase maailmasõja alul oma headtöotavat karjääri katkestama, tehes temast paljudeks aastateks sõjamehe. Oma rahvuslikke aateid teenides töötas Hans suure sõja lõpu eel tuliselt eesti väeosade rajamise mõtte kasuks, aitas hiljem mõtte juurest tegudeni sammuda, et okupatsioonivõimude maale ilmudes kaduda põranda alla ja seal seni-põlenud tulukest elavana säilitada halli tuhakatte all. Eesti rahvaväe ülemleitnandina võitles Hans nüüd põlisest vaenlasest paljaks laastatud maa vabaduse eest. Kodused kuulsid temast harva — nagu senigi juba mitme pika aasta kestel. Ühes oma lühikesist kirjadest teatas Hans koju, et ta oli endale nõutunud eestipärase perekonnanime Tariste.

Leida pandi pärast 1918. aasta jõulupühi ühes endavanuse tädi Elluga eesti vabariigi vastloodud rahvakooli algelist kirjatarkust õppima. Kaasüürilise kaotas Mari ühes sakslaste maalt kadumisega. Kulused oli nii palju, et palgast vähemalt esialgu ei tahtnud kõigeks jätkuda, kuigi oma riigiisad polnud makmisega kitsid, — igatahes mitte Mari arvates, kes hulgal ajal polnud tundnud kindlail tähtaegadel saadava palga mõjul tekkivat julgeolekukunnet.

Õnneks leidus nüüd kõrvalteenistuse võimalusi. Oma riiklus tõi sõjaraskusist hoolimata säärast elevust, et töö käsi vajati mitmel ja mitmel alal. Tipagi sai koha ja

kolis Mari juurest jälle vanemate juurde, kus ta abi vajati praegu päris kibedasti, kuna puudus siin sisse vahtis uksest ning aknast: vajadusi oli tekkinud otsatu palju. Mari ise leidis, tänu koolis ja kodus omandatud saksa ja koolis õpitud prantsuse keele korralikule tundmisele, tõlketööd ühe lehe toimetuses, andis järelaitamistunde paarile keskkooli-õpilasele, õmbles kord ajutiselt ööd otsa kaelasidemeid äsja-asutatud lipsi- ja traksikauplusele... Küllap nüüd tööd leidis, kui aga töötahtmist oli!

Ka „Ühistöö“ vajas naisekäte abi, muidugi tasuta; ja sinnagi kodus Mari kindaid, palistas käterätte, vuristas aluspesu õmmelda. Tööst vabadel viivudel võis köögis talitada, ühes tütardega keeta ja küpsetada, — oi, seda perenaiserõõmu ja -rahuldust!... Süüa tohiti jälle kolm korda päevas: juba see teadmine tekitas rõõmu; söömist võeti alul kui pühalikku ja õnnestavat talitust. Ja söök tasus säärase suhtumise eest küllaga, — andes jõudu, julgust, elutahet. Oli tore aeg! Oli aeg, mis ligi kahekümneaastase vahemaa tagant tundub ühe ainsa vilka askeldusena, rühmamisena, varade kokkukandmisena. Langeb ju sesse ajajärku Mari endagi uue, jäädava kodu loomise algus: tõeliselt oma kodu rajamise algus.

Mari tutvumine Peep Tätrega toimus lihtsalt. Peep kuulutas lehes, et vajab järeleaitajat-kasvatajat oma kaheksa-aastasele tütrele; Mari vastas (telegraafis töötati nüüd nelja vahetusega, nii et tal iga ametisolekuöö järel oli kaks ja pool vaba päeva); kõigist pakkumisist meeldis tema oma enim ja Peep kutsus ta isiklikele läbi-rääkimistele. Need kujunesid lühidaiks ja ladusaiks, ning üsna rahuldava tasu eest nõustus Mari neli-viis

korda nädalas käima Peep Tätre korteris, et juhtida väikese Pärja õpinguid ning vähegi asendada tütarlapsel puuduvat ema, mõjutades ta üldist vaimset ja kõlbelist arengut. Peep Tätre rõhutas just viimast vajadust; lapse õpinguid juhtida võivat ta hädakorral isegi, — Pärjal puuduvat peamiselt sõbralik naisnõuandja, mõjutaja ning eeskuju.

Vaikne ja rahulik Pärja hakkas Marile varsti meeldima, nii et ta lapse kord enda poole kutsus tutvuma Leida ja Ailiga. Leida ja Pärja vahel sigines juba samal õhtul sõprus, mille mõjul Peep palus Marit korduvalt, et ta Leida vahel kaasa võtaks, Pärjale tunde andma tulles. Kuna vahepeal viieaastaseks saanud Aili meelstasti mõnikord üksi kodus oli, siis polnud palve täitmine raske ja tütarlapsed õppisid sageli koos. Peagi osutus, et kahe ühevanuse tütarlapse lähedane läbikäimine mõjus kasulikult mõlemasse. Kuivaloomulist ja isemeelset, peamiselt oma soovidega arvestavat Leidat mõjutas heasüdamliku Pärja väliselt tagasihoidlik, kuid üsna meelekindel altruism, vaistuline kalduvus õiglase hoolivuse ja leebivuse poole. Natuke flegmaatilist Pärjat ergutas Leida elavus ja tarmukus, sundides teda rohkem liikuma, selle asemel et õppimise vaheaegadel tasa mängida nukukudega, neile keetes ja küpsetades kujuteldavaid roogi, neid põetades kujuteldavate haiguste puhul, neid magama pannes ning jälle äratades. Kui Leida katsus mängusse uue noodi tuua, ergutades Pärjat oma nukklapsi ka tublisti karistama peksu ja nurkapanemisega, siis keeldus Pärja kategooriliselt ses suunas kaasa minemast: tema ei mõtlevatki oma armsaid nukukesti peksta. „Ja

kui mul ükskord pärislapsed on," lisas ta juurde, „siis ei tohi ka neid mitte peksta; mina ei salli peksmist.“ (Sõnakest „mina“ oskas Pärja tarbekorral tublisti rõhutada.)

Endamisi lootis Mari, et ülimal määral korralik ja puhtust-armastav Pärja pikapeale aitab natukegi vähendada Leida kohutavat lohakust, — omadus, mida Mari otse vihkas oma tütres, olles ise loomuldasa ja kasvatu- selt väga täpne ja korralik kõige väiksemaski asjus.

Omaette korterit Peep Tätrel ei olnud. Kui sõja alul ta naine kodust mustasilmalise vene ohvitseriga põgenes, meest ja tol ajal õige haiglast tütart hüljates, siis likvideeris panga-ametnik Tätre kogu majapidamise, andis korteri headel tingimustel edasi ning asus kaas-üürilisena elama vanema abielupaari, viietoalise korteri omaniku juurde, kus ta ühes tütrega oli ka täielisel kostil. Peep Tätre kasutada oli suurest korterist kolm võrdle- misi hästi sisustatud tuba, millede sisust ainult Pärja voodi söögitoas sirmi taga ja mõned Pärjale kuuluvad asjakesed olid Tätre rahaga ostetud, kõik muu kuulus korteri-peremehele, alates voodist Tätre magamistoas ja lõpetades „suures toas“ oleva diivaniga, mil ta puhke- tundidel armastas istuda, lugedes või ajaviiteks mõnd raamatut sirvides, — raamatuid oli tal võrdlemisi palju. Siin diivanil veetis Tätre tavaliselt needki tunnid, mil- lede kestes Mari tegeles söögitoas Pärjaga, aidates tal kooliülesandeid valmistada, lugedes temaga, õpetades talle esimesi kudumisvõtteid ja prantsuskeelseid sõnu

(Peep Tâtre oli veendunud, et tütarlaps peab õppima prantsuse keelt!).

Uks söögitoa ja „suure toa“ vahel oli alati lahti. Möödus kuid, enne kui Mari märkas, et Peep oma diivanil istudes läbi ukse võis jälgida iga tema liigutust — ning jälgiski. Möödus veelgi nädalaid, enne kui Mari taipas, missuguste tunnete ajal toimus pidev jälgimine. Sõja-aegsete kannatuste ja murede mõjul oli Mari lakanud endas nägema naist, oli unustanud, et ta oli alles noor. Ta tundis end olevat töomasina, rahateenimiseadise, oma laste hea käekäigu eest hoolitseja. Et ta iial veel ühessegi mehesse võiks sisendada õrnemaid tundeid, et ta meestele veel võiks meeldida, — seda mõtet ei olnud tal pähegi tulnud. Tal polnud mahtigi säärase mõtete jaoks, ja kui oleks olnudki, siis oleksid need talle tundunud naeruväärseina: nii otsatu vanana tundis ta end viimaste aastate elamuste mõjul ja nende kestes. Peegel ei saanud talle anda mingit selgitust; igahommikust lihtsat tualetti tehes ei läbenud Mari peeglist vaadata oma näo ilu või ilutust, piirdudes vaid soengu korralikkuse ja valge kitsa kraekese puhtuse kontrollimisega. Isa päranduse, oma haruldaselt tihedad, kergelt kiharduvad juuksed, löikas Mari juba sõja lõppaastail lühikeseks, kuna puudus aeg ja võimalus pika ning tiheda juuste-peo korrashoiuks (polnud saada ju õiget seepigi!). Et iseseisvusaja algaastail lühikeste juustega naine alles harulduseks oli, siis mõjus Mari oma pehmelt-lainelise, meelega kohtadelt ja kuklast kiharduva poisipeaga erandlikuna ja omapäraselt kütkestavana. Tema nägu polnud ehk ilus, kuid selles oli palju loomulikku peenust ja

sarmi, eriti neil hetkil, mil tavalise kinnise ilme sulades nägu muutus peaaegu lapselikult avalaks, huuled soojalt naeratasid ja tumehallides silmades süttis soe helk.

Peep Tâtre pilkude ja igakordsel tulekul-minekul vahetatud käepigistuse tõelise tähenduse kohta selgusele jõudnud, tundis Mari ühes hämmastuse ja uskumatusega peagi siirast tänulikkust: leidus mees, kes temast oli end mõjutada lasknud kui naisest; leidus mees, kes teda hindas teisiti kui vana, kulunud ja luitunud olendit! Vana?... Mari hakkas arvutama. Kui vana ta siis oli õieti? Ta polnud ju kuigi palju üle kolmekümne, vaevalt aasta või paar... Peaaegu uudishimuliselt astus Mari kodus peegli ette, uuris end üksikasjaliselt. „Kes teab,“ mõtles ta siis, „kui tume vana kleidike asendada heledamaga, kui alatine kitsas valge kraeke vahetada rõõmsama näöraamistise vastu ning juuksed kasvatada natuke pikemaks, — kes teab, kas keegi julgeks pidada teda niigi vanaks kui ta on?...“ Kehalt oli ta sale ja sihvakas nagu noor tütarlaps; ainult jalad — esmakordselt häbenes Mari oma kohmakaid puutaldadega puldanki ja odavaid, inetuid sukki. Ta otsustas juba lähemal ajal, niipea kui vähegi võimalik, osta korralikud nahkingad ja vähegi kenamad sukad. Äkki polnud Mari enam eatu, kulunud masin; ta oli naine, noor naine, kellesse üks mees oli armunud.

Otsekui soomused olid pudenenud Mari silme eest. Ta märkas äkki, et Peep Tâtre polnudki ainus mees, kel-

lele ta meeldis. Ta märkas pilke, milledega teda silmitses noor, hiljuti ühest väikelinnast pealinna määratud kaasametnik; ta märkas, kuidas teise kaasametniku, ammu-aegse tuttava, häälekõla muutus teda kõnetades; ta märkas, et alumisel korral asuvast postkontorist aeg-ajalt üles telegraafiruumidesse ilmus margikassas teeniv noormees, kel siia üles põrmugi asja polnud ja kelle käigud lõppesid alati Mari laua läheduses... Ta märkas, kuidas mehed teda silmitsesid tänaval, kaupluses, puiesteil... Ja ta kõnnak muutus nõtkemaks, ta piht painduvamaks, ta hääle heledamaks, ta pilk säravamaks. Alatasa oleks miski nagu hõisanud ta sees: oled noor, oled meeldiv, oled armastatud... Otsekui soe uduvihm pani temas pakatama tuhanded pungad, otsekui kevadpäike meelitas temas laulma tuhanded linnud.

Seni polnud tal meelde tulnud ega mahti olnud kuidagi eritleda oma suhtumist Peep Tätresse. Peep maksis talle töö eest, mis polnud ebameeldiv, kuid oli siiski töö ja väsitas nagu iga teinegi töö; Peep kui inimene ei tulnud arvesse härra Tâtre kui tööandja kõrval. Mari poleks osanud kirjeldada Peebu välimustki; see polnud teda tänini huvitanud.

Alles siis, kui ta Peebus avastas mehe, endast huvitunud mehe, — alles siis hakkas Mari Peepu lähemalt silmitsema. Korralikult rõivastatud, puhas ja siivus, kuigi puudus naise „hoolitsev käsi“; habe alati aetud; maitsekalt valitud, kuigi harva vahelduv lips kaelas; saapad vanad ja lapitud, kuid väga hoolikalt viksitud... Nägu? Noh, leekiv-siniseid silmi ega sügavmusti juukseid Peebul ei olnud; ta juuksed olid sageli-esinevat tumeruuge

ja heleblondi vahelmist värvi, näiliselt pehmed, siledad, õige tihedad. Ja silmad — selgus, et nende värvi ning laadi oli kõige raskem kindlaks teha: kuigi nad kestvalt olid Mari poole suunatud (või just sellepärast), polnud võimalust neid tähelepanelikumalt uurida. Niipea kui Mari pilk juhuslikult neile peatuma jäi, süttis neis põlema nii soe ja soendav sära, niisugune igatsus ja imestelu, et Mari pidi pilgu tahtmatult kõrvale pöörama. Alles märksa hiljem, kui härra Tätrest sai Mari enda Peep, õnnestus Maril nentida, et Peebu silmad olid sügavhallid, natuke nukrutsevad, naeru puhul aga südamlilikult sädelevad, — avameelse, hea, usaldatava inimese ustavad silmad!

Kummaline oli see esimene aeg, mil Mari juba teadis Peebu saladust, Peep aga veel ei teadnud (või ei julgenud uskuda), et Mari teab. Lihtsamailgi sõnul oli siis sageli eriline tähendus, üksainus pilk võis õnnestada, üksainus peapööre kauaks kurvaks teha... Mari ei märganud ise, millal temas esialgsest heameelest ja tänulikkusest võrsus tugev kiindumus ja siis tõeline armastus. Seks ajaks olid nad igatahes juba jõudnud teineteisele tublisti lähemale astuda; peamiselt küll Mari algatusel tekkisid alul vähesõnalised, siis pikemad mõttevahetused ilma-seisundi, Pärja käitumise ning edusammude, meeliköitvate päevasündmuste üle. Oli kord kõnelustega algust tehtud, siis kujunes varsti tavandiks, et Mari pärast oma õhtuste ülesannete lõppu istus veerandtunnikese Pärja ja Peebu seltsis. Kuni saabus päev, mil Pärjal

kohe pärast ametlike, seekord varem lõppenud „tundide“ lõppu tuli rutata ühe kooliõe poole väikesele laste-koosviibimisele. Mari aitas tal rõivastuda, korraldas ta juukseid, näppis äsja moodi läinud ülilaia siidlinde juustes hästi kohevile, tahtis siis Peebuga jumalaga jätta, et minema hakata ühes Pärjaga.

„Ärge tulge ära,“ ütles Pärja süütu sõbralikkusega. „Jääge veel isale seltsiks.“

Niisama süütuks nagu need lapsesõnad kujunes ka järgnev kahekesi-oleku tund. Kõneldi ühest ja teisest; nii vabadussõjast kui ka uuemast kirjandusest... Peep näitas Marile uusimaid raamatuid, mida Maril võimalust polnud endale osta; küsis, kas Mari tahaks neid lugeda; pakkus neid peaaegu anuvalt Marile laenuks. Mari võttis raamatud meelsasti, rääkis veel üht-teist oma eelsõja-aegseist lemmikkirjanikest, kellede seas oli palju prantslasi. Peep ütles, et ka temale olevat prantsuse kirjandus enne sõda meeldinud. Vestlusesse kippus vägisi tekkima lühemaid ja pikemaid lünki; kummagi keel oli nagu kammitsas. Äkki nägi Mari Peebu näost: nüüd teadis Peep, et Mari teab; teadis ühtlasi, et see teadmine polnud Marile vastumeelt, vaid et ka Mari polnud ükskõikne tema vastu. Avastus viis Mari täielisse segadusse, mida ta asjata püüdis varjata. Peaaegu põgenedes soovis ta head aega, maha jättes rõõmsalt naeratava, järsku noorenenud ja otsekui poisikeseks muutunud Peebu.

Pool joostes lippas Mari koju läbi õhtupäikeses punavate tänavate. Ta ei näinud vastutulijaid ega möödaminejaid, ei kuulnud liiklemiskära; kogu tänavate-pildist märkas ta vaid paitav-punast sooja päikesekuma ja saba

liputades otse läbi selle kevadise kuma jooksvat naljakat valge-musta-lapilist väga karvast koerakest. Ilus oli ta meelest päikese õhetav kuma, ilus ja liigutav oli see punases kumas joostes saba liputav koer, ilus oli kogu elu ja maailm.

„Kui roosa ja ilus sa täna oled!“ teretas Marit kodus Aili imestlev hüüe. „Tule, vaata, Leida, kui ilus on ema täna!“

Leidagi leidis, et ema oli täna õhtul kuidagi eriline, teissugune kui alati — „nagu pühapäevane“. Maris toimunud muudatus pidi siis väga selgesti nähtav olema. Kergejalgsena, jutukana, isegi vallatuna liikus ta oma õhtusil talitusil, suudles magama läinud lapsi erilise südamlikkusega, istus nende voodi äärel, laskis neid lobiseda, — lapsed teevad seda une-eelsel pooltunnil nii meelsasti, on tähelepanelikule kuulajale nii tänulikud!.. Siis tõlkis ta veel tundide kaupa sentimentaalse kallakuga kriminaalromaani; töö laabus jõudsasti ning vaevata, unisust ei olnud, peas polnud toda hästi tuntud väsimuse- ja tülpimuse-suminat, mis tal sageli rikkus õhtute ja öödegi rahu. Viimaks sängi heitnud, uinus Mari säärase kergusega, et sootuks puudus tavaline piinav une järele igatsemine, uneootus ja -kutsumine.

Järgmisel päeval tuli Maril alles lõunast ametisse minna, Pärja poole minek jäi seega ära ja ennelõuna võis ta pühendada turulkäimisele, toiduvalmistamisele kaheks päevaks (sest homme tuli enne lõunat ametis olla), muile koduseile toimingule. Mari südames oli kõige selle juures rahu ja rõõm, silme ees nägi ta ikka eileõhtust sügavpunast päikese kuma. Sageli meenus talle ka pu-

nase kuma mõjul üleni roosa, karvane koerake; ta jutustas sellest Aililegi, keda naerma ajas kujutelm roosast väikesest koerast.

Kulus päevi, enne kui Marit-Peepu jälle said segamatult koos istuda ja vestelda. Võimaluse selleks andis Leida ning Aili külaskäik Pärjale. Laste söögitoas vaheldumisi nukkudega ja armastatud „kitsemänguga“ talitades võisid mõlemad täiskasvanud ülearustena aega viita „suures toas“. Peep diivaninurgas, tuliuude kleiti rõivastunud Mari madalal vanamoelisel tugitoolil, istuti ja otsiti vestlusainet, vältides teineteise pilke, püüdes häälekõlale anda igapäevast värvingut, ilma et see oleks täiesti õnnestunud. Parimaid hetki olid need, mil mõni lastest tuli midagi näitama, mõnd küsimust esitama, millestki jutustama. Lahkumiseelne käepigistus ütles enam kui kogu õhtupooliku kestel vahetatud sõnad. Hilisööl magama heites tundis Mari ikka veel Peebu käe sooja ning tugevat pigistust. „Juhan poleks iialgi osanud niiviisi kätt anda,“ käis Maril mõte läbi pea ega tahtnud kaduda, kuigi ta seda kõigest väest püüdis eemale tõrjuda. Alles magades ununes Juhan; unes nägi Mari Peepu. See oli pigem mingi rahustava ja õnnestava meeoleolu hällitus kui konkreetne unenägu, kuid selle mõju elas edasi veel päevade kaupa.

Otsustava pöörde Mari ja Peebu suhetesse tõi suvel korraldatud ühine pikem jalutuskäik. Kolm tütarlast ees, Marit-Peepu järel, kõnniti linnast välja — nagu vana abielupaar. See mõte pani Mari punastama; talle

tundus, et sama mõte manab kaaslase näole midagi muheluse-taolist. Lastel õnneks polnud matkaerutuses aega sääraseiks mõtteiks; nemad lobisesid omavahel, rõõmsalt ette nautides eeloleva teekonna lõbusid.

Lokkavat heinamaad, tasa lehti kahistavaid kaski ja vaevalt-kuuldavalt vulisevat oja nähes haaras Marit peadpööriv, ärev heameel: esmakordselt nägi ta sel aastal loodust ja looduse ilu! Armastatu lähedus kahekordistas muljete-rohkusest tekkinud erutust. Emmata tahtnuks ta kogu lilledest-kirendavat aasa, kogu valgetüvelist kasesalu, kogu avarat, ühetasasena silmapiirini nähtavat maad, kogu otsatu-sinisena, helkivana ja silmi kissi kiskuvana laiuvat taevakummi pea kohal... Tal polnud sõnu oma tunnete väljendamiseks, kuid kogu ta olemus ihkas väljendumist, elamuste jagamist. Ta tahtnuks anda, hoolimatult ja keelmatult anda, tahtnuks samal ajal võtta, armutult võtta, omaks teha, vallutada. Kaskede all istudes ja hajameelselt kuulates laste kilkeid, oja sulinat ja mesilaste kumedat häält, pööras ta kord pilgu Peebu poole. Samal hetkel võttis Peep ta oma käte vahele. See tuli nii ootamatult ja vastas ometi nii täiesti käesoleva hetke meeolule, et Mari tänulikult liibus Peebu vastu. Hetkeks ainult olla, oma olemasolu tajuda, mitte midagi mõtelda!...

Pool tundi hiljem jälgis Mari emalik-hellal pilgul, kuidas Peep lastega võidu joostes kõhkles soovi vahel esimesena kohale jõuda ja soovi vahel väikest Ailit võidule aidata. Siitpeale kuni matkalt kojuminekuni olid Ailit-Peepu peaaegu lahutamatud; oja äärest toodud lepaokstest meisterdas Peep Ailile lehma ja hobuseid,

rohukõrtest korvikesi, kaselehtedest rahasid... Aili oli enam kui õnnelik.

Leidasse ning Ailisse jättis see matk nii sügava mulje, nii sageli meenutasid nad kõiki selle üksikasju, et Mari pärast pikemat nõupidamist emaga otsustas lapsed südasuveks saata mere äärde suvitama. Nagu igal talvel, nii oli Leidaga ühevanune Ell möödunud talvelgi palju põdenud ja vajas kosutust; seda vajasid ka Tiinat-Gitat. Jälle käis ema Stachelstrauch turul Viimsi ja Randvere naiste juures maad kuulamas, jälle leiti sobiv tagakamber kuskil kaluriteküla luitunud majakeses, ning varsti oli kogu noorpere kahekümneaastase Eha ja neli aastat noorema Gita hoole all merelähedasi lõbusid maitsmas.

Pärjakese viis Peep maale oma sugulaste juurde, lubades sinna hiljem ka ise tulla paariks nädalaks heina tegema ja kalu püüdma. Lubadus teostati vaid poolikult; Peep sõitis maale kõigest kolmeks päevaks, ja sedagi alles siis, kui aeg käes oli Pärjat linna tagasi tuua. Tasuks lubaduse poolikuksjäämise eest viis ta tütrele üllatava uudise: Pärja saavat varsti uue ema!

Kuuldes, et uueks emaks on Mari, jäi Pärja uudisega vägagi rahule: esiteks meeldis talle Mari ise, teiseks meeldisid talle Mari lapsed.

„Kas Leida ja Aili hakkavad siis meiega koos elama?“ küsis ta igaks juhuks. Jaatava vastuse saanud, esitas ta veel teise küsimuse: „Kas sinust saab siis Aili ja Leida uus isa, nagu proua Aasast minu uus ema?“ Ka sellele

küsimusele oli vastus jaatav. „Kui hästi meil siis kõigil on läinud, — sinul ja proua Aasal ja Leidal ja Ailil ja minul!“ tähendas Pärja lapse mõtliku arukusega. Ning ruttas isale näitama oma suviseid lemmikpaiku ja suve kestel armsaks saanud loomi.

Vaevalt olid lapsed suvitama saadetud, kui Peep ilmus Mari juurde. Maril oli vaba õhtupoolik; natuke nukrutsedes käis ta tühjaks-jäänud tubades siia-sinna, istus siis tõlketöö taha, kavatsedes ridu paberile lükkida kogu õhtu. Kavatsuse tühistas Peebu tulek. Nii polnud nad veel kunagi vastamisi seisnud; läheduses polnud ühtki hingelist, kes võinuks neid segada, — ja ümbrus oli Peebule uus, tundus Peebu sealoleku mõjul uuena isegi Marile. Teretuseks ei taibanud kumbki teisele kättki sirutada; nagu teineteise olemust avastada püüdes vahtisid nad teineteisele sügavalt silma. Siis sirutusid käed, Peepu-Marit haarasid teineteise ümbert kinni ega suutnud kuidagi enam käsi vallandada. Neid sidus ülim ühtekuuluvusetunne, millesse segunes pühalikku hardust; oli teostunud või teostumas miski, mille teostumist nad olid oodanud suurima pingega, pannes ootusesse kumbki oma parima.

Viimaks leidsid nad mahti teineteisele uuesti silma vaadata.

„Sina...“ kordas Peep: „sina... sina...“ Ja sulges Mari taas oma embusesse. Mari naeratas tasa, rohkem seesmiselt kui huulte ja silmega.

Seisti ikka alles tillukeses poolpimedas esikus.

„Astume tahapoole,“ ütles Mari lõpuks rõõmsa kärsitusega. „Sa pole mu kodu veel näinud.“ Esmakordselt ja üsna iseenesestmõistetavalt sinatas ta Peepu; pea-aegu oleks see Peebus vallandanud uue tugeva tunnetepurske. Mari takistas seda, kätt Peebu käsivarrele panes ja teda esikust tuppa juhtides. Kuigi vaid kõige hädatarvilisemaga sisustatud, jättis ruum sõbraliku ja koduse mulje oma puhtuse ning esemete otstarbekohase ja maitseka asetuseviisiga. Tundus rohkesti-tuulutatud toa kargust, aknal õitses paar lopsakat potilille: punased ja valged suureõielised nelgid, — lõiklilli pole Mari kunagi armastanud, pidades tooreks julmuseks oma läheduses sallida elavate olendite aeglast suremist.

Et vestluse algust kergendada, käis Mari siia-sinna, kostitades külalist sellega, mis parajasti juhtus käepärast olema, ja põgusalt lobisedes üsna ükskõikseist asjust. Vähehaaval kahanes tunnete-pinevus, võimaldades teineteise lähedal viibimise rahuamat nautimist, tõusis aga lahkumise eel uuesti kõrgeastmeliseks palanguks, mis ähvardas lahkumise võimatuks teha.

Järgmine päev tundus Marile talumatult pikk (hiljem kuuldus, et see päev ka Peebule oli tundunud piinavalt pikana); lausa leevendavalt mõjus vajadus pärast lõunat ametisse minna. Aparaadilõgina sekka kõlas Peebu armastatud häält, telegrammilindi pideva voolu sekka virvendas Peebu armastatud silmade ilmet; polnud ime, et ametiõed märkasid Mari ebatavalist hajameelsust, kippusid teda naiselikult nokkima... Mari kuulas

neid poole kõrvaga, vastas moka otsast, püüdis süveneda täiesti töösse, et säästa meeleolutsemist õhtuseks üksiolekuks kodu seinte vahel, mis nüüd sisaldasid nii otsatu palju rohkem kui alles paar päeva tagasi: nende seinte vahele oli jäänud osa armastatu isikust. Õhtu ja pool ööd möödus unistlemise, igatsuse ning ootusega. Ootused ei lennanud kuigi kaugemale, igatsuse sihiks oli homse päeva õhtupoolik, mille Peep oli lubanud veeta Mari juures kuni ta ametisseminekuni ööseks.

Järgmise päeva ennelõuna möödus kärsituses ja läbematuses. Töö tundus vastik, aparaat oli tõrges, käsi tülpinud ja kogu keha roidunud. Seesmise pääsmise värinaga andis Mari oma tegevuse õhtuni teistesse kätte, kiirustas koju minnes nii väga, et saabus hingeldavana, sõi siis vastutahtmist ja rõivastus aeglase hoolikusega.

Nagu hommikune pool päevast ülipikk, nii näis õhtune päevapool Peebu saabumise hetkest peale ime-lühike, kuigi see ei sisaldanud peaaegu mitte midagi: unistleti, teineteise lähedale hoidudes, vaadati teineteisele sõnatult silma või korrati mõttetut lausekest: „kas olen sulle armas?..“ Ometi mõjus teineteise nägemine ja lähedus sääraselt, et Mari õhtul ametisse jõudes kogu ametiruum näis hoopis teisena kui hommikupoolse päeva kestel: avatud aknaist sissevoolav soe, tolmune tänavaõhk sisendas erksa suve-meeleolu, lae all tiirlevate kärbestes sumin meenutas mesilasi kuumusest virvendavas õhus põuast pakatanud maa kohal; aparaadi vaskpindadel helkivad refleksid, mis hommikul näisid kurjadena ja pahatahtlikena, pilgutasiid nüüd tuttavlikult ning heasoovlikult silma; lint jooksis vabalt, ei takerdunud sees-

miste rikete mõjul; töö edenes kiiresti, ei väsitanud ega tüüdanud, koguni mõnus tunne oli käes, täksides tähti sõnadeks.

Ligi kuu aega kestsid peaaegu igapäevased kokkusaamised suudluste, hellitluste, teineteise kõrval istumiste, pikkade kaelustuste, ajutiste vallatute lobisemistundide ja hardate vaikimisviivudega. Praktilisi küsimusi ei puudutatud, kõneldi rohkem minevikust, eeskätt kaugemast minevikust, lapseõlvest, kuigi kumbki puudutas ka oma ebaõnnestunud abielu, rääkides sellest vaikse alistumisega. Mari tundis suurt kergendust, teada saades, et Peebu naine oli surnud Venemaal hüljatuna tollest, kelle pärast ta maha jättis mehe ja tütre. Mitte teise surm ei rõõmustanud Marit, vaid rahustav teadmine, et tal Peebuga kestva ühinedes iialgi ei tarvitseks karta enda eelkäijaga kokkupuutumise võimalust: säärase võimaluse olemasolu tekitanuks talle lakamatut piina.

Augusti alul, kui ööd muutusid soojaks ja pimedaks, sügav-mustjassinisesse taevasse ilmus tähtede vilkumist, õhku tekkis esimesi sügise-aimdusi, — augusti alul, kui puiestee-pärnadelt varisesid viimsed mesiselt lõhnavad õied, kui lillhersed pidutsesid rõkkavas värvidekülluses ja purskkaevude sulinasse segunes klaashaprat, jääkillukeste mängu meenutavat kõlinat, — augusti alul andus Mari Peebule ilma erilise pidulikkuse ja vormitaitmiseta. Üsna iseenesestmõistetavalt toimus ühel siidpehmel, sumesinkjalt pimedal hilisõhtul see, mis Peebule tähendas

ülisma õnne tippu, Marile suure andumuse rõõmu. Siitpeale jäi Peep nii sageli ööseks Mari poole, kui võimaldasid Mari ametikohustused; siitpeale algasid Mari ja Peebu vahelised kõnelused oma elu välisest korraldusest. Otsustati asja ametlik külg lahendada nii ruttu ja lihtsalt kui võimalik, et kohe pärast laste linna tagasi jõudmist saaks alustada ühist elu. Samal päeval kui maale sõitnud Peep suurt uudist kuulutas oma tütrele, rääkis ka Mari eelolevaist muudatusist oma äsja koju saabunud lastele. Leida võttis teate vastu natuke tõrkosa rahuldusega, väike Aili oli kõigest südamest rõõmus.

Pulmapeo ainsaiks külalisiks olid Mari vanemad ja õed. Peebul polnud kedagi kutsuda. Peaaegu sootuks ilma pidulikkuseta algas Mari uus abielu mehe kõrval, kellega teda juba sidusid kõige tihedamad ihulised sidemed. Mari koges nüüd, et nende sidemete olemasolu ei takista ega sega hingeliste ja vaimsete sidemete olemasolu ning arengut. Jah, ta koges, et alles ihuliste ja hingeliste ning vaimsete sidemete koostöö loob aluse harmoonilisele abielule, mille piirides inimene leiab täielise rahulduse kõigile oma seesmisile vajadusile.

Kuna Peebul polnud ta enda päralt olevat korterit, siis oli noorpaar sunnitud vähemalt esialgu oma eluasemaks valima Mari kodu, mis kahe elaniku juurde tulles muutus õigegi kitsaks, eriti uuest olukorrast tingitud ümberkorralduste tõttu. Mari senine magamistuba kohendati kolme tütarlapse magamis-, töö- ja puhkeruumiks, kõrvaltoast sai abielupaari elu- ja magamistuba. Söödi köögis, mis õnneks polnud liiga väike ja mille aknast avanes lopsakas väljavaade poolmetsistunud va-

nale viljapuuaiale, mille tihnikus suveti pesitses rohkesti linde.

Kuigi ühiseks pereks liitunud viie inimese elu väline raam oli kitsas, saadi omavahel algusest peale hästi läbi. Pärja kiindus Marisse südamlukult, nimetas teda sundimatult ja väga sageli „emaks“, püüdis ta meelepärast olla väikeste tähelepanuavaldustega, tundis rõõmu Mari hoolitsusest ja hellitusest. Aili, kelle Peep aasta pärast seaduslikult lapsendas, austas, imetles ning armastas ootamatult omandatud isa, oli temale uhke, ümmardas teda igaviisi: kohendas agarasti seljatagust patja isa diivaninurgas, tõi aegsasti kohale isa toakingad ja koduse kuue, pühkis tolmu isa raamatuilt, korraldas isa lauda, — selle korrashoid jäi kohe algusest peale Aili eesõiguseks ega tohtinud peale tema seal keegi midagi puudutada, isegi mitte ema. „See on minu töö,“ protesteeris Aili solvunult, kui ema juhtus kas või isa laualt mahakukkunud pliiatsi lauale tagasi panema. Leida võttis uut olukorda alul kainemalt ja ükskõiksemalt kui Pärjat-Ailit, õppis aga varsti hindama sellest järgnevaid paremusi; esiteks oli temalgi nüüd isa, keda omavanuste seas parajal kohal võis mõjusalt mainida: „Minu isa on pangas raamatupidaja! Minu isa on kaitseliitlane! Minu isal on püss! Minu isa ütleb, et varsti lõpeb sõda! Minu isa ei taha, et ma igäuhega sõbrustan!..“ Teiseks oli vastne isa väga helde lapsi hellitama lõbustuste, maiustiste ja uute rõivastusesemetega; isalt sai Leida oma esimesed lakk-kingad, — see kingitus avas isale ta südame.

Mis puutub noorpaari enda vahekorrasse, siis võib Mari nüüd pärast ligi kahekümne-aastast abielu ja roh-

keid elukogemusi minevikule tagasi vaadates ausalt ütelda: sel oli haruldaselt ilus algus — ning järg on olnud selle vääriline ja sellele vastav. Mari pole naiivne ega rumal, ta on oma eluajal näinud paljusid abielupaare ja oskab näha telgitaguseid sealgi, kus neid hoolikalt varjatakse; ta teab, et õnnelik abielu on alati olnud harulduseks ja et tema ning Peebu liit on erandlikuks nähtuseks üldises ühetooniliselt-vähelohutatavas elupildis.

Üheks põhjuseks, miks mõlema ühiselu kohe algusest peale kujunes sõprusliiduks vastastikuse teineteismõistmise, järeleandlikkuse ja heatahtliku sallivusega, — üheks põhjuseks oli kahtlemata see, et mõlemail oli seljataka kogemusi nurjunud abielust, mis õpetasid andestama paljugi väikesi pahesid suurte hüvede nimel ja nende säilitamiseks. Olles veendunud teineteise armastuse siiruses ja usaldatavuse ulatuses, ei võtnud kumbki teises ilmuvaid iseloomupuudusi või paratamatuid mõtte- ja maitse-lahkuminekuid nii traagiliselt, kui seda oleksid teinud ilma kogemusteta noored oma isekas nõudlikkuses. Nõudlik oli kumbki eeskätt enda vastu.

Teiseks põhjuseks, mis algusest peale aitas soodustada mõlema poole head läbisaamist, oli see, et Mari abielu pärast ei loobunud kutselisest tegevusest. Ühelt poolt säilitas ta seega majandusliku iseseisvuse ja sõltumatus, mis tegi mõlemad abielupoole üheväärilisteks elukaaslasteks, kelledest kummalegi jäi vabadus kulutada oma heaksarvamise järgi vähemalt üht osa oma isiklikest tuludest. Teiselt poolt piiras Mari ametiskäimine tunduvalt mõlema abielupoole koosviibimise-tunde, tehes neid seega hinnatavamaks ja sundides neid igatsuse ning

huviga ootama; ei saanud seepärast tekkida seda tüdimust, mis hõlpus on sigima just abielu algaastail, teineteise ihulise ja vaimse omandamisega seotud rõõmude esimesil mõõna-aegadel. Olles ametis järjekindlalt mitmesuguseil päeva-aegadel, sai Mari nautida üksiolekut vabadel ennelõunail, mil Peep oli seotud oma ametitundidega pangas; teiselt poolt takistasid Mari pärastlõunased ametisolekud Peepu Mari lähedusega liialt harjumast, hoidsid ta tundeid ikka elevel; Mari kojutulekus oli alati ootuse pidulikku täideminekut. Kõige lisaks oli nii Maril kui Peebul alati midagi jutustada ametis nähtustkuuldust, ametisse minekul ja sealt tulekul saadud muljeist. Enda töölesaatmise või endale õhtul vastutulemise keelas Mari kindla sõnaga, eriti viimase, kuna kojumineku aeg oli talle vajaliseks endakogumise ja mõttekäigu ümberlülamise ajaks.

Kolmandaks teguriks, mis mõjus noorpaari omavaheelist suhtumist süvendavalt ja hingelisi sidemeid kõvendavalt, oli abielu esimestesse kuudesse langenud kurb sündmus: Mari venna kapten Hans Tariste surm sõjaväljal. Kuigi juba venna ülikooli-astumisega olid katkenud lähemad sidemed Mari ja venna vahel, jäi Hans Marile ometi alati armsaks lapse-ea kaaslaseks, ta rahvustunde äratajaks ja heaks sõbraks. Venna surm mõjus Marisse seepärast väga rusuvalt, — seda enam, et säärast õnnetust nüüd nagu enam ei teatud oodatagi: kogu maailmasõja kestel polnud Hans tõsiselt haavatagi saanud, vabadussõdagi oli lõppemas, ilma et talle midagi juhtunuks, — äkki ja ettevalmistamatult tulnud teade Hans Tariste langemisest just enne vaherahu sõlmimist põru-

tas rängalt nii Marit kui ta vanemaid (nooremaile õdedele — peale Eha — oli vend nii võõraks jäänud, et nende valu oli märksa tuhmim). Sel raskel ajal oli Peebu arusaav kaasatundmine Marile ja ka tema vanemaile suureks lohutuseks; Peebu avameelne, kuid tagasihoidlik ja diskreetne osavõtt leevendas Mari leina teravust, tihendades ühtlasi seda usaldust, mis algusest peale oli Mari naiseliku kiindumuse põhialuseks. Tugevam kui seni oli Hansu surmale järgnenud kurbadel kuudel (ning aastail) Mari veendumus, et Peep polnud temasse mitte ainult armunud, vaid armastas teda tõelise sügava armastusega, et Peep polnud talle mitte ainult elukaaslaseks, vaid oli ka truuks sõbraks.

Seda lindude sädistust küll varahommikul väljas aias!.. Aralt ja ettevaatlikult algasid esimesed häälitsejad, — kuidagi kobamisi, otsekui umbusklikult. Nüüd on koidueelne kõhklus võidetud; täie rinnaga, täiest kõrist sirtsus, siutsus, vidistab ja vilistab kogu laulikute koor. Eriti usin oma viisikest kordama on vint, Mari pruunirinnaline ja sinipäine sõbrake, väsimatu aiaelustaja, puudeokstel lauluveeretaja.

Juba heidab oma käheda hüüde pisilindude koori sekka vareski; suvine pikk päev on alanud. Las taheneb natuke kaste, siis tõuseb voodist ka Mari. Seni aga eieatab ta veel pisut oma mõttelõnga.

Aastat kolm-neli hiljem oli Maril võimalik oma mehele tasuda kõige selle eest, mis ta Hansu surmale järgnenud aegadel ammutas ta delikaatsest kaastundest ning osavõtlikust soojusest. Ühtlasi oli nüüd mõlemal põhjust õnne tänada selle eest, et Mari polnud abielu alul ametist lahkunud, vaid oli säilitanud suhted nendegi ettevõtetega, kust tal võimalik oli vajaduse korral hankida tõlketööd.

Kui laia avalikkust tugevasti erutades ja paljusid hoiusummade omanikke meeleheitlikult vapustades lähemalseisjailegi ootamatult kokku varises pank, milles Peep ametis oli olnud iseseisvusaja algusest peale, siis jäi Mari mõneks ajaks paratamatult kogu viieliikmelise pere ainsaks ülespidajaks, kuna kohtade saamine vahepeal raskeks oli muutunud isegi suurte kogemustega kvalifitseeritud tööjõududele. Väljaminekuid äärmiselt kokku surudes õnnestus Maril ligi kahe aasta kestel täita kõiki perekonnapea kohuseid, ilma et kannatanuksid laste õigustatud huvid või Peebu enda mehelik iseteadvus, mille säästmiseks kulus palju taktitunnet ja õrna seltsimehelikkust.

Noisse tumedaisse ja tõesti raskeisse aastaisse langes Mari visa eestvedamise ja tagantlökkamise mõjul noore abielupaari otsustavaim ja kaugeimale ulatuvate tagajärgedega samm: aluspõhja rajamine oma kodule, mis Peebule andis võimaluse oma kehalise tööjõu tõhusaks kasutamiseks, aidates teda seega hoida piinava norutunde eest ja lahendades ühtlasi küsimuse, mis kõigi seniste aastate kestel oli püsivalt esikohal seisnud abielupaari enda kui ka laste mõtteis ja kõnelusis.

Kuigi väga kitsasse oludesse kokkusurutuina, võisid Marit-Peepu end oma abielu algaastail ometi õnnelikumaks kiita paljudest teistest Tallinna perekondadest, kel tuli leppida sageli üheainsa toa või koguni toaosaga. Korterite-puudus oli nii pentsikult suur, et noorpaaril kõigest otsimisest hoolimata mitme aasta kestel korda ei läinud avastada ühtki ulualust, mis pakkunuks vähegi lahendamata olukorda kui senine, omal jõul remonditud ja

vähemalt meeldivas ümbruses asetsev peavari. Suuri „võtmerahasid“ välja pannes ja aastaiüri ette makstes oleks ehk pikapeale õnnestunudki avaramat eluaset leida, kuid seni oli paremaks peetud säärase rahaliste ohvrite toomisest hoiduda, kuna eelistati vähehaaval tagavara koguda oma isikliku kodu ehitamise võimaldamiseks.

Kui Peep teenistuse kaotas, polnud „majaehitamise fondi“ kogutud summa kaugeltki piisav n e n d e unistuste teostamiseks, milliseid paari aasta kestel oli hellitavalt mõtteis kantud. Tuli ümber kohendada oma õhulosside ulatus, nagu ümber kujundada tuli kogu väline elukordki. Niisama kui paljudel teistel tallinlastel, ei jäänud Tätrede abielupaarilgi muud üle kui siirduda pealinna sõsarlinna Nõmmele, ühendustingimuste esialgsest puudulikkusest hoolimata. Kolimine toimus varakevadel ja kolimiskulude arvel loobuti seks suveks laste suvitama saatmisest, — milleks vajatigi nüüd enam suvitust, kui elati keset lõhnavat männimetsa, suure tihedalt umbekasvanud aia rüpes, mis valendas toominga- ja pihlakaõitest ning sumises mesilaste rohkusest? Eluasemeks oli kitsikusestpääsenuile terve omapäralt-olev maja, hädapäraselt talvisekski elamiseks kohandatud muistne suvila nelja toa, rõdu ning avara köögiga. Majaomanik ise elas mujal, teisi üürilisi majas polnud, naabermaju varjas tihe puude-padrik, — tunti end kui muinasmaal, nauditi päikesepaistet, õhuküllust ja ruumika maja hämarat õdusust. Lapsed olid õnnelikud, et võisid soovikorral viibida igäuks iseruumis; Marigi oli rõõmus, et sai endale „oma“ toa, kuigi see oli õieti sootuks tühi ruum,

mis ei sisaldanud midagi peale laua ja kahe tooli, milledele lisaks Peep suve kestel meisterdas lauastest „kušeti“, mis õlgekoti ja kirju saaniteki varal tundus niihästi mugav kui ka dekoratiivne.

Juba samal suvel asus Mari krundiotsimisele. Suurema osa praegusest aedlinnast moodustas tol ajal veel kõrge mets või tihe madal võsastik, kus kanarbik ulatus põlvini; lagedamad kohad kirendasid sügisel seentest, mida keegi ei noppinud. Tänavad olid olemas vaid linnavalitsuse ruumes lillelise tapetiga seinale riputatud plaanil; tegelikkuses leidus neid ainult üksikuis juba asustatud paigus, mis oma äsjavalminud, helekollaseks krunditud majakestega jätsid uhiuue värskuse reipa mulje.

Kasutades iga vaba õhtut pikkadeks jalutuskäikudeks kas Peebu või laste seltsis, õppis Mari tundma aed- või õigemini metslinna seda osa, mis töötas kord moodustada tulevase arengu keskuse. Siis alles hakkas ta oma kavatsusest rääkima kohakaotuse mõjul närvitsevale ja pessimismi kalduvale Peebule. Kulus rohkesti aega, kannatlikkust ja naiselikku pikameelset visadust, enne kui Peep nõustus Mari plaanitsusi tõsiselt võtma ja hakkas kaalutlema nende reaalse teostamise võimalusi. Lapsed suhtusid Mari kavatsusisse palju optimistlikumalt; eriti vaimustatud oli neist Aili, nüüd kümneaastane kirgassilmaline tüdruk, keda huvitas peamiselt kavatsuste see osa, mis keerles oma aia asutamise ümber. Ailil oli kindel nõu tulevikus õppida aednikuks, — praegusegi elamu poolmetsistunud aiapadrikusse oli ta kaevanud paar peenart, innukalt kasvatades rediseid, kurke, suve-

lilli ja salatit. Mari ise oli endale ja teistele silmarõõmuks akna alla istutanud viis-kuus kuremõõga sibulat; see oli ta esmakordne isiklikku suhtumisesse astumine mullaga, rohkem teha ta „võõral“ maal ei tahtnud, sest aiatööks vajalised kogemusedki soovis ta omandada alles „oma“ mullas siblides.

Hilissügiseks oli sobiv krunt leitud ja linnavalitsusega rendileping tehtud; talv möödus kestvas kavatsuste-sepitsemises. Peep oli niivõrd süttinud ja kaasa haaratud, et moodsat ehituslaadi käsitlevate ja otstarbekohase üheperekonnamaja kirjeldusi ja plaane sisaldavate võõrkeelsete raamatute virn ta tual kasvas üha kõrgemaks. Poolkülmas toas, mida häda-ahi ei suutnud külalldaselt soendada, istusid Marit-Peepu õhtuti ja pühapäeviti, üha joonistades oma krundile ehitatava esialgse pisielamu plaane ja koostades ehituskulude eelarvet. Kogu vajalise töö mõtles Peep teha ise, äärmisel juhul abiks võttes ühtainust asjatundlikku töölist.

See kavatsuste-talv oli ilusamaid aegu Mari elus, tänu kestvale ootusärevusele. Pakitseva kärsitusega ootas ta kevadet. Rohkem selle kärsituse summutamiseks kui rahateenimise sihiga mattis ta end vabal ajal üle-pea tõlkimistöösse, järjest sagedamini tegevusesse rakendades ka Peeput, kuni Peep vähehaaval ülekaalu kiskuski enda kätte, oma tühjade päevade lühendamiseks aina uusi valgeid paberilehti kattes selgeltloetava, sujuvalt-voolava käekirjaga.

Kohe pärast lume sulamist algasid peaaegu igapäevased palverännakud „omale maale“. Niipea kui linna maa-mõõtja oli krundi välja mõõtnud, kaevas Peep selle üm-

ber kitsa kraavi, et keset männijässide, kanarbiku ja murdunud okste rägastikku tähistada oma maalapi piire. Suurust jätkus maalapil küllaldaselt, oli seda ju enam kui kaks vakamaad. Olnuks see rohtlate mustamulla- või Eesti südamaagi haritud põllupinnas, — mida kõike siin võinuks kasvatada! Nüüd aga oli esimeseks mureks, kust saaks mulda osta, et tulevase viljapuuaiaga kohta märkida mõne noorukese õuna- ja ploomipuuga, ja kust saaks osta sõnnikut, et rajada paargi esialgset peenart maasikate ja lillede jaoks. Leidus nii mulla- kui sõnnikumüüjaid. Mari sai oma esimesed viljapuud metsapadrikusse ja oma esimesed maasikataimedki istutas ta sel kevadel, — kohmetud ja saamatud olid põlise linlase sõrmed noorte taimede õrna juurestikku käsitades.

Saabusid esimesed ehitusmaterjali koormad. Planke ja laudu sortides ning riitadesse ladudes ei tundnud Peep end enam asjatu ja kasutu leivasööjana, kes pidi elatuma naise töövaevast: temal oli nüüd oma töö, mis mehe käsi nõudis ja väaris. Vajaline abiline oli hõlpsasti leitud, see tegi nädalaga alusmüüri valmis ning aitas „vahvärgi“ üles upitada; siis algas Peebu päris-töö. Pole ju sõrestikehitise sarikate alla viimine kuigi keeruline kunst, hakkama saab sellega iga mees, kes oskab ja viitsib käsitada kirvest, saagi ja haamrit, peamiselt küll viimast. Peep ei pidanud end ise saamatuks ega olnudki seda; ja kui juhtus vahel heast nõust puudu tulema, siis tarvitses vaid mööda metsa laialipillutud igas arengujärgus pooleli olevate ehitiste juurde jalutada, silmikõrvu lahti hoides, — ning töö käis jälle edasi omalgi ehitusplatsil. Ühes hommikuse koiduga tõusis Peep, sõi

köögis poolvargsi, et koduseid nii varase kobistamisega mitte äratada, ja läks oma metsapadrikusse, kuhu kodunt oli ligi poole tunni tee. Lõunasöögi eest muretsesid tütreid, kes isa mättale sööma jättes jooksid vaatama, kui kaugele töö oli eilsest saadik edenenud. Alul pidid lapsed igakord kaasa tooma ka ämbritäie joogivett, aga varsti tulid krundile kaevumeistrid, kes üles tuhnisid ilmatu hulga sõmerat ja siis valget, kartulitärklist meenutavat üsna peent liiva, kuni kuue sülla sügavuse augu põhi täitus veega. Lausa lusti pärast joodi esimesil päevil „oma“ vett, kuigi see alul oli mõrkjas värskete tsementtorude mõjul. Oma puid-peenraidki võis Mari nüüd kastma hakata; seni olid need elanud vihma õlul, naabreilt vett tuua oli kauguse tõttu tülikas.

Suvi jõudis otsakorrale, kui abiks tellitud puusepp sai majakesele ukсед-aknad ette ja Peep ise tubadele põrandad alla, nii et alata võis tööde lõbusaim osa: seinte tapetseerimine. Alles värvimatult valendava põranda pühkis Mari viimseist hõõvlilaastudest puhtaks, vaiguse puidu järele lõhnavatele seintele jäi Peep pappi lööma hilisööni, Mari õhtul Tallinnasse teenistusse sõites, et hommikul otse ametist tulles uuesti tööle asuda.

Tapetseerinud oli Mari varemgi — kümnel aastal ei teinud ju majaperemehed üürikortereis enam sedalaadi tööd, jättes selle üürnike sooritada —, aga säärase tunnetega polnud ta seda veel iialgi teinud kui nüüd esmakordselt oma tõelises kodus. Kiirest sagimisest hoolimata ei tundnud õhtul väsimust ei Peep ega Mari. Juba ammugi olid nad otsustanud selle õhtu ja öö veeta kahekesi uues kodus; unustamatuid elamusi kinkis esimene

oma katuse all veedetud hilisõhtu. Hiljuti pottsepa käest tulnud pliit köögis hõõgus soojust, teekatel pliidil sumises hubaselt, praeahjust immitses soenema pandud toidu lõhna... Söödi põrandal maas istudes, maha laotatud paberipooogen laudlinaks ja lauaks. Valgust andis põrandale pakuotsale asetatud väike petrooleumilamp... Meenutati möödunud suve askeldusi, kõiki kahekesi koos tehtud töid. Mari ju aitas Peepu, kus vähegi sai: tassis seinte-täidiseks minevat saepuru kotiga Peebule kätte, nii et kuiv-torkivat peent puru olid juuksed ja särgipõu täis; aitas terav-koredat tõrvapappi katusele ja seintele lüüa... Nüüd oli sellele tagasi vaadates mingi võitjameeleolu. Samasugune meeleolu võis olla ürginimestel oma esimeses eluruumiks kohandatud koopas, kaugete maade avastajail esimeses vallutatud provintsis... Säärane meeleolu pidi olnud olema kõigil, kes ei-millestki olid midagi loonud, — kõigil põlise looduse alistajail, oma kätejõuga enese maksmapanijail; kõigil ehitajail kõige avaramas ja õilsamas mõttes.

Käis lõpuks uues majakeses elektrimontöör, tegi temagi oma töö ja tõi äsjavalminud ruumidesse valguse. Saabus päev, mil senisest korterist liikusid kraamikoormad läbi metsapadriku ja silmsi üle kanarbiku vastse pisielamu poole. Koolist tulles saabusid lapsed ühel päeval otse uude kodusse, kuigi hommikul kooli mindi veel endisest korterist. Jälle tuli elada ja olla kahes toas ja köögis, tuli taluda kitsikust ja mõningaid sellest olenevaid ebamugavusi. Ja kõige lisaks oli ümberringi alles metsik tihnik, — ei ühtki elamut, ei õiget teed ega rada.

Pood oli kaugel, raudteejaam kaugel; tõusta tuli hommikuti varem, koolist ja teenistusest koju jõuti hiljem. Kuid viieteistkümne-aastane Leida oli ainus, kellele see tuska tegi. Temale ei meeldinud uues kodus õieti miski. Kui üheteistkümne-aastane Aili ja Leidaga ühevanune Pärja nautisid kodu asustamata ümbruse metsikuid võluisid, tihnikus indiaanlastena avastusretki tehes, metsas oravate hüplemist jälgides ja seenel käies, siis nimetas Leida neid üleolevalt naiivseiks ja lapsikuteks. Kui Peep hommikust õhtuni väljas töötas, koduümbrust puhastades sitkejuurelisest kanarbikust ja vintskeist pohlavartest, männijässe maast välja kangutades ja tükeldades ning muidu-saadud kütteinena riita kuivama ladudes, välimuselt seejuures sageli sarneldes iseenda kaugete esiisadega, siis võis Leida selle kohta vaid põlastavalt õlgu kehitada: mäherdune tegevus härrasmehele heast seltskonnast!.. Ja kui Mari iga vaba hetke kasutas kaevamiseks, sõnnikulaotamiseks ning mullas tuhnimiseks, siis oli see Leida meelest lihtsalt narrus, veider tuju, mil polnud mingit mõtet.

Parem võinuks ema vabal ajal tõlkida, — selle eest saanuks ta raha. Leidal oli tuhat õigustatud soovi, mis lühemat või pikemat aega püsisid soovidena, sest et võõrasisal polnud teenistust ja ema ei viitsinud teenida nii palju, kui ta oleks teenida võinud. Leida polnud oma elu ja olukorraga põrmugi rahul, — isegi külalisi ei saanud ta kutsuda siia metsakoopasse, mis oli kitsas nagu popsi hütt. Teised kooliõed korraldasid omavahelisi koosviibimisi, tema ei saanud neist osa võtta, kuna esiteks võimatu oli teisi enda poole kutsuda ja teiseks tal

polnud „õigeid“ sukki-kingi jalga panna ega „õiget“ kleiti selga panna... Leida iseloom oli viieteistkümneaastasena juba üsna selgesti välja kujunenud tühisuse, tühjuse ja isekuse suunas. Niisama vana Pärja oli kaugelt vähenõudlikum, arukam ja lapselikult-leplikum. Kui tuligi sügis ja kestvad vihmasajud ei lasknud väljas mööda metsa ja võsa luusida, siis talitas Pärja meelsasti pliidi juures, keetis ja küpsetas jõudu-mööda, puhastas ja haris, küüris ja kasis. Korra-armastust ja puhtuseindu pidigi Pärjal olema kahe eest, kuna Leida oskas vaid kogu ümbrust „segi tustida“ ja otse võrratul viisil räpasust tekitada, ilma ise üldse teadlikki olemata sellest, mil määral tal puudus arusaamine puhtusest ja korrast.

Kui muud teha polnud, siis mängis Pärja ikka veel nukkudega, peamiselt neile kleidikesi ja põllekesi õmmeldes, neid rõivastades või neid ettekäändeks võttes, et Ailile jutustada oma tuleviku-unistusist: õige noorena tahtis Pärja mehele minna ja vähemalt viis last tahtis ta saada, — pisimate üksikasjadeni jutustas ta Ailile ja vahel emalegi, mis ta kavatses oma tulevasile lastele nime-deks panna, kuidas neid rõivastada, mida neile söötajoota... Aili tuleviku-väljavaated piirdusid vähesõnaliste vihjetega aednikukutse hüvedele. Meelsasti lehit-ses ta aiatöö-käsiraamatuid, mis Mari oli ostnud, et vähegi tutvuda alaga, mida ta kõigest väest armastas, kuid mille kohta tal puudusid tegelikud teadmised.

Otse jõuluks sai Peep pärast pikka teenistuseta olekut jälle koha: võrdlemisi rahuldava palgaga raamatu-pidaja-prokuristi koha äsja-asutatud kindlustusseltsis.

Selle mõjul kujunesid esimesed jõulud oma kodus eriti heatujuliseks ja kingituste rohkuselt pidulikumaks, kui veel mõne nädala eest oleks teatud aimata. Peebu suurimaid lõbusid oli alati kinkimine ja lähemate kaasinimeste rõõmustamine ootamatute ilusate üllatustega; teadmises, et ta endale seda lõbu nüüd jälle tohtis lubada, võttis ta pangast oma viimsed ootamatuks hädakorraks hoitud margad ja ostis kingitusi kogu perekonnale. Kui siis väikese maja lõbusaks-tapetseeritud tubades küünlad kuuseokstel särasid, hommikul alanud tuisu akende taga vihisedes ja lund rabistades, siis sisaldasid sooja rõõmu kogu elanikkonna südamed. Mugav ja kodune meeleolu oli kõigil heledalt valgustatud ruumis jõululaule lauldes või raadioaparaadist tulevaid jõuluheliseid kuulates, maiustiste ümber istudes, lugedes või vahel-sekka vesteldes sellest, mis „vanaema küll homme ütleb kogu meie elu kohta“. Sest homme, esimesel jõulupühal, pidi vanaema Tariste esmakordselt austama oma väisanguga lummetuisanud metsamajakest; seni polnud ta tihanud tulla sinna „maailma taha“, kuigi tütre ja väimehe ettevõtlikkus talle vägagi imponeeris ning uus maja teda suuresti huvitas.

Järgmisel hommikul paistis siretav päike. Aga maja oli lumme mattunud ja mets maja ümber niivõrd umbe tuisanud, et kogu perega mitu tundi kõvasti tööd rühti, vanaemale tulekuteed rookides. Vaevalt jõuti tulejale jaama õigeks ajaks vastu, näod lumes rassimisest õhetavad, silmad karges õhus töötamisest selged...

Mari sirutub voodis, jäädes hetkeks kuulama väljast kostvat, juba tagasihoidlikumaks muutunud lindude vi-

distust. Säärane oli olukord kümme aastat tagasi. N ü ü d on kõik teisiti. Omnibuse peatus on Mari kodust paari minuti kaugusel, igale poole pääseb korralikke tänavaid kaudu, millede ääres pole enam ühtki asustamata krunti. Ja Mari enda kodu pole enam kaugeltki too pisike metsamajake, mille Peep oma kätega ehitas männivõserikku, vaid noorte lehtpuude haljuses valendav kahekordne, ruumikas hoone erkpunase kiilukatusega.

Üle nelja aasta elati esialgses pisimajakeses. Elati, töötati, koguti raha ja plaanitseti majakese laiendamist. Leidast ja Pärjast olid pisimajakeses täiskasvanund tüdrukud saanud; Leida jäi pärast kooli lõpetamist „head“ kohta ootama, Pärja astus praktilisile majapidamiskursusile. Neid oligi ta lõpetamas tol varakevadel, kui Marit-Peepu maja laiendamise-suurendamise kavatsuste juurest astusid esimese sammukese tegelikkuse suunas: kutsusid endi poole noore, väga andeka arhitekti Enn Areda, keda Peebule oli soovitatud kui arukat ehituslike pisiküsimuste lahendajat. Noormees osutus taibukaks kuulajaks, kes kiiresti tabas väikemaja omanike kavatsuste üksikasju. Tutvunud Peebu ja Mari ühiselt valmistatud ja läbimõeldud visandiga, leidis ta selle üldjoontes hästi õnnestunud olevat, lisades täiendusi ja parandusi vaid mõnes üksikasjas. Majatütardest tutvus Areda juba esimesel lühikesel väisangul üheksateistkümne-aastase Pärjaga; Leidat ega Ailit polnud seekord kodus. Kui arhitekt tuli teist korda uue hoone plaani mustandiga, siis polnud ka Marit ega Peepu kodus, kuigi neid võis iga silmapilk oodata; ainsana juhtus maja-

elanikest kodus olema jällegi Pärja. Pruunisilmalise arhitekti ja tumedajuukselise Pärja pooltunnine omavahe-line vestlus sai saatuslikuks mõlemaile: siit arenes tut-vus, mille tulemusena hilissügiseks ei valminud mitte ainult Mari ja Peebu tublisti-avardatud kodu, vaid veel teinegi mugav ja ruumikas maja naaberkrundil, mille Peep eelmisel aastal, kui algas kruntide päriseks-müü-mine, oli „igaks juhuks“ endale kindlustanud. Krundist sai nüüd Pärja kaasavara, maja sellele kerkis osalt Enn Areda hoiusummadega, osalt võlgade varal, niisama kui Peebu ja Mari uus kodu. Järgmisel hilissuvel võidi naabermajas juba pidada Pärja esimese poja, väike-Peebu, ristseid. Praegu on Pärjal viis last, neist üks kaksikute-paar. Enn Areda plaanide järgi on ümbruskonnas ehitatud kümneid maju, Areda enda majal lasunud võlad on ammugi kustutatud. Mootorrattaga kaob tööga üle-koormatud, alati heatujuline arhitekt hommikuti kodust, et sinna tagasi jõuda mõnikord alles hilisõhtuks. Vir-galt kasutab Pärja omal ajal majapidamiskursustel õpi-tud teadmisi, keedab-küpsetab head ja paremat, õmbleb lastele, rõivastab neid kui nukukesi, mängib nendega, nagu ta lapsena mängis nukkudega, ainsaks abiliseks nooruke teenija, keda ta hellitab kui oma last ja kellele ta püüab õpetada kõiki oma laialdasi teadmisi majapidamise alal. Aias ning õues jannata Pärja ei armasta, maja ette on õde Aili talle rajanud paar lillepeenart, maja taha on Peep istutanud igale lapsele ühe õunapuu; muu osa krundist on poolmetsik männik, laste mänguala. Pärja on õnnelik, särasilmne, rõõmsanäoline; tema igatsused on teostunud, midagi paremat ei oska ta soovida. Et kodus mitte hoo-

pis kopitama minna, käib ta haridusseltsi laulukooris laulmas; aeg-ajalt minnakse Ennuga koos teatrisse või kinno; sellest Pärjale jätkub. Tema nõudmised väljapoole kodu kitsast ringi ulatuvate elamuste järele pole suured. Laupäeva-õhtuti, kui kodu hiilgab puhtusest, lapsed magavad lõhnavate lumivalgete linade vahel ja mehele on laud eriti maitsekalt ning maitsvalt kaetud, siis istub ta, jalad kägaras, oma mugavas nurgas ja loeb mõnd head romaani, ise kompvekke imedes või koogikesi krõbistades. Nii ühendab Pärja kõrgemaid lõbusid madalmaidestega ning naudib oma ilusamaid tunnikesi nädalas. Muul ajal pole tal mahti lugeda, laupäeva-õhtul loetud seedib ta kogu järgmise nädala kestel. Nädala sees ja pühapäeviti loeb ta vaid majapidamise käsiraamatuid, sirvib perenaise-lehte, ise üha lennul olles nagu mesilane.

Abielus on nüüd ka Leida. Mari ohkab. Leida, see valulaps... Kooli ta kuidagi lõpetas, mitte väga hästi, aga ka mitte päris halvasti. Siis jäi ta koju head kohta ootama. Aeg oli säärane, et kohti polnud just maast noppida, oli küllalt ülikooli haridusega neidusidki aastate kaupa kohata. Kes pidi siis tulema just Leidale „head“ kohta pakkuma?...

Nõudmisi oli Leidal alati: kord vajas ta kleiti, kord mantlit, kord kingi, kord kübarat. Nobe oli ta emale ette heitma, kui hästi olid rõivastatud „teised“ tüdrukud; nobe oli ta kirjeldama kõike head, millest tema pidi ema „närutamise“ tõttu ilma jääma. S a a d a tahtis Leida, ikka ja alati saada. Tänada Leida ei osanud iialgi, —

mille eest tänadagi: enda arvates ei saanud ta iialgi küllalt. See natuke, mis ta sai, — seda oli ju ema kohustatud talle andma.

Kodus tööd teha? Seda ei tulnud Leidal meelde. Milleks? Kodune töö teda ei huvitanud. Ja Pärjale see töö meeldis, — Leida jättis seepärast meelsasti kõik Pärja hooleks. Ise istus või lamas ta tundide kaupa, mõni kriminaalromaan või saksakeelne filmileht süles. Või ta viilis ja lakkis küüsi. Oma küüntega tegeles Leida alati; see tegevus teda ei tüüdanud. Pärastlõunati Leidat harilikult kodus ei olnud; siis külastas ta tuttavaid Tallinnas, käis kohvikus või kinos. Ei olnud ühtki filmi, mida Leida poleks näinud; teatris käis ta harva.

Kui Pärja mehele läks, siis polnud kodus enam Leida eest hoolitsejat. Tema lauapealne ja kapike muutus paari nädalaga mingiks segipaisatud prahikuhjaks, kust võimatu oli midagi leida; ta kleidid vedelesid ülestikku vooditsal, kingad tolmusid voodi all. Aili ei alandanud Leida teenija kohuste täitjaks. Ta vihkas korralagedust, kuid niisama palju vihkas ta upsakat iseenesestmõistetavust, millega Leida nõudis enda eest kõigi mustemate tööde äratagemist. Järjekindlalt küüris Aili vaid selle poole põrandast, kus oli tema voodi, laud ja kapike; teine pool põrandast kattus üha paksema tolmuuga, sealt kandus tolmu Aili poolele, nii et tal oma poolt vahel tuli pesta mitu korda päevas; kangekaelselt jättis ta sellegipärast Leida poole pesemata. Kuni Pärja õdesid vaatama tulles kaks kätt kokku lõi, sõnalausumata köögist vett ja nartsu tõi ning Leida-poolsegi toa-osa

puhtaks tegi. Leida ei võtnud vaevaks tänada; Pärja ei oodanudki tänu. Vähemalt kord kuus käis ta siitpeale järjekindlalt Leida asju korraldamas, pesi vahel ta pesugi; Leida ise pesi vaid sukki: need pidid alati laitmatud olema, neid nägi igaiüks. Pesu võis ka räpane olla, see ei paistnud ju kuhugi.

Sageli on Mari mõtelnud, kellelt on Leida omandanud oma iseloomu. Ei ole inimest (peale Ipa ja Tipa), kes Marit sel määral pahandaks nagu ta enda tütar Leida. Kui Leida kahekümnekahe-aastasena sidus oma elu endast ligi kakskümmend aastat vanema, väga jõuka ärimehega, siis ei tihanud Mari eneselegi möönata, mäherdust kergendustunnet temas tekitas teadmine, et tal ei tarvitsenud enam päev-päeva kõrval ühe katuse all elada selle võhivõõra tänamatu inimesega, kes juhuslikult oli tema lihane tütar. Leida edasist elukäiku jälgis Mari jaheda ükskõiksusega; seda tugevamini on ta kiindunud oma tütrepojasse.

Vaene Endel!... Leida oli vihast meeletu, kui ilmes, et tal juba esimese abielu-aasta lõpul tuli oodata emakssaamist. Ta tegi mehele hirmsaid stseene „selle seatembu“ pärast, paljastades põhjalikult oma iseloomu tumedamaid varjukülgi. Endel poleks iialgi ilmavalgust näinud, poleks mees ähvardanud end Leidast jalamaid lahutada lasta, kui ta peaks julgema loote kõrvaldamiseks vähimatki ette võtta. Vihast vahutav Leida sulges end pooleks aastaks oma magamistuppa, varjas oma „inestust“ kõigi tuttavate eest ja kerkis alles pärast lapse sündi seltskonna-elus esile endisest veetlevamana. Laps jäi võõra palgalise hooleks; Leida ise keeldus imetami-

sest, nagu ka „lapsekarjatamisest“ üldse. Ta ei olevat selleks mehele läinud, et ennast lastetuppa matta, tema tahtvat elada!... Mari hoolitses algusest peale oma tütrepoja eest, jälgis ta arengut, hellitas teda, kuidas oskas.

Mari väimees Andres Künnapuu algas oma karjääri jooksupoisina, siis poesellina. Praegu on tal kaks kauplust: kõike võimalikku kribu-krabu täistuubitud poolpime pudupood väga käidavas kohas ja peen riidekauplus väga soliidsel tänaval; peale selle on Künnapuul suur kivimaja, paar vanemat puumaja ühe- ja kahetoaliste väikekorteritega, oma auto ja ilus pangaarve. Kus õieti Leida temaga tutvus, seda ei tea Mari tänapäevani; paremas seltskonnas Künnapuu tol ajal ei liikunud. Vahepeal on Leida osanud ennast ja oma meest seevõrd „üles töötada“, et mõlemad vabalt liiguvad isegi „heas“ seltskonnas, kokku puutudes ka „parimate“ ringidega. Tuleb kindlasti aeg, mil neile avanevad ukSED parimast parimasse kildkonda, — igatahes on see Leida eesmärk, mille saavutamiseks ta valmis on tooma kõiki mõeldavaid ohvreid, kas või veel teist last sünnitama.

Oma meest hindab Leida kui rahateenimismasinat, mingeid õrnemaid tundeid tal tema vastu ei ole. Mehe arvamus ja soove respektierib ta parajasti niipalju kui tarvis, samuti hoolib ta mehe tundeist vaid parajasti nii palju, kui tarvis. Ta teab, et Andres kergemeelseid kõrvalhüppeid ei harrasta, näib aga teadvat ka seda, et see vaikne ja töökas, kuid heasüdamlik mees võiks tõsiselt armuda mõnesse teisesse, kui oma naine sootuks lakkaks rahuldumast ta tundeid ja meeli. Leida on seepärast

Andres Künnapuule parajal määral vastutulelik abielunaine, kuigi küllalt isemeelne ja tujukas, et end mitte päris „odavaks teha“. Leida täielise külmusega poja vastu on Andres aja jooksul leppinud oma paratamatusega; ise armastab ta last kogu hingega, teeb tema heaks, mis säärane rahamees teha saab.

Nähes Maris mitte ainult lugupidamistväärivat ämma, vaid ka usaldavat sõpra, ja kõrgesti hinnates Mari kiindumust ning kasvatavat mõju oma pojasse, omandas Künnapuu endale Mari kodu lähikonda maja, kus ta elab suurema osa aastast, et Marile võimaldada otsest järelevalvet Endeli kehalise ja vaimse arengu üle. Mari ongi Endeli tegelikuks emaks; oma pärisema ei näe laps sageli päevade kaupa, suvel isegi kuude kaupa. Suveti elab Endel rohkem vanaema pool kui oma kodus, kuna Leida ühest kuurordist teise rännates lõbutseb. Liiga tõsine oma aastate kohta, armastab nelja-aastane Endel vanaemaga juttu puhuda kõigist maailmaasjust, on suur sõber Peebuga, keda ta nimetab vanaisaks, ja otse jumaldab oma isa, kelles temale kehastub mehe-ideaal. Vallatada ja „muidu mängida“ Endel ei taha; ta kas ehitab midagi, külvab ja kastab, kaevab oma pisikese labidaga või käib väsimatult vanaemaga kaasas, teda tema talituis aidates või vaikselt oma mõtteid mõlgutades, et siis ootamatult välja pahvatada nendest tuletatud järeldusi: „Hobused on pahased autodele, et nad nende töö ära võtavad; eks, vanaema?“ või: „Armas Jumal armastab kõiki lapsi, ka rikaste lapsi; eks, vanaema?...“ Säärast poega tahtnuks Mari endalegi. Ta suurimaks pettumuseks elus ja senipakitsevaks valusaks kohaks ongi

see, et tal Peebuga lapsi pole. See luhtunud lootus vae-
vab ka Peebu südant; võib-olla isegi veel rohkem kui
Mari enda südant. Kuidas nad oma abielu alul ootasid
last, — tingimata poega!... Tuhandeid kavatsusi tegid
nad poja tuleviku kohta valgeil suveõil, pimedail pikil
sügiseõhtuil, hämarail talvepäeva-õhtupoolikuil. Alul
täis rõõmsat usku peatsesse täideminikusse, muutusid
lootused aastate kestes üha nukrutsevamaiks, igatseva-
maiks, et viimaks kustuda alistunud loobumisse. Ikka
sagedamini asendas Peep sõnu: „Kui meil kord poeg
on“ sõnadega: „Oleks meil poeg...“ Kui mitu ja mitu
korda on ta neid sõnu lausunud oma koduaias kaevates,
kive maast välja kangutades, puid istutades: „Oleks
mul poeg abiks... Oleks mul suur poeg, küllap see
aitaks teha...“ Nagu nõelaga torkavad niisugused sõnad
igakord Mari südame valusasse kohta. Mari ise ei räägi
iialgi oma pettunud lootusist. Kuni tal veel vähegi usku
oli lootuse teostumisesse, rääkis ta sellest meelsasti, ku-
jutledes enda kõrvale vahel tervet laste-parve, — küllap
ta nende kõikide kasvatamisega hakkama saanuks...
Siis, kui möödus aastaid ja ikka jälle aastaid, kuid lapsi
ei tulnud, olgugi et oli käidud arstide juures, kes üks-
meelselt kinnitasid, tal ei puuduvat nende saamiseks
midagi, — siis rääkis ta asjast aina harvemini ja vaikis
lõpuks täiesti. Oma rist peab olema igal inimesel, see
on Mari veendumus; muidu oleks elu liiga ilus. Et
temale just see rist oli antud, see kõige valusam!...
Mari ohkab: rist peabki ju olema valus; muidu poleks
see rist, oleks vaid kerge kandam, mille olemasolu kandja
ei tajugi.

Endelisse on Peep kiindunud valusa armastusega. Et mees nii väga võib armastada võõrast last, kellega teda ei seo isegi veresugulus!... Aga Peep üldse armastab lapsi; esijoones muidugi Pärja omi, see on loomulik, aga ta võib peatuda iga mängiva lapse juures tänaval, võib sõbralikult kõnetada igat vastutulevat poisikest; kui mitte muud, siis naeratab ta igale lapsele, kellele langeb ta pilk. Kogu ümbruskonna lapsed tunnevad Peepu, vestlevad temaga usaldavalt, teretavad teda. „Mul on uus labidas“, „uus pall“, pajatab oma kodu väravas seistes mõni kolme-aastane, kui Peep ametist tulles möödub, portfell käes. „Meile toodi väike koer,“ jutustab hommi- kul vastu tulles mõni viie-aastane. Kuue-, seitsme-aas- tased näitavad lasteaiast tulles omatehtud nukke ja ho- buseid; kaheksa-, üheksa-aastased räägivad oma „hea- dest“ või „puudulikest“. Võhivõõraid lapsi tuleb kart- matult Peebu juurde; kord hakkas tänaval ta käest kinni väike tütarlaps: „Olge õige t a s a, palun!“ sosistas laps. „Jääge siia seisma, seal aias puu otsas on o r a v!“ Tükk aega jälgis Peep ühes lapsega orava hüppeid ok- salt oksale. Teine kord tuli Peebu juurde poolmetsikusse linnaparki suurde männikutukka eksinud poisike, vaatas talle näkku ja ütles: „Kas s i n a tead, kus mu kodu on? Sul on tark nägu ja hea nägu. See mees, kes enne sind mööda läks, oli kurja näoga, sellelt ma ei küsinud, pu- gesin põõsasse peitu.“ Ja Peep viiski lapse koju pärast pikemat küsitelu ning arutelu.

Ailile on Peep tõeliseks isaks olnud. Ka Leidale muidugi, kuid Leidaga on raske olla soojas vahekorras; suhe jääb ikka ühepoolseks, ei saa areneda selle sügavu-

seni, milleni arenevad jagatud tunded. Ailiga on teisiti: tema lubab meelsasti endale kinkida, aga ta kingib ka ise, kingib väsimatult, tehes vastaspoolelegi kinkimise kergeks. Aili on Peepu-Marit määranud oma varapärijaks; Leida tuleviku kindlustab ta enda valitud mees, ka Pärja ei vaja vanematelt enam midagi; Aili mehele minna ei taha, teda peavad vanemad kindlustama. Ja kes muu olekski neile sobivamaks pärijaks kui Aili, kelle süda nii väga ripub nende töövaevaga loodud kodu küljes, kes ise tüdimatult abiks on olnud koduaia praegusele tasemele arendamisel ja kes end kutseliseltki on pühendanud aiandusele? Aili tunneb iga puud ja põõsast senõmmeliivast väljameelitatud aias, Aili sõrmed on sorinud igas peenras, kas umbrohtu kitkudes või taimi istutades. Aili — tulevane kõrgema haridusega aednik — oleks Mari ja Peebu loomulikuks järglaseks sel maalapil, ta oskaks ja suudaks elavana säilitada nende mälestust vähemalt oma elulõpuni.

Leida... Mis teeks Leida selle maalapiga, mis teeks ta selle majaga? Ta pole seda kunagi armastanud, ta on siit alati ära ihanud parema isse oludesse. Ailile on just need olud siin olnud parimateks. Leida... tema alaks on ballisaal, luksus-kuurort, kohvik. Huuled erapunaseks värvitud, küüned verekarvaliseks lakitud, loomanahad õlgadel, moodne koerakera kaenlas, ilmub ta kohvikusse, et lasta end imetleda ja et lobiseda sellest, mis paelub ta mõtteid: uusimaist abielulahutusist, mõne tuttava daami uuest salongimööblist, moodidest, bridžist...

Või sellest, kui palju emadepäev kellelegi on kulu teinud:

„Saatsin oma emale kümnekroonise lillekorvi. Ise ma ei saanud viima minna, seltskondlikke kohustusi on liiaks palju. Valge ja lilla, väga peen. Proua direktor Lagle oli oma emale saatnud sajakroonise korvi, midagi kolossaalset. Noh, tema ju võib seda. Naljakas, mis ta ema selle korviga peale hakkas, ta olevat midagi üsna lihtsat, peaaegu et pesunaine. Proua Lagle ei kutsu teda iialgi enda poole, vanaeit ei kõlbakski sinna...“ Ja nii edasi.

Vahel ka lastest:

„Kas olete kuulnud, proua Sepsivart tellis endale ehtsa jaapani spänjeli, välismaalt muidugi. See on tal viies koer. Ja kõik auhinnatud. Tema Daisy maksab üheksasada krooni, Morgenrot tuhat krooni. Keegi härra ütles hiljuti, sellega, mis tema koerte peale kulutab, võiks mitu last üles kasvatada. Naljakas! Nagu saaks seda üldse võrrelda. Ära tüütab see jutt lastest ja lastest. Tütarlaps veel, teda saab ehtidagi, aga poisid — Ainult tüli teevad. Minu ema sugused naised võivad ju nendega jannata...“

Kasvatuse ja eeskuju mõjusse ning tähtsusesse Mari Tätre ei usu. Kui kasvatusel ja eeskujul oleks nii suur mõju, nagu sel üteldakse olevat (mõtleb Mari), miks on siis säärane vahe ema Tariste seitsme tütre vahel? Ipat-Tipat ja Gita, Eha ja punapäine arst Tiina, — mis on neil omavahel ühist? Ometi lähtus kõigi nende kas-

vataja põhimõttest: virk olla — ja ennast vaos hoida. Või mis tähendust on kasvatusel, kui vaadata vahet Leida, Pärja ja Aili vahel? Eks kasvatanud Mari neid kõiki ühte viisi.

Kasvatada võib inimene ennast ise, kui tahab ja suudab; tema tõeliseks kujundajaks on elu — ja esivanemate veri, mis igas üksikus isendis seguneb isemoodi. Nagu Mari kadunud isa ühele tütrele pärandas oma lopsakad, kergelt kiharduvad juuksed, nii pärandas ta teisele muretu meele, kolmandale matsaka keha... Eeva tütrele Aililgi on vanaisa Tariste juuksed, mis nii kaunilt raamivad ta heledat, puhast nägu. Aga kust on Aili saanud oma silmad, need tumedad ja sügavad silmad? Eeva silmad olid heledad ja tolle — — Loometi omad hangunud sülti meenutavalt vesihallid... Kust sai Mari õde Tiina oma punapea, Gita oma karmid mustad juuksed, omaaegne perekonnakaunitar Ipa kuldtäpikesed oma sametsinirohekatessa silmadesse?... Miks on Mari ise pigem väike kui suur, Gita aga pikk, miks on Tipa ümmarik ja lihav, Eha poisina sale?...

Mari ei pea oma teeneks seda head, mis teda ta lastes veetleb ja rahuldab, ega võta oma süüks seda halba, mis teda nendes ärritab. Neist, kes on osalised Leida ning Aili tekkimises, tunneb ta nii väheseid: ennast ja Eevat, oma ja Eeva vanemaid ja kummagi vanemate vanemaid; Leida ja Aili isapoolseist sugulasist ei tea ta peaaegu mitte midagi: kummagi loojaks on nii tohutu suur tundmatute komponentide arv, et selle kõrval tuntud lähimate esivanemate väike hulk midagi ei tähenda... Ja Mari lastelapsed — Endel ei sarnle

Mariga ega Mari emaga, ka Mari vanaemaga *Mutti-Ii*'ga mitte, ja ometi tunneb Mari, et selles poisis, kaupmees Künnapuu pojas, on tema enda, ta ema ja ta ema-ema verd, kuid ei ole Leida ega Leida isapoolsete esivanemate verd. Endel ei sarnle ka oma isaga, kuid on ometi ilmselt Andres Künnapuu poeg. Andres ise ütleb, et Endel on täpselt tema lapsena-surnud lemmikvenna sarnane, see lemmikvend aga olnud Andrese ema jutu järgi just kui Andrese ema noorema venna suust kukunud, — mine tea, missuguse vanaonu sarnane võis omakorda olla see ema noorem vend... Selge on igitahes, et Endelis on esivanemate vere kombinatsioonid andnud hea segu, kuna Leidas oli segu halb, — kas Juhan Aasa-poolse perekonna mõjutusel või kes teab, missuguseil muil põhjusil. Ka Pärja lastes näib vereseгу olevat hea, kuigi neist igaüks jällegi on teravalt-erinevat tüüpi, vanim koguni sarnleb nii suuresti Mariga, et perekonnanaloga mitte tuttavad inimesed taotsevad imetleda lapse sarnasust „vanaemaga“, kes tegelikult lapsega veresuguluses polegi. Pärja viieaastasist kaksikutes on üks oma isa Enn Areda miniatuurne jäljend nii kehalt kui vaimulaadilt, teine kaksikvend aga Pärja enda isa Peep Tätre rabavalt-sarnane väike teisik. Pärja kolmeaastasel tütreil on Pärja silmad, kuid arhitekt Areda suu, ja noorimal, alles aastasel tütreil Enn Areda pruunid silmad, kuid Pärja suu. Kelle iseloomu nad kõik kord pärivad või mis neist saab, — kes teaks seda praegu ütelda... Armsad ja meeldivad lapsed on nad esialgu kõik.

Vaevalt aasta oli Mari elanud oma suurendatud ning avardatud kodus, kui teda tabas raske õnnetus: Mari armus... See juhtus talvel, Pärja esimene laps oli hiljuti ilmale tulnud, ühtlasi oli uue avara kodu omandamisega seotud rõõm alles üsna värske. Mitu korda päevas jooksis Mari naabermajja pisi-Peepu vaatama, nautides vanaemaõnne; mitu korda päevas käis ta oma ruumikas kodus toast tuppa, nautides perenaise rõõme. Tulevikukavatsusi septses ta väike-Peebu suhtes, tulevikukavatsusi septses ta oma kodu iga üksiku toa suhtes. Millal naeratab väike-Peep esmakordselt, millal saab ta esimese hamba, millal ta astub esimesed sammud, millal lausub esimese sõna... Millal saab söögituppa korralikud eesriided praeguste odavate kardinat asemele, millal saab suure-Peebu tuppa võlgu ostetud diivani hind tasutud ja võimaldub muretseda sinna uus, kogu põrandat kattev vaip; millal jõuab magamistuppa saada moodsad öökapid seniste lihtsate, Peebu enda meisterdatud kapikeste asemele; millal saab osta suure kristallvaasi, mida Mari nii sageli käib vaatamas teatava äri aknal; millal saab osta paar pilti Aili tuppa, paar ilusat portselantassi Mari enda moodsa portselani vitriini... Õieti oleks pidanud Marile neist mõtisklusist ja igatsusist jätkuma. Aga ei, millegi pärast oli tal tarvis keset kõike seda armuda vohivõõrasse, võõrast linnast saabunud mehesse!

Oli hiljuti Pärnust teenistuse huvides pealinna saadetud kaasametnik, umbes neljakümneviie-aastane, juba palja pealaega (Peebu juuksed on veel praegugi tihedad), sarvraamidega prille kandev suurekasvuline mees. Just enne jõulusid ilmus ta silmapiirile ja määrati Mari vahe-

tusesse, Theodor Pärn oli ta nimi. Marisse ei jätnud ta esialgu mingit erilist muljet. Lähemalt tutvus Mari Pärnaga jaanuari alul peetud ametnike-koosviibimisel, kus Pärn sattus olema tema lauanaabriks. Vesteldi ükskõikseist asjust, siis tantsiti. Pärast istuti teineteise kõrval. Ja äkki rabas see Marit, rabas kui elektrilaeng; Maris kihvatas miski, ta oli äkki lõas. Pärn kõneles midagi, Mari ei kuulnud, mida. Pärn saatis ta jaama, viis ta vagunisse, jättis jumalaga, — Mari peas tuikas miski, ta põsed õhetasid, ta oli kui palavikus.

Teel Nõmme jaamast koju ei suutnud Mari mõtelda muule kui Pärna näole, kätele, ihusoojusele... Olla ikka tema juures, näha teda, tajuda tema lähedust — — Alles koduvärvavas meenus Peep. „Peaks ta magama!“ mõtles Mari. Peep ei maganud. Ta oli lugenud ja oodanud Mari tulekut, — nad ju taotsesid enamasti teineteist oodata, kui teine kauemaks kodunt ära jäi. Seekord oli see tava tülikas. Mari soovis üksi olla, ihkas mõtelda teisele mehele. Masinlikult vastas ta Peebu küsimusile, üteldes, et oli hästi lõbutsenud, kuid oli saanud kange peavalu. Peebu osavõtlik lähedus oli talle piinaks. Ta ruttas voodisse. Peep kustutas tule. Viimaks ometi sai Mari segamatult anduda oma muljeile, sai igatseda, ihaldada, ihata.

Pärna järjekindel kohtamine ametiruumis valas üha uut õli tulle. Mari oli kui haige. Võib-olla oligi ta haige. Mida muud kui haigus ongi säärane kihk? Unustada kõik senine, oma kiindumus armastatud mehesse, oma vanaema-rõõmud, kauni kodu omamise õnn, — unustada iseenda olemuse parim ja tahta vaid üht:

kellegi senitundmatu lähedust, — kas pole see haigus?... Õnn, et Maril nüüd kodus oli omaette tuba, kus ta sai üksi olla, sai segamatult põdeda.

Peep teda ei seganud. Mari tупpa tuli ta enam kui harva, respektierides teise üksioleku-tarvidust. Maril oli siin oma väike kirjutuslaud, oma mugav kušett, raamatukapp, suur vitriin portselaniga (tol ajal oli see küll pooltühi), oli vaip maas, lilled aknal, pilte seintel. Oli mõnus ja ilus tuba, Mari armastas seda nii, nagu vaid naine saab armastada oma pesa, oma nurka.

Kes teab, — poleks Maril olnud seda tuba, mille küljes ta rippus kogu südamega, tal poleks ehk jõudu olnud endast niipea jagu saada. See tuba oli talle kõige oma sümboliks; see tõi ta tagasi kõige juurde, mis kuulus temale, oli tema oma. See tõi ta vähehaaval tagasi Peebu juurde. Vägisi kiskus ta end siin lahti võõrast lummusest, sundis end mõtlema oma mehele ja iseenda väarikusele. Peebu ja iseenda pärast, kõige selle pärast, mis nad kahekesi olid loonud, eeskätt oma harmoonilise abielu — kahe inimese õilsaima loomingu — pärast ei tohtinud Mari pead kaotada... Oma uimast jälle teadvusele ärgates astus Mari kõigepealt esimese hädavajalise sammu: laskis end määrata teise vahetusse, kus ei tarvitsenud karta kestvate koosviibimist Pärnaga. Alul oli loobumine paeluvast koosviibimisest lõikav-valor; kuid olles kord midagi otsustanud, ei lase Mari end millestki vastupidises suunas mõjutada, kõige vähem oma tundeist. Mingit mõrkjat heameeltni valmistas talle iseenda alistamine; uhkusega tajus ta seesmise jõu olemasolu, mis teda hoidis ja kaitses. Väevõimuga ohjendatud ihad

püüdsid omal viisil kätte maksta, unenägudes esile manades seda, millest Mari ilmsi oli loobunud. Neid unenägusid kartis Mari, häbenes neid ja ootas neid ometi, röömutses nendest, nautis neid kõigest hingest.

Lahusolu tegi siiski vähehaaval oma töö. Mari rahunes, suutis aina selgema peaga mõtelda, mäherduse rumaluse serval ta oli seisnud. Kõigest väest klammerdus ta hing nüüd Peebu külge, otsides tuge Peebu olemasolust. Kindlasti oli Peep kui inimene Pärnast väärtuslikum, isegi kehaliselt meeldivam; igatahes polnud ta pealagi paljas ega olnud tal kalduvusi Pärna korpulentsusele... Rääkimata sellest, et Peep Marit armastas. Ja Mari Peepu.

See, mis teda Pärna poole kiskus, polnud armastus; selles oli ta ise täiesti teadlik. Nagu ta teadlik oli selleski, missugust õnnetust talle oleks tähendanud oma äkilisele tujule alistumine: seega kaotanuks ta parima sõbra, parima osa üldse oma elust, — jäänuks nii vaeseks, et tal üdini külm hakkas, kujuteldes tulevikku, mis oodanuks teda säärasel juhul.

Kevadel mattus Mari seninägematu õhinaga aiatöösse, et töös lõplikult unustada, mida ta nüüd juba häbenes kui rüvetavat laiku oma olemuse palgel, ühtlasi siiski kummalist rõõmu tundes säärasestki kogemusteringi avardumisest. Varem oli Mari põlglikult õlgu kehitanud, kui jutt kaldus abielulisele ebatruudusele, oli halvustanud noid nõrku, kellele säärast asja võis juhtuda. Nüüd ei tauninud ta enam kedagi säärase vääratuse pärast.

Neli korda oli Mari armastanud oma viiekümneaas-

tase elu kestel, — igakord isemoodi. Ei, siiski mitte: esimene ja viimane kord oli see ju peaaegu täpselt ühesugune pime kihk, kogu olemust segi paiskav kirk, mis mõistuse ja õilsamate tunnete kiuste alistas peamiselt tahte, suunates seda üheainsa sihi poole. Väga sarnased olid omavahel õieti ka Mari teine ja kolmas armumisejuhtum: noor kooliõpetaja Timoteus Aulik oli tegelikult Peebu eelkäijaks, mõlemasse suhtus Mari kuidagi taltsamalt, tasakaalukamalt, kusjuures tunded ulatusid sügavamale, haarates kogu ta olemust märksa suuremal määral kui esimesel ja eriti neljandal juhul.

Olevikust tagasi vaadates oma möödunud armumistele, mõtleb Mari, et ta neist ära ei annaks ühtki; oma mineviku-elanustesse ja kogemuste varakambrisse suhtub ta ligikaudu samamoodi kui kõigesse oma maisesse varassegi: mille ta kord on omandanud, sellesse kiindub ta jalamaid nii tugevasti, et ta tunneb seda oma elu lahutamatu osana, mida temalt võtta võidaks ainult vägivalgala, kiskudes sügava haava ta südamesse. Tagantjärele vaadates ei nõustuks ta ära andma ei oma esimese abielu aastaid ega noid nädalaid ja kuid, mil ta „haige“ oli Teodor Pärna pärast: need olid ikkagi tema elamused, nende elamuste mõjul saadud kogemused olid tema kogemused. Mitte elamuste väärtust ei hinda Mari, vaid elamuste endale-kuuluvust; mitte kogemuste laadi, vaid nende tähtsust enda isiku kohta. Mari usub kindlasti, et tema vahekord Peebuga poleks iialgi kujunenud nii kooskõlaliseks, kui tal oleksid puudunud Juhhan Aasa kõrval veedetud eluaastad; samuti usub Mari, et vahejuhtum Pärnaga on veelgi rikastanud, süvenda-

nud ning õilistanud tema ja Peebu suhteid, sundides teda kahekordse innuga austama ning armastama oma elukaaslast.

Peep — see on ju ülim ning väärtuslikem vara Mari varanduste-vallas. Peep on see mõõdupuu, millega ta on harjunud kõrvutama kõiki muid väärtusi, et iga kõrvutuse järele hinnata Peepu üha kõrgemalt.

Mõni aasta tagasi juhtus Mari kokku puutuma oma kunagise armastatuga, Timoteus Aulikuga, nüüdse koolijuhatajaga kuskil väikelinnas: rahuldusega nentis Mari, et Auliku juuksed olid hõredaks muutunud, et talle vats oli ette kasvanud, et ta lihavaks paisunud näol oli tüüpiline koolmeisterlik ilme, — Peebuga ei saanud teda võrreldagi. Mari tänas oma saatust, et temast polnud saanud selle mehe naine... Mis puutub Teodor Pärnasse, siis on Maril aastate jooksul võimalik olnud kainelt tutvuda nii ta välimuse kui vaimse palgega: see kiiresti-vananev mees on väiklane iriseja, seedimisrikete all kannatav norija, kõike paremini teada tahtev kitsarinnaline ja edev egoist. Oma kunagise uima üle võib Mari nüüd vaid õlgu kehitada, — et säärane mees suutis temas nii tugevaid elamusi esile kutsuda!... Põhjus pidi olema temas endas; mees oli vaid juhuslikuks sädemeks, mis temasse kogunenud püssirohu plahvatama pani. Mehe ainsaks vooruseks oli see, et ta oli Marile u u s; see uudus ehk oligi kiviks, mis hulgaks ajaks virvendama pani Mari elujärve veepinna. Kui virvendus kadus, oli Mari õppinud palju kriitilisemalt suhtuma kõigesse uuesse üldse. Ta on nüüd kindel, et uudusega elu teda enam õnge ei püüa, — selleks olgu mõni teis-

sugune sööt. Et elu teda üldse enam võrgutada ei saa, selles pole Mari seniste kogemuste põhjal nii väga kindel. Ta loodab vaid, et ta ennast lõplikult ummikusse ajada ei lase, vaid endast vajaduse korral jällegi jagu saab, olgu see ükskõik kui valus. Aitajaks on Peep — ja töö.

Kaksteist aastat tagasi, oma esimesel „maaga jandamise“ kevadel, istutas Mari kolm viljapuud — kaks õunapuud ja ühe pirnipuu ning rajas kaks maasikapeenart, milledest kummagi otsal ilutses natuke suvelilli. Nüüd on Mari hoolitsusel ligi kolmkümmend viljapuud, peamiselt kirsse ja ploome, millede saagi realiseerimine talle sügiseti annab ilusat tulu (suure osa tulust on ta seni matnud jällegi maasse). Marjapõõsaid ja maasikaid on niipalju kui koduseks tarviduseks vaja; enamik kahe vakamaa suurusest krundist on lillede all: mitmesuguseid sibullilli, aga ka roose, nelke, astreid, lillherneid müüb Mari pealinna lillekauplustele, haruldasi lillsibulaid kasvatades osalt ka müügiks asjaarmastajatele. Kümne aasta eest ehitatud tillukest, üsna algelise kütteseadeldisega klaasmaja on vahepeal kaks korda suurendatud-pikendatud. Sügistalveti punab klaasmajas peamiselt alpikannikestest, kevadtalveti lõhnab seal hüatsintidest. Viie aasta eest lahkus Mari riigiteenistusest, pühendudes täiesti aiatööle. Ka Peep vedab aias kogu oma vaba aja; võib-olla sellepärast ongi ta püsinud nii noorena ja värskena: kuigi Marist neli aastat vanem, on ta sirge ja sale; alles viimaseil aastail on

ta juuksed kõrva äärest hakanud kergelt valendama, tehes teda Mari silmis veelgi meeldivamaks.

Maril endal pole seni ühtki valget juust; ta on veendunud, et temagi oma nõtkel piha, kerge kõnnaku ja kortsudeta näo eest tänu võlgneb ainult oma „lapsukestele“, oma pisi-lastele, oma armsaile suveti peenrail ning talveti klaasmajas õilmitsevaile lilledele. Mari taotseb sageli rääkida oma pisi-lastest, nende tänulikkusest iga veetilga, komposti-peotäie ja päikesekiire eest. Pahurad pole ta mullast võrsunud lapsed iialgi. Nende kallal töötamine ei väsita, vaid kosutab.

Tööd Mari ei kardab. Meelsasti askeldab ja rühhib ta. Enam kui meelsasti töötab ta aias: siin rühhib ta suurima rõõmuga, siinses askelduses näeb ta sügavalt rahuldavat õnne. Seda rahuldavamalt õnne, et Peep kõigest südamest jagab tema huvi, armastades iga puukest, hellitades iga tärkavat taime. Peebule ja Marile on taimed tõesti elavaiks olendeiks, kellele vajadusile nad kaasa elavad, kelle tundeid nad arvestavad. Aiatöö on neile loovaks tööks, uute väärtuste, uute olendite tootmiseks.

„Isa poputab õunapuid, nagu oleks ta nad ise sünnitanud,“ ütles Pärja kord heatujuliselt naljatades.

„Ta on nad enamgi kui sünnitanud,“ vastas Mari. „Ta on nad armastusega suureks kasvatanud. Kasvata meesteks oma pojad, siis alles saad isast õieti aru.“

Kuigi aia tulude-kulude kohta käiv arvepidamisraamat Mari toa laualaekas näitab iga aastaga suurenevaid

ülejääke, ei ole Mari tänini loobunud ka tõlketööst, usinalt eestindades kriminaal- ja kergesisulisi armastusromaane ühele neist kirjastusist, mis rohkearvuliselt toodavad sedalaadi ajaviite-lugemisvara. Pikki sügise- ja talvepäevi ei suuda Mari kujutella ilma selle poolmehaanilise, mitte liialt pingutava, kuid järjekindlat püsivust nõudva tegevuseta. Marile meeldib distsiplineeriv teadmine, et ta ise on vastutav töö tähtjaks valmisaamise kui ka selle eest, et töö oleks tehtud korralikult, ilma liigse ruttamiseta, ilma lohaka minna-laskmiseta. Mari on pedantne selleski tegevuses nagu kõiges muus, mis ta teeb; peaaegu väikluseni ulatuva kohuse-truudusega täidab ta enda hooleks usaldatud ülesandeid, olles ustav ümmardaja selleski piskus nagu kõiges muus ja selgi alal ausalt andes tööle, mis töö kohus.

Oma kodu ja mees, oma aed, oma „sulevedamine“, — see kõik on Mari elu sisustajaks. Tal on veel neljaski harrastus, millesse puutuv dokumentide-kogu hoolikalt-korraldatuna täidab üht ta kirjutuslaua laegastest; see on kodulinna naiselts „Avitaja“. Juba üle kümne aasta pühendab Mari sellele ühe õhtu nädalas; juba seitse aastat on ta olnud „Avitaja“ kirjatoimetajaks. „Avitajas“ on tal palju sõpru, kes nagu temagi ei otsi seltskondlikust tegevusest oma edevuse rahuldust ega taha sellega väliselt hiilata. „Avitaja“ kaudu tahavad nad tõesti avitada: neid noori, kel puudub õige ajaviide ja meelelahutus; neid lapsi, kel puudub soe kõhutäide; neid kehvi naisi, kel pole, millega katta ennast või last, millega kütta oma toakest... „Avitaja“ teeb väliselt-tähelepanematut puhtpraktilist tööd: Mari tunneb end siingi ole-

vat aedniku, kelle kohuseks on külvamine, umbrohu kitkumine, paremate mullastu-olude ja päikesepaiste eest hoolitsemine, kastmine ja kaitsmine närtsitava kuumuse või lõikava külma eest:

„Avitaja“ on Marile kinkinud ta kaks parimat nais-sõpra: Miina Keeroja, tarmuka lese kolme lapsega, ja Madli Västriku, ligi seitsmekümne-aastase jooksvahaige naise kuue lapselapsega. Miina on „Avitaja“ kauaaegne laekahoidja. Kolmekümneseitsme-aastasena jäi ta kümme aastat tagasi leseks; vanim laps oli kaheteistkümne-, noorim kuueaastane. Mees oli tal teeninud ühes erettevõttes heal kohal, oli naist ja lapsi hellitanud, neid hästi rõivastanud, hea korterisisustise soetanud, enne surma Nõmmele maja ehitanud. Surm tuli üsna äkki: südamerabandus. Lesele ei jäänud niigi palju raha, et oleks saanud surnu maha matta; see võimaldus vaid sõprade kaasabil. Siis tegi Miina Keeroja maja peale laenu, hakkas väiksel viisil valmistama peent käsitsi kaunistatud naiste- ja lastepesu; sääraseid asjakesi oli ta seni teinud endale ja oma lastele, osalt ajaviiteks ja meelelahutuseks; annet ja osavust tal seks oli... Aasta pärast võis Miina endale võtta abilise, kutsekooli lõpetanud neiu, kellelt ta ühtlasi õppis uusi moodsa käsitöö võtteid; ise ei olnud ta oma oskust omandanud kuskilt koolist, vaid ühe osa siit, teise sealt: kas ajakirjadest või headelt sõpradelt. Kolme aasta pärast töötas Miina juba nelja abilisega; praegu on tal töökoda kuuekümne töö-käega. Miina Keeroja valmistab käsitsi kaunistatud luksuspesu kõrval ka soliidset trikoopesu, mille jaoks trikoo kujutakse ta enda masinatel. Oma lastele on

Miina andnud hea hariduse; vanim tütar õpib kutsekoolis, temast peab saama ema järglane, töökoja tulevane omanik ja tegelik juhataja. Kahest pojast kavatseb vanem saada inseneriks, nooremast töötab saada rakenduskunstnik. Marit seob juba hulk aastaid Miinaga soe poolehoid, mille aluseks on vastastikune teineteisest lugupidamine. Kahekesi kohvitassi juures istudes on neil teineteisele alati palju rääkida, kusjuures teineteist mõistetakse enamasti poolelt sõnalt.

Madli Västriik on üks neid, kellele „Avitaja“ on sirutanud avitava käe, andes päikesepaistet ja soojust ta kuuale lapselapsele, kelledest kaks nooremat käib „Avitaja“ lasteaias, neli vanemat koguneb neli korda nädalas „Avitaja“ noorteringi õhtutele mõistlikku ajaviidet otsima. Madli on kord olnud jõukas taluperenaine kuskil eesti asunduses Venemaal. Puupaljana opteerus ta iseseisvusaja alul kodumaale tagasi ühes paarikümneaastase tütreaga; mees ja pojad jäid Venemaale: püssikuulid tegid nende elule otsa samal ööl, mil tapeti talu kari ja põletati hooned. Eestis sai tütar mehele, Madli jäi tütre ja väimehe juurde. Tükk aega elati hästi, Madli äiutas tütre lapsi, oli majapidamises abiks. Siis kaotas väimees teenistuse, hakkas jooma, kadus lõpuks Brassiiliasse, kuhu ta vist surigi; igatahes pole tast kuulnud enam midagi. Tütar püüdis oma kuut mudilast elatada, kuidas oskas, abi palumas pole ta käinud, eelistades teha kõige rängemat ja mustematki tööd. Praegu töötab ta laskemoonalaos, lapsed on puhtalt rõivastatud, korralikult kasvatatud ning jätavad hea mulje. Laste eest hoolitsejaks ja kodu korrashoidjaks on vanaema

Madli, tumepruuni kortsulise näoga ja terashallide juustega naine, keda elu pole jaksanud murda. Armust ei taha Madli Västriki ühtki suutäit ei endale ega lastele; lasteaiast kehvemaile antavaid einetema tütrelapsed ei vaja, neil on kummalgi oma leivatükk kaasas, ka vaestele jagatavaid saapaid ei tohi suuremad tütrepojad vastu võtta: neil on oma saapad, olgugi kümnet kanti lapitud, ja suvel käivad nad palja jalu. Ainult jõuluks nõustub Madli oma lapselastele määratud kingituste-pakke vastu võtma, kui Mari ise need ära viib, — „jõulud on ju kingimise-pühad,“ ütleb Madli. Kuid isegi jõulukingitusi ei taha ta muidu saada: Madli on välja uurinud, millal Mari sünnipäeva peetakse, ja saadab seks päevaks igal aastal lastelastega Marile sületäie lilli, — nimelt selle jaoks on Madlil üürikorterikese akna all väike peenar, kuhu ta kevadel istutab igavärvilisi suvelilli. Kord aastas nõustub Madli tütrelastega Mari juurde kohvile tulema, — tingimusel, et Mari kord aastas käiks tema pool kohvil. Marit külla kutsudes käitub Madli väarikalt nagu endine suurtalu perenaine kunagi. Laua katab ta oma jõu ja võimaluste kohaselt; sigurikohvi juurde lahja poepiima pakkudes ei raatsi ta kunagi mainimata jätta, mäherduse koorega ta kord Venemaal võis kohvi juua, kui suur oli ta eeskujulik tõukari, kui pehmet nisuleiba ta küpsetas oma jahudest, missugust kullakarvalist võid ta oma nisuleivale määris... Tütrelapsed kuulavad vanaema jutustusi nagu tuttavaid muinaslugusid.

Nagu Miinat ja Marit, nii ühendab ka Madlit ja Marit vastastikune lugupidamine. Madli Västriki meenutab Marile mitmeti ta enda ema oma painedumatu püsti-

päisuse ja peaegu kõrgi iseteadvusega, mil siiski pole vähimatki kelkimise ega ülbuse kõrvalmaiku.

Kohviõhtud — need on Mari nõrkuseks; neil armastab ta käia ning neid armastab ta ise korraldada, just niisama kui ta ema muiste (ja veel nüüdki). Külalisi käib Mari ja Peebu mugavas kodus sageli; kutsutult ja kutsumata. Tuleb Peebu ametivendi, tuttavaid ja sõpru, tuleb Aili sõbratare ja Mari enda sõpru ning sugulasi. Igauht ootab temale eriti suupärane maiuspala: pikka ja kõhna keskkooli-õpetajat Paul Kanarikku, Peebu parimat sõpra, eriti tema maitse kohaselt valmistatud toorsalatid ja marineeritud seenekesed, Peebu kerekat ametivenda Villem Savisikku tõrvmust ja -kange kohv *à la turque* eriti tema jaoks alati plekktoosis varuks hoitud juustukangikestega, Aili habrast ja tagasihoidlikku, suurte vaimsete huvidega sõbratari, tulevast õppinud mesinikku Liisi Kulli ta lemmikmaiustis, paks kirsikeedis, Mari enda naissõpra Miina Keerojat suured kollased ploomid, suvel otse puukstelt, talvel purgist, õde Gitat — kui ta vahel aega saab Marit vaatama tulla — paar külma hapukurki või lonks teed kodusküpsetatud saiaga.

Veelgi suuremat rõõmu kui Marile endale valmistab külaliste tulek Mari koduabilisele, kesk- ja majapidamiskooli-haridusega ebailusale vanapiigale Tiiule. Kuigi Tiiu Marile meelsasti abiks on ka maja korrashoiu- ja aiatööde juures, on ta ülimalt lõbuks ometi keetmineküpsetamine, — seda suuremaks lõbuks, mida pidulikumaid roogi ta tohib oma võlukätega luua puhtusest-valen-

davale köögilauale kuhjatud tooraineist. Tiiu on fanaatiline toiduvalmistaja, kes roogadele oskab anda kümneid maitsevarjundeid vastavalt sööjate erilaadile või söögisse-suhtumisele. Suuri „õgijaid“ Tiiu ei salli, neile keedab ta ükskõikse rutiiniga; tema lugupidamine ning armastus kuulub neile, kes valmistoitu võtavad kunstiteosena, neile keedab ta „hingega“, neile valmistab ta meistriteoseid, — olgu siis asjaomaste eriharrastuseks lihtne lambafilee või kõigi finessidega valmistatud jänespraad, hõrgud mandlikoogid või vahukoorega ehitud seitsmekihiline galamagusroog. Tiiu ning ühes temaga Mari armastavad kõiki „häid“, s. o. asjatundlikke sööjaid, niihästi nõudlikke härrasid kui rafineeritult-maiaid noori tütarlapsi; kartuliputru Peebule valmistavad nad niisama suure hoolikusega kui hautatud kanapoegi vanaproua Taristele või heeringasousti väikesele Endel Künnapuule ja õunakooke Pärja viiepäisele lastepele: iga toidu valmistamist juhib südamehää, kui teatakse, et just see toit sööjale eriti maitseb. Endel oma armastatud „heeringasoustiga“ ei ole Tiiu ega Mari silmis sugugi alaväärtuslikum kui hautatud kanapoegade suhtes ülnõudlik vanaema Tariste. Ei Tiiule ega Marile meeldi inimesed, kes nagu õde Tiina — „va Tiina“ — ütlevad ükskõikselt: „Mina sünnin kõike, minu pärast ärge endile tüli tehke“; vähemalt siis üteldagu nagu Aili: „Mina lepin kõigega, aga mulle meeldib, kui te teete midagi õige head.“ Ailil pole lemmikrooge, kuid ta oskab nautida erakordse hoolega toodetud sööke ka siis, kui need pole just pidusöögid. Leida muidugi hindab ainult haruldaselt peeni ja kalleid roogi, isegi siis, kui need talle ei

maitse. Inimese erilaad ilmneb selgesti ta suhtumises söögissegi.

Niisama kui see väljendub suhtumises söögitegi-
jaisse: Peeb tänab Marit ühesuguse rüütellikkusega iga
lõuna järel ja leiab Tiinale sõbralikke sõnu ka vähem-
õnnestunud roogade puhul (äpardusi juhtub parimalegi
meistrile!); Mari ebameeldivamaid külalisi, Peebu otsene
ülemus Anton Pitkve, ei pea vajaliseks tunnustavat sõna
lausuda Mari väljapaistvamategi saavutuste puhul ka
siis, kui need talle maitsevad, ja Tiiu isik on temale soo-
tuks õhk ühes oma võimetega, kuigi ta naudib nende
võimete saadusi.

Mari mõtted pöörduvad jälle eeloleva sünnipäeva
poole: kuidas kõike korraldada, kuidas kõike nõnda
korraldada, et rahuldatud oleks iga külaline, ema Taris-
tega alates ja Pärja aastase pesamunaga lõpetades...
Kõik on ju Tiiuga kümneid kordi põhjalikult läbi haru-
tatud, aga Mari mõtteid köidab külaliste rahuldamise
küsimus siiski. Ta tahab, et tema suurpäev jätaks pari-
mad mälestused kõigisse, kes tulevad seda kaasa elama.

Veel viivukeseks on Mari suigatanud. Nüüd on kell varsti kuus. Lindude kontserdi esimene osa on lõppenud, ainult üksik vint kordab tühimatult oma viisikest noore kase ladvas.

Mari tõuseb tasakesi, et erka unega Peepu mitte äratada, äigab paar korda kammiga läbi ikka veel tihedate juuste, võtab hommikukuuve käsivarrele, toakingad kätte ja väljub palja jalu. Pikaajalise harjutuse teel on ta omandanud oskuse liikuda kuulmatult nagu varas. Ükski trepiaste ei naksu ta kergete sammude all. Alles alumisele korrale jõudes tõmbab ta hommikumantli selga ja paneb punased toakingad jalga. Siis libiseb ta läbi köögi maja tagauksest välja päikese pillavas külluses helendavasse, veel kastevärskesse aeda. Algab igahommikune ringkäik, kõige selle uuesti-omandamine, mis öö kestel temast on irdunud ja elanud oma ise-elu, millest ta midagi ei tea.

Seal on klaasmaja, mis kahe juurdeehituse tõttu sarnleb suure Z-tähega, mille ülemiseks hambaks on muistne esimene tilluke klaasmaja. Mari möödub ligi

maani ulatuva klaaskatusega Z-tähest, heites selle poole vaid põgusa pilgu; sisse ta ei lähe: klaasmaja on suvel tühi. Teispool klaasmaja algavad peenrad; juba eemalt teretab Marit hardalt-lapseliku magususe lõhn, — nii lõhnab kõigist lilledest ainult reseeda (ehk mesikupp, nagu Mari seda meelsamini taotseb nimetada), mille puhmakeste kohal varahommikust hilise õhtuni sumiseb pruunkollakate mesilaste pilvi. Samas kõrval levitab teissuguse magususe, kirglikuma, küpsema, sügavama ja raskema magususe hõngu lillhernes, mille pillav värviküllus ulatub õrnimast helelillalt sametise mustjasilillani ja helkivroosast üle säravpunase kuni tumeda veripunase ni. Järgneb kuremõõkade väli, mis oma kuninglike õiepööraste täit toredust hoiab varasügiseks; praegu toretsevad oma karge, pisut eemaletõrjuva, kuidagi endassesüvenenud ja endaga rahulduvat muljet jätva iluga vaid mõned üksikud rühmad: lumivalge, lume peene-teralist koetist meenutav ahtaõieline *Immaculé*, jäiselt-valge, väga sirge ja suurekarikaline *Polareis*, helkiv puhaskollane, külm *Fortuna*. Alles puhkemata on perekonna üllamad esindajad, — põletavpunased, sügavsini- sed, hõõgukollased, sumesametiselt lillad: terve rügement püstipäisi, mitmevärvilisi ilutunglaid... Nelkide teravalõhnalised käharpead on alles kõvasti suletud oma sinkjasrohekaisse, vesihaljaisse түsedaisse pungatuppe- desse; astrite roosa-lilla-valge-punased päikesed peatavad pungadest välja esimesi arglikke, alles kahvatuid kiiri...

Mari pöördub ümber, lähleb tagasi, veel kord pilku heites igale peenrale, igale õiele, siin-seal peatudes, et

kinni köita mõnd rasket kuremõõgapead või sügavalt sisse hingata lillherne ja mesikupu lõhna, sesse lõhna otsekui sukeldudes kogu kehaga, lastes seda imbuda oma juustesse, igasse rõivakurdu. Majaesisest roosideväljakust möödudes tervitab ta kerge peanõksatusega varahommikuseski päikesesoojuses juba raugema kippuvaid kõrke majesteete, — kui hoopis erinevad kõigi väikeõite lõhnast on roosi uhkete õilmete aroomid!...

Siis viib Mari oma hommikutervituse igale üksikule viljapuule. Ebatavaliselt vara kipub kõik valmima sel erandlikult õnnistatud aastal; valged klaarid õunad on juba omandanud heleda jume, ploomid paisuvad silmanähtavalt, kuigi nad on alles verirohelised; kirsid on kenasti punetama hakanud. Kääbuspuude nõrgad oksad on täis sileläikivaid, alles kivikõvu, kuid juba suuri pirne... Hea, et Mari tähtpäev langeb suve ilusaimasse aega; saada viiekümne-aastaseks südatalvel, — see oleks hirmus ja tõesti masendav. Mari ei armasta talvekuid, need sümboliseerivad tema arvates surma tardumust ja külma jäikust. Mari elab kõige intensiivsemalt soojadel aasta-aegadel, elab siis iga keharakukesega, iga närvi-kiuga, kõigi meelte ja tunnetega.

Ta pöördub nüüd aia teises otsas ümber, läheneb taas majale, istub kahe hiigelsireli läheduses „oma“ pingile, — „ema puhkepingile“. Selle pingikese tegi Peep talle siis, kui nad alustasid oma pisimaja ehitamist (sirelid olid siis madalad, ümberringi kasvas kanarbik). Siit avaneb ilus vaade maja lõunapoolsele, päikeseküllasemale tiivale, siia kandub avara veranda ümber õitsvate hiliste jasmiinide paitavat, kuidagi igisooja lõhna. Ning pingi

ümber on valgete liiliate padrik. Esimesed paar liilia-sibulat istutas Mari siia pingi juurde siis, kui nad Peebuga oma majja elama asusid; need õitsevad praegugi, aga õitsevad juba mitmendat aastat ka nende tütarsibulad. Siia pingi ümbrusesse on enam kui kümne aasta kestel valgeid madonna-liiliaid istutanud igaüks, kes Marile on tahtnud eriti suurt rõõmu teha: Peep, ema Tariste, Mari õed, tütred ja tütarde lapsed, head sõbrad ja majatuttavad, — tingimuseks on, et iga kinkija istutab kingitud sibulad maha oma käega... Mari meelest ei suuda valge liiliaga ilult võistelda ükski teine lill: valge liila ilu on ebamaine, peaaegu astraalne. Ei ole võrreldav selle portselansiledade, õilsat puutumatus ja puhtust tähistavate õite valge värviga ükski teine, ükskõik kui särav värv, ega lõhna nii õndsaliku süütuse ja vaga haredusega ükski teine lill: midagi ingellikku, midagi taevalist on haprate valgete kellukeste karskes rüvetamatuses, mida rõhutada aitab väävelkollaste tolmukate kimbuke, — valge karika südamest välja kasvav jahe tulekeel, mis ei põleta ega süüta...

Mari istub keset liiliate tasa õõtsuvaid päid; kaunid on hommikuti isegi liiliate pikk-saledad, sihvakalt kõikuvad varjud maas... Mari teeb vaimus kokkuvõtteid kõigest, millele ta täna öösi mõtles (loodetavasti) viimast korda. Need mõtted ja sedalaadi mälestuste heietamine on vajunud minevikku; Mari pilk puurib end juba tulevikku. Mis olnud, see on olnud; Maril on hea meel, et see kõik on olnud. Ta ei annaks praegu ära isegi oma

rõõmutut lapsepõlve: omaviisi ilus oli seegi — ja see oli igatahes tema lapsepõlv, see pani aluse tema kogemustereale, moodustas vundamendi tema iseloomu eriomadustele...

Nagu kass kukub alati oma neljale käpale, nii leiab Mari Tätre varem või hiljem alati oma hingelise tasakaalu. Selja taha jääb nii halb kui hea, pilk suundub ikka jälle ette. Mari elab juba tulevikus: eeloleva sünnipäeva meeleoludes, eeloleva sügise perenaise-askeldusis, eeloleva talve töödes. Ta tunneb jälle, et hea on elada, hea on tööd teha... olgu sel „mõtet“ või ärgu olgu. Ei ole ta mingi väljapaistev ega erandlik kuju; on tavaline naine ilma kõrgelennuliste taotluste ja kaugeleküündivate huvideta. Ei tahagi ta olla midagi erilist: tahab olla vaid see, mis ta on, — tema ise, Mari Tätre. Kuid seda tahab ta olla kõigest väest, kogu oma olemusega.

Elu mõte?... Avaneb üks ülakorra aknaid, välja sirutub Aili pea ühes ülakehaga. Juuste lehvides kerges, vaevaltmärgatavas tuules, hüüab ta oma reipa hommikutervituse:

„Emake juba oma pingil. Jälle sa tõusid enne mind! Tulen kohe alla.“ Mari vibutab naeratades kätt, — on maksnud elada juba ainuüksi selleks, et näha enneaegselt ilmale tulnud äbarikukese arenemist jõuküllaseks, püstpäiseks, sihikindlaks Ailiksi.

Elu mõte?... „Vanaema! Vanaema!“ kostab Mari kodust riiki naaberkrundist lahutava lattidest tara poolt. Taras on kitsas värav, kuid pisinaabrid ei tohi seda avada ilma vanaema loata; nagu varblased on nad värava juures kobaras koos kõik viiekesi ja hüüavad oma heledate

linnuhäältega üha: „Vanaema! Kas tohib tulla tere hommikust ütlema? Vanaema!“

„Tohib, tohib!“ vastab Mari rõõmsalt ja naeratab jälle, — on maksnud elada sellekski, et nüüd näha seda varblasteparve väravast sisse sööstvat ja tunda oma näol, kaelal, kätel ja põlvede najal kümne pisikese käe kallistavaid puudutusi, kuulda oma kõrva ääres viie suukese vadinat.

Ja sealt tuleb ka Peep, korralikult kammitud ja rõivastatud nagu alati, silmis soe hellus:

„Tere hommikust, Mari! Jälle sa kadusid salaja, — ma ei kuulnudki, millal. Kui ilus ilm on täna...“ Peep istub Mari kõrvale, paneb käe ta piha ümber, silitab teise käega Mari ümber kogunenud laste päid... On elada maksnud peamiselt selleks, et leida tuhandete meeste seast see üks ning ainus, olla tema oma, luua temaga koos oma elu ja oma kodu.

1935—1937.

Hind Kr. 2.50